STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 09347

ALE VERK

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פּרץ

חסידיש

ערשטער באַנד

אַרויסגעגעבן פון דער „מאָרגן־פרייהייט"
מיט דער דערלויבעניש פון ב. קלעצקין פאַרלאַג, פוילן

Published by the Morning Freiheit

by permission of

B. Kletzkin Publishers, Poland

PRINTED IN U. S. A.

PROMPT PRESS, INC.

209

אינהאַלט

הכנסת כלה — — — — — — — — — — — — — — — — 5
שמעיה דער גבור — — — — — — — — — — — — — — 13
דער נייער ניגון — — — — — — — — — — — — — — 23
אז מען זאָגט: משוגע, גלויב! — — — — — — — — — — — 26
דער משוגענער בטלן — — — — — — — — — — — — — 37
דער כעלמער מלמד — — — — — — — — — — — — — — 50
עלנט — — — — — — — — — — — — — — — — — — 55
ער, זכרונו לברכה, און זיינע מקורבים — — — — — — — — 65
דעם רבינ'ס ציביק — — — — — — — — — — — — — — 93
נסים ונפלאות — — — — — — — — — — — — — — — 101
מקובלים — — — — — — — — — — — — — — — — — 109
א גלגול פון א ניגון — — — — — — — — — — — — — 116
אויב נישט נאָך העכער — — — — — — — — — — — — 136
משנת חסידים — — — — — — — — — — — — — — — 141
א שמועס — — — — — — — — — — — — — — — — — 150
דער אויסלענדישער פויגל — — — — — — — — — — — — 155

הכנסת־כלה

ר׳ עוזר האָפּענדשטאַנדט איז, קיין עין־הרע, אַ איד—אַ גביר; אפשר אַ מיליאָנער; ער האָט שוין עפּעס צו זאָגן אויף דער וועלט, אויף יענער — אודאי!

אָט, זיצט ער ביים טיש, ביים „וואַרימעס”.

א טיש—ווער מיט גוטס גינט! די סעודה הויבט זיך אָן מיט הערינג, קילקעס, סאַרדינען...

זילבער—ווי האָלץ! עס בלאַנקט אויפ׳ן טיש, אינ׳ם אָפענעם קרעדענץ; אַרום אויף די ווענט הענגען אַ צען זילבערנע טאַצן, וואָס קענען שוין אין קרעדענץ ניט אַריין. פון איבער דעם שאַנק בליצט אַראָפּ א גרויסער חנוכה־לאָמפּ מיט אויסגעשניצטע בלומען־רערן, און אין ביידע זייטן שטייען, ווי אויף דער וואַך, צוויי אומגעהויערע שבת׳ניקעס.

ער אַליין, ר׳ עוזר, איז א קליין, דאַר אידל און ווערט אינגאַנצן פאַרלוירן אינ׳ם גרויסן, מיט רויטן סאַמעט אויסגעבעטן פאָטער־שטול. קוים איבער דעם אָנלען גלאַנצט דאָס גרין־סאַמעטענע הויך, ברייט און שטייף אויפגעשטעלטע היטל, די פּאָרם איז זיין אייגענע דערפינדונג! דערמיט וועט ער איבערגיין אין דער חסידישער מויל־געשיכטע איש מפי איש אויף אייביג!

ער וועט שוין האַלטן אין גן־עדן ביי משניות (אָנהויבן וועט ער טראַף!) און אונזערע אור־אייניקלעך (אַזוי האָפט ער) וועלן נאָך טראָגן די פּאָרם, דאָס עוזר־קאַשקעטל.

עסן עסט ער שווייגנדיג, מיט ערנסט־איינגעצויגענע שטערן און ברעמען, אָן א בליק פאַר די ביזיצער.

און דער לאַנגער טיש איז באַזעצט. רעכטס—א שורה נקבות: דאָס ווייב, צוויי טעכטער, א שנור מיט דריי אייניקלעך; אין דער לינקער האַנט—מאַנספּערזאָנען: צוויי זין, איין איידים און זייערע דריי חדר־אינגלעך.

דאָס ווייב זיינס טראָגט אַן אויסגעשטיקט האָר־באַנד אונטער א טיפער קאָפּקע, מיט פלאַטערדיגע ברייטע פלאַמענדיג־רויטע בענ־דער,—די טעכטער טראָגן שייטלען, די שנור האָט שוין דערגרייכט צו פריזירטע „קרעפּינקעס".

די מיידלעך דאַרפן זיך די האָר ניט פאַרשטעלן. די „גרזיוור־קעס" יאָגן זיך פריי אַרום איבער די שמאָלע שטערן. אַז עס וועט קומען צום אָפּגאָלן—ווער ווייסט ? !

מיט א פּאָר יאָר צוריק, איז נאָך אויבנאָן ר' עוזר'ס מוטער געזעסן ! א אידענע אין א שטערן־טיכל, אַראָפּגעהאַנגענע אוירינג־לעך און א ברוסט־טיכל מיט אַן אויבל,—איז זי שוין אויפ'ן עולם אמת...

די מענער טראָגן זיך אויך פאַרשיידן. ר' עוזר אַליין זיצט אין זיין חסידישן „צילינדער". דער זון—אין א שפּיציגע, די איידימס—אין פלאַכע, קאַנטיגע יאַרמולקעס. די חדר־אינגלעך טראָגן שוין „קאַשקעטלעך", אויף וועלכע ר' עוזר וואַרפט אַלעמאָל א בייז אויג ; דער היטל־מאַכער האָט פאַרשמעלט און פאַרקירצט די פאָרם !

יענע וואָך איז דאָ נאָך געזעסן א מלמד אין א קאַפּטאַן מיט סטראָקעס ; האָט מען אים ערגעץ אויפגענומען פאַר א רב אין א שטעטל, דאַרף ערשט ר' עוזר פאָרן צום רבי'ן פרעגן אויף א נייעם מלמד. גלאַט אַזוי לאָזט ער ניט אין שטוב אַריין !

„הײַנטיגע צייטן", טראַכט ער, און זיפצט.

ער קוקט אַרום און זעט, ווי די צייט רייסט אַלע מינוט אָפּ א שטיין פון דער מויער, מיט וועלכער ער האָט זיך אַזוי קונציג אַרומ־געבויט, אָפּצוטיילן זיך פון דער אַפּיקורסישער גרויסער וועלט, צו וועלכער ער געהערט לויט'ן פאַרמעגן. זי, די נייע צייט, גנב'עט זיך אַריין ווי א וואַסער אין זיין אַלטער תיבה, אין וועלכער ער האָט געוואָלט איבערשווימען דאָס „דייטשע מבול", אַז קיינער פון זיין משפחה זאָל זיך אפילו קיין פוס נישט איינגעצן ! אָבער עס גייט ניט !

איין אייניקל, א מיידל—האָט מען נאָך געלערנט א ביסל שרייבן, האָט מען זי שוין געכאַפּט לעזן א ראָמאַן ; א שנור האָט זי פאַר־

מסר'ט, מן הסתם איז „ראַמאַנען" ניט קיין גוטס.

אין צווייטן אייניקל—א אינגל—איז פלוצלונג אריין א דיבוק—ער האָט זיך איינגעשפּאַרט: אין שקאָלע אַריין. עס האָט ניט געהאָלפן קיין רײדן, קיין בעטן, קיין חלש'ן, קיין שלאָגן אפילו... מען האָט אים קוים איינגענומען מיט א גאָלדן זייגערל!

ער ציט איין נאָך פעסטער די ברעמען—ער זעט בחוש, מיט זיינע אויסגעוויינטע, אַלטע אויגן, מיט וועלכע ער האָט אזוי פיל תהלים געזאָגט, אזוי פיל געלט געציילט און אזוי פיל וועלט געזען, אז די צייט האָט קיין רחמנות ניט, אז זי ווישט און ווישט אָפּ דאָס אַלטע, דאָס פאַרשימלטע, דאָס הייליגע!

עס עפנט זיך די טיר.

עס קומט אריין אַן איבערגעבויגענער איד מיט א ווייסער צעפלאָשעטער באָרד, וואָס פלאָנטעט זיך צוזאַמען מיט די פעדים פון דער אַלטער אָפּגעריבענער קאַפּאָטע, א בלייך פּנים אונטער אַן אויסגעפּעצטע היטל.

דער דלות אַליין איז אריינגעקומען —

— שלום-עליכם מענדל,—רופט צו אים דער מיליאָנער.

— עליכם שלום, עוזר—ענטפערט מענדל-דלות.

ער גייט צו צום טיש, דער באַלעבאָס וויקלט זיך ארום די האַנט אין א סערוועט און דערלאַנגט אים „שלום-עליכם".

דאָס איינגענע טוען די איידימס, די אייניקלעך, א י י נ ס נאָר פאַרקרימט זיך.—

מען זאָל אים נאָך א ברעלאָק קויפן צום זייגערל, וואָלט ער זיך אפשר ניט פאַרקרימט אויך.

מענדל אָבער באַמערקט עס ניט, און שמייכלט:

— עפּעס האָסטו, עוזר, צופיל ווייבער ביים טיש!

— סאַמע אייגענע!—ענטפערט עוזר ערנסט און מיט א זיפץ.

אין הארצן איז ער מסופּק, אויב א שנור איז אַן אייגענע.

— ווייסטו וואָס, עוזר,—מאַכט ווייטער מענדל,—איך וועל נעמען א טרונק בראָנפן.

— נו!

— נו, שקצים'לעך, לאזט!

און דער „דלות" רוקט זיך אריין צווישן צוויי איניקלעך־שטולן און נעמט א ביסל בראנפן.

— און פארבייסן? — פרעגט ער, אויפהויבנדיג די פייכטע אויגן צו דער באלעבאסטע.

עוזר גיט א ווארף אן אויג, שוין מיט א גרימצארן, אויף דער גאנצער שורה וייבער: וואס איז, זיי זעען ניט, אז מען דארף צו פארבייסן?

דאס וויב פארשטייט דעם וואונק, עס גלוסט איר דאך, אפנים, ניט אויפצוהויבן —

— כאפט א שטיקל פאלקע!—מאכט זי.

— אבער גאר לא — ענטפערט מענדל, — צו דעם וועל איך זיך ערשט וואשן, כדבעי! דערווייל — לעקעך, לעקעך קומט מיר.

— זאג נאר, שרה,—פרעגט ער איבער די באלעבאסטע,— האסט דען גארניט חתונה געמאכט איבער דער צייט, הא?

איינע פון די מיידלעך פארקרימט זיך און טראגט דאך צו א שטיקל לעקעך פון קרעדענץ.

מענדל־דלות טרינקט לחיים און פארבייסט.

— צינד גיי איך מיך וואשן.

ער קוקט זיך אום, זוכט אפ דאס האנטפאס, און גייט צו.

א דינסט טראגט דערווייל אריין א קאכעדיגע וואזע.

עוזר שיקט ווייטער צום וויב א צארנדיגן בליק.

— טראג דערווייל צוריק! — קאמאנדירט דאס וויב, — געקומען א גאסט.

די דינסט ווארפט א קרום אויג אויפ'ן דלות, און גייט צוריק.

נאכ'ן עסן און נאכ'ן בענטשן מזומן, האט מענדל־דלות ארויסגעיאגט די ווייבער פון שטוב מיט'ן בייסנדיגן רויך פון זיין ליולקע־ציבעק. ער שמייכלט פארגעניגט און קוקט זיך אום און דערזעט וואס ער זוכט—די קאנאפע. דער קאפ איז אים שווערלעך; שוין לאנג אזא שווערן מאגן ניט געהאט. ער הויבט זיך

שווער אויף פון שטול, וואקלט זיך צו און ציט זיך אויס אויף דער קאנאפע.

עוזר פרעגט:

— ווילסט א ביסל שלאפן?

— יא, איך וועל דערנאך מיט דיר ריידן.—ער גענעצט אפ און גיט צו — איך וועל, אם ירצה־השם, ביי דיר זיין א פאר טעג.

— נו, שלאף,—מאכט עוזר ארויסגייענדיג; די רעשט בני־בית גייט אים נאך.

אין א פאר שעה ארום איז עוזר צוריקגעקומען און געטראפן שוין מענדל'ען ליגן מיט אפענע אויגן.

— נו, וואס מאכסטו, מענדל?—פרעגט ער אים און זעצט זיך אים צוקאפנס אויף א שטול.

— אזוי,—ענטפערט מענדל,—האסט ניט א גלאז טיי?

עוזר קלינגט און באשטעלט ביים ווייב, וואס ווייזט זיך אין טיר, דעם סאמאוואר.

מענדל גענעצט.

— וואס טוסטו, אייגנטלעך, דא? — פרעגט דער גביר.

— וואס איך טו דא, ווילסטו וויסן? — חזר'ט מענדל־דלות איבער די שאלה — כ'מאך חתונה! —

— דיין שמערל'ען?

— ניין, כ'האב נאך אן עלטערע טאכטער...

— אזוי?

— ווי דען...

— נו?

— נו נו! דארף מען... פארשטייסטו, נדן...

— ביי מיר האסטו שוין א פינף־און־צוואנציגער!

מענדל זעצט זיך אויף:

— איך לאך אויס דיין טאטן!

— וויפיל דען מיינסטו?...

— וויפיל איך מיין? איך דארף פינף הונדערט רובל!

— פינף הונדערט רובל?—וואונדערט זיך דער מיליאָנער.

— כ'האָב צוגעזאָגט!

— נו? און אַז מען זאָגט צו?

— שוטה! דאָס האָב איך שוין ביים צוזאָגן געמיינט, מאַכט זיך אָבער א מעשה... הער, וואָס עס קען זיך טרעפן! מיין טאָכטער ווערט... עפּעס ניט בקו הבריאה... נאָ דיר א שמעק טאַבאַק פאַר'ן גאַנצן עסק... וויים איך וואָס! נאָר — דו קענסט דאָך מאַטע שיגעץ? — איך האָב מיך מיט'ן צעווערטלט — זען'מיר בוררים געוועזן—גייט ער, ימח־שמו, און שרייבט צום מחותן...

— וואָס רעדסטו?—פאַרקרימט זיך ר' עוזר.

— אַזוי ווי דו הערסט!

— טאַקע א פושע ישראל!

— פאַר איך טאַקע אַצינד צום רבי'ן — א פסק וועט ער שוין האָבן... אָבער אָפּגעטאָן האָט ער, און ווייסט וואָס ער האָט, ימח־שמו, געשריבן? „חולי נופל" האָט ער געשריבן! מיר מעגסטו גלויבן — געוואָרפן האָט זי זיך אינגאַנצן איינמאָל, אפשר צוויי מאָל, מער, בהן צדקי, ניט!

מענדל רוט זיך אָפּ און פּיקט א ביסל פון דער קאַלטער ליולקע.

— נאָ דיר א ציגאַר,—מאַכט דער גביר.

מענדל נעמט, פאַררויכערט און גיט צו:

— און אַצינד, פאַרשטייסטו מיך, זאָגט דער מחותן, אַז ער וויל דאָס גאַנצע געלט.

— ס'א עזה פון אים!—בייזערט זיך דער גביר.

— אודאי! דער כלב, כמובן, וויל אָפּלאָזן דעם שידוך! וויל ער נאָך מיינער פּטור ווערן אָן חצי־נדן־קנס!

— קיין נאָר ניט!—שפּאַסט דער גביר.

— איך הער אים, ווי די קאַץ! נאָר פאַרשטופּן דעם טרפה'־נעם פּיסק מוז איך. דאַרף איך טאַקע די גאַנצע פינף הונדערט קאַרבוינעס!

— און פאַרוואָס נ אָ ר ב י י מ י ר?

— חוץ מזה—פּירט מענדל־דלות ווייטער זיין זאַך — דאַרף

מען חתונה־הוצאות, ווי דער סדר עולם איז... חתונה־קליידער האָב איך שוין.

— און אַלץ איך? — פרעגט נאָכאַמאָל ר׳ עוזר ניט זייער צופרידן. — פאַרוואָס גייסטו ניט צו בערל׳ען, צו חיים׳ען?...

דלות ווערט בייז:

— כ׳בעט דיך זייער, וואָס ווילסטו פון מיין לעבן האָבן? איך האָב כוח צו אייערע שטיינערנע גאַסן, צו אייערע טרעפּ? איך זאָל אויף דער עלטער קלינגען אונטער די טירן!

ער שטעלט זיך אויף:

— מענטשן — שפּריצט ער מיט א כעס — וואוינען אין גאַסן, וואָס זיינען לאַנג ווי דאָס גלות... מער טרעפּ ווי הויז... און איך לייד אויף אַסטמאַ, זאָל איך גיין! גיי דו! גענוג אומגעגאַנ־גען... מיין דאגה?! אז איך האָב געהאַט, האָב איך געגעבן!

— עוזר שווייגט, און מענדל זעצט זיך צוריק.

— און וואו איז דיין טיי? — פרעגט ער אומגעדולדיג.

עוזר קלינגט נאָכאַמאָל און פון דער צווייטער שטוב הערט זיך דעם ווייב׳ס תשובה, אז עס וועט באַלד זיין.

מענדל גענעצט ווייטער.

— איך מיין באמת — מאַכט ווייטער עוזר, — פאַרלאַנגסטו, איך זאָל אינגאַנצן געבן! דאַרפסט דאָך האָבן „יחדות"!

— חס ושלום, — ענטפערט מענדל, — נעם וואו דו ווילסט, נאָר איך גיין קאָן ניט! איך קאָן ניט!

— בין איך שולדיג?

— הער, עוזר! איך דאַרף 500 רובל נדן און א 50 רובל חתונה־הוצאות, א ביסל חתונה־קליידער, ווי געזאָגט, האָב איך... מיט דער רעשט וועל איך אים שוין אָנפּייפן דעם אַלטן תרח... איז בסך־הכל — 550 רובל... פון דעם טאָר שוין קיין דרייער ניט פעלן!

עוזר שאָקלט מיט׳ן קאָפּ; ער איז כמעט מודה: אָבער...

— און דערויף — לאָזט אים מענדל צום וואָרט ניט קומען — האָב איך דאָס!

ער וואַרפט אַרויס פון בוזים אויף עוזר׳ם שויס א פאַרפעצט לייוונטן בייטעלע.

— צייל,—מאַכט ער.

עוזר נעמט זיך צום בייטל, קראַצט אַרויס א פעקל פאַרקנוילטע באַנק־צעטלען און ציילט אויס 164 רובל.

— איך האָב פאַרקויפט,—פאַרטייטשט אים מענדל, — די שטוב מיינע, האָב איך ד אָ ס געלט!

עוזר פאַקט צוריק דאָס געלט אין בייטל אריין און וויל עס צוריקגעבן מענדל׳ען.

— ניין, — ווערט זיך מענדל אָפּ, — איך האָב געשוואָלענע פיס... גיין וועל איך ניט... דאָס געלט האַלט שוין ביי דיר... איך האָב ביי דיר 550 רובל! און צייט גיב איך דיר. איך וועל דאָ זיין עטלעכע טעג, וועסט האָבן גענוג צייט! אנב—וועל איך מיר ביי דיר א ביסל אָפּרוען און אָנעסן זיך—פאַרשטייסט! הכלל—צייט האָסטו גענוג!... פאַר׳ן אָוועקפאָרן וועסטו מיר געבן דיינס א שלישית אויף 500 רובל, 50 רובל מזומן אויף חתונה־הוצאות און א פינפער רובל צו פאָרן קיין גער.—נעמען מעגסטו ביי וועמען דו ווילסט... ניט מיין דאגה!

— נו!—ברומט עוזר —

— און אין גער,—מאַכט מענדל,— וועל איך שוין בלייבן... וועט זיך מיר גלוסטן, וועל איך אַמאָל אַריינפאַלן צו דיר אויף א פאָר וואָכן.

— נו!—ברומט ווייטער ר׳ עוזר.

— שלאָפן,—מאַכט מענדל,—וועל איך טאַקע, אויב איך וועל קומען, דאָ, אויף דער קאַנאַפּע, א וואוילע קאַנאַפּע...

שמעיה דער גבור

נאָך „מעריב״, און דאָס חב״דער מנין האָט אויפגעקאָכט ווי א קעסל. סטייטש? ! דער רב האָט גע׳פסק׳נט לויט׳ן חיי אדם, דעם רב־שלחן־ערוך אוועקגעמאכט מיט דער האַנט!

— א חוצפה, א העזה!—האָט מען געשריען און געפּאַטשט אין די טישן און אין די ווענט — אזא חלול השם! אזא רציחה! זייט די וועלט שטייט, איז נאָך אזא אויסטערלישער חלול השם ניט געווען.

מען קאָן ניט שווייגן, מען ט אָ ר ניט שווייגן און מען ו ו ע ט ניט שווייגן!

— נאָר — וואָס טוט מען?

עס פאַלן פאַרשיידענע פּלענער:

איינער זאָגט: עס איז א יושר מען זאָל „דעם חצוף, דעם בפלן״ טאַקע ממש „קורע כדג״ זיין! און ווען? טאַקע „ביום הכפּורים שהל להיות בשבת״—„למען ישמעו ויראו!״

און ניט דעם רב אליין, נאָר „דעם רב מיט דער גאַנצער טרפה־נער משפחה!״

עס איז אָבער געשען חול־המועד סוכות, וואַרטן אויף „יום כפּור״, בפרט אויף א יום כפּור שחל להיות בשבת, איז צו ווייט: דעריבער ראָט א צווייטער: מען זאָל אים כאַטש דערווייל „עוקר מן השורש זיין״—דערנאָך וועט מען זען!

א דריטער וויל, מען זאָל אים קודם כל לייגן אין חרם אריין; אונטערוואַרפן „חרם־קוויטלעך״ אין אלע בתי־מדרשים, אין אלע שטיבלעך, אפילו אין רב׳ס מנין אויך, אויף זיין אייגענעם שטענ־דער זאָל זיין אָנגעקלאַפּט א חרם־קוויטל, און דוקא מיט גרויסע אותיות, און גע׳כתיב׳עט. נישט׳קשה! חב״דער חסידים פאַרמאָגן נאָך מענטשן, וואָס קענען שרייבן ווי געדרוקט!

איינער שרייט: דעם ספּאַדיק זאָל מען אים אַפּרייסן פון קאָפּ. „עפרא דארעא" זאָל מען פון אים מאַכן!

מען ווייס ניט וועמען: דעם רב אַליין, צי נאָר דעם ספּאַדיק, נאָר אַלע פילן, אַז עס איז געשען א מעשה רע, אַז דאָ איז „לא תקום ולא תטור" ניט נוהג, אַז עס וועט זיך די וועלט איבערקערן!

איינער, אַן אַלטער מאַן מיט גרייז־גרויע באָרד און פּאות און רואיק־ליכטיגע אויגן, וויל איינשטילן דעם צעקאָכטן עולם; עס גייט אָבער ניט. ער פּרואווט ריידן, זיין שטימע ווערט אָבער פאַרטרונקען אינ׳ם הייזעריגן ארומיגן געשריי. ער פאַרשפּרייט די הענט, ציט זיי אויס מיט פאַרשיידענע ציינכנס; די פלאַמענדיגע אויגן באַמערקן ניט. ער קלאַפּט אין טיש אריין, נאָר דאָס טועז צענדליגער הענט מיטאַמאָל! ענדלעך פאַרלירט ער אויך זיין רו, שפּרינגט אויף א באַנק ארויף, פון באַנק אויפ׳ן טיש, טרעט אָן אימיצן אויף א האַנט. עס הערט זיך א קוויטש, וואָס שניידט דורך דאָס ווילדע געשריי, ווי א שאַרף מעסער. דער עולם דער־הערט, קוקט זיך אום און בלייבט ווי פאַרבליפט, דערזעענדיג דעם אַלטן אידן אויפ׳ן טיש.

און דער אַלטער באַנוצט זיך דערמיט און רופט אויס:

— רבותים, איר זינדיגט! א איד, א תלמיד־חכם! איר רעדט „על ה׳ ועל משיחו — איך בין אייך מתרה!"

דער עולם צערודערט זיך צוריק, עס הערן זיך געשרייען: שאַ, שאַ! שווייג! אַנדערע רופן:

— אָ! דער קאַלטער חסיד! דער קאַלטער איד! הערט אים ווי׳ן רב!

און א הויכער דארער יונגערמאַן, א בלאַסער מיט טיפע פלאַ־מענדיגע אויגן און ציטערדיגע שליפן, שלעפּט אראָפּ דעם אַלטן ביים פּאָלע און רופט אויס:

— רבותים, א י ך גיי! א י ך וועל מיך נוקם זיין! א תל וועל איך פונ׳ם מאַכן!

דאָס האָט אן איינדרוק געמאַכט.

מען האָט גערעכנט זיך אויסצושרייען, אויסצוזידלען, טאַקע

צו מאכן א „הימל־געשריי“, אָבער עס זאָל קומען צו א פאקט, עס זאָל עפּעס מקוים ווערן?

און ווער? שמעיה, דער קראנקער שמעיה מיט די טאנצנדיגע אָדערן ביי די שלייפן, מיט'ן קיילעכיגן פּנים, מיט די ברוינע ליפּן, טיף אריינגעפאלענע אויגן — דער „בעל־בכי“ פון ימים־נוראים, דער „קאָפּ־אָן־וואנט“־קלאפּער ביי סליחות? דער שטעלט זיך איין? שמעיה! דער מלמד, וואָס איז אָפּהענגיג פון באלעבאטים, וואָס אין איין טאָג קען מען אים דאָס חדר צעשלעפּן, לאָזן אים אָן א ביסן ברויט... דער אָפּגעריסענער שמעיה, דער אביון, דער... דער... דער וואָרים?!

דער עולם בלייבט א ווײַלע שטיל און וואונדערט זיך, און דער קאלטער חסיד באנוצט זיך מיט דער שטילער רגע און רופט:

— שמעיה! גאָט איז מיט דיר! דיין סוף וועט ניט גוט זיין. שמעיה אָבער הערט ניט.

— איך וויל, —שרייט ער,—אומקומען על קדוש השם! איך וויים, באלעבאטים וועלן מיך רודפ'ן... נאָר „עת־לעשות!“

— „עת־לעשות!“—חזר'ט ער איבער, און דער עולם זעט, ווי די אויגן פינקלען ביי אים ווי די שטערן! עפּעס איז ער אינגאנצן אנדערש געוואָרן, אויפגעוואקסן מיטאמאָל אזוי גרויס, עפּעס, אזוי הייליג. גאָר ניט דער אייגענער שמעיה!

— „מן השמים“ — טראכט דער עולם, און מען מינטערט א י ם:

— גיי, גיי, שמעיה! זיין ליבער נאָמען וועט זיין מיט דיר! גיי!

דער אלטער רופט אריין מיט א הארטער שטימע:

— זה התרנגול ילך—למיתה!

— רשע מרושע!—ענטפערט דער עולם מיט א כעס.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

שמעיה לויפט איבער דער גאַס און דעם אלטנ'ס קול יאָגט אים נאָך און קלינגט אים אין די אויערן; זה התרנגול, זה התרנגול...

— פארוואָס? פאר ווען? — וואונדערט זיך שמעיה, — צי

נעמט ער זיך ניט אָן דעם רבונו של עולמ'ס קריוודע? צי וואָלט פּנחס אהרן הכהנ'ס אייניקל אַנדערש געטאָן?

ער לויפט און דאָס האַרץ וואַרפט זיך אין אים, ווי אַן איבער־געשראָקענער פויגל אין אַן ענגער שטייג; דער אָטעם ברענט, די שליפן האַקן, די פיס ציטערן, נאָר אָפּשטעלן זיך האָט ער מורא, ער ווייס, אַז ווען ער זאָל נאָכגעבן דעם יצר־הרע און אָפּ־שטעלן זיך אַ רגע, איז ער אויס „פּנחס", און ער לויפט אַלץ האַס־טיגער און האַסטיגער.

— גאָט זיי דאַנק, דעם רב'ס טיר!

און די טיר איז אָפן, ער פאַלט אין שטוב אַריין.

ביי אַ קליין טיש, ניט ווייט פון פענצטער, זיצט דער רב, פאַר־טיפט אינ'ם „ים של שלמה", אין דער לינקער האַנט האַלט ער אַ חלבן ליכטל נאָענט ביים ספר, מיט דער רעכטער האַלט ער צו דאָס געדרייטע העלזל פון לאַנגן ציבוק, וואָס שטייט מיט דער ליטקע אויף דער פּאָדלאָגע. דער שטערן איז געקנייטשט, די אויגן לויפן איבער'ן ספר געשווינד, און אַז זיי קומען צום ברעג פון דף, לאָזט די רעכטע האַנט אָפּ דעם ציבוק און שאַרט אָוועק די גרויע באָרד פון ברעג.

ער דערהערט טריט, הויבט אויף די שטילע גרויע אויגן, דער שטערן גלייכט זיך אויס, דער קאָפּ הויבט זיך אונטער.

— שמעיה, דו ביזט עס? — פרעגט ער געלאַסן.

און אַז ער דערזעט, ווי שמעיה'ס אויגן ברענען, די ווייסע ליפּן ציטערן און די הענט וואַרפן זיך, פרעגט ער אומרואיג:

— וואָס איז מיט דיר, שמעיה?

— מיר,—גאָרניט, — ענטפערט שמעיה, קאָכנדיג מיט שוים אין מויל, אייך — דיר זאָל נאָר עפּעס ניט זיין! איך בין דיר געקומען עוקר מן השרש זיין—פושע באלקי ישראל!

דער רב שטעלט זיך אויף:

— משוגע, מטורף!

נאָר שמעיה שפּרינגט אונטער, רייסט דעם רב דעם ספּאָדעק פון קאָפּ און לויפט מיט אים אַרויס!

דער רב פאַרריכט זיך געשווינד די יאַרמולקע און ווישט זיך איבער דעם שטערן, צי איז עס ניט א חלום געווען?

ער רוקט זיך צו צום פענצטער און זעט: שמעיה לויפט און רייסט דעם ספּאָדיק!

— שמעיה! — שרייט אים נאָך דער רב פון פענצטער — אויב דו ביזט ניט משוגע, הער, איך בין דיר מוחל, הלואי מען זאָל דיר דאָרט מוחל זיין!

ניט־טויט, ניט־לעבעדיג קומט שמעיה צוריק אין שטיבל אריין.

עפּעס בייסט אים אין האַרץ, עפּעס קלינגט אים אין די אויערן, א קאַלטע שרעק צעשפּרייט זיך אים אין די אָדערן, נאָר ער באַ־טויבט אַלץ מיט א הויכן געשריי, מיט א געשריי פון א שיכור'ן נצחון:

— אזוי, רבותים, מן השמים האָט מען מיר געהאָלפן! זעט, איר ווייסט... א נייער ספּאָדיק, שמעון היטל־מאַכער... געמאַכט ערשט יענע וואָך... יאָ? און צעריסן, אויף פּיץ־פּיצלעך צעריסן. מיט מ י י נ ע הענט, איך אַליין!

און ער שטרעקט אויס די דאַרע, וואַקס־געלע הענט...

— מן השמים... מן השמים... קיין פאָדים ניט געבליבן.

דער עולם שווייגט האַלב דערשראָקן און דער אַלטער רופט:

— חייב מיתה ביזטו, שמעיה, וועסט ניט „מוציא שנתו" זיין...

להכעיס דעם אַלטן צערודערט זיך א ביסל דער עולם, דער און יענער הויבט די אויגן אויף פון דער פאַדלאָגע און שטאַמלט:

— א וואוילער יונג, שמעיה —

— א גבור, שמעיה! — כאַפּט אונטער דער צווייטער.

א דריטער וויל בעסער שיקן נאָך א ביסל יי"ש... עס איז עפּעס „אָפּגעפּאַלן", אָפּגעקילט געוואָרן, מען דאַרף צוריק אויפהויבן, אויפלעבן!...

דער שמש נעמט ארויס א פלאַש פון בוזים; א חברה־מאַן — קעלישקעס פון א קעסטל.

מען פרעגט אפילו ניט ווי תמיד: ווער צאָלט?

מען פילט, אז מען מוז נעמען א קאפ כאטש שמעיה'ן צוליב, ווי ער ציטערט.

— לחיים! לחיים! ווער טרינקט?

אלע טרינקען אויסער דעם אלטן.

— ערגער ווי יין־נסך,—זאגט ער שטרענג. דער עולם מאכט זיך נים הערנדיג, רינגלט ארום שמעיה'ן.

— לחיים! לחיים!

— א ברכה לבטלה! — מאכט דער אלטער...

— זקן־אשמדאי! אלטער תרח! — ווערט דער עולם אין כעס.

דער אלטער פארטייטשט:

— א מורד במלכות, מאן מלכא? רבנן!

— ער האט מיר מוחל געווען, פון פענצטער געשריען!— דערמאנט זיך שמעיה און שרייט.

— תלמיד חכם שמחל על כבודו אין כבודו מחול, — זאגט דער אלטער קאלט און הארט, ווי געפרוירן שטאל.

שמעיה האט א ציטער געטאן, די שווארצאפל פון די אויגן זיינען אים ערגעץ פארשוואונדן געווארן און ער האט געקוקט פאר זיך מיט צוויי ווייסע לענגלעכע פלעקן.

אהיים גייענדיג וואקלט זיך שמעיה ווי א שאטן; קוים ער שלעפט נאך די פיס.

— עט,—שטארקט ער זיך,—אן אלטער נאר רעדט... אויס־געוועבט... שוין אן א פונק... כ'הער אים ווי א רב...

— און יענער האט מיר מוחל געווען...

— און גלוי וידוע לפניך (ער הויבט די אויגן אויף צום הימל), אז נים מיין כבוד — —

דער געדאנק האקט זיך איבער. ער האט באמערקט די לבנה. און עס דאכט זיך אים, אז זי קוקט אויף אים בייז. יהושע בן נון קוקט אויף אים מיט כעס, מיט אן אויג!

ער דערשרעקט זיך, רוקט זיך צו צו א וואנט, שפארט זיך אן און קוקט דערשראקן אויף דער לבנה.

עס שווימט אָן א לייכט ווייסלעך שטיקל וואָלקן און פארשטעלט די לבנה.

ער אָטעמט אָפּ.

— עס האָט זיך מיר געדאַכט! —

— און,—טרייסט ער זיך ווייטער,—מען זאָל אפילו דאָרט אויף מיר פאַראיבל האָבן, וועט ער, זכרונו לברכה, ניט דערלאָזן צו עפּעס שלעכטס... זיין כבוד!

ער וואַקלט זיך ווייטער, אָנהאַלטנדיג זיך אָן דער וואַנט פון יעדן הויז.

דער קאָפּ איז אים שווער, זייער שווער און ער וואונדערט זיך, אַז פון אַזאַ ביסל בראָנפן, זאָל אים שווער ווערן דער קאָפּ.

צי איז מיר ניט עפּעס?

ער איז שוין פאַר זיין שטוב.

עס פאַלט אים איין, ניט מיטאַמאָל אַריינצוגיין.

ביילע, טראַכט ער, וועט זיך פאַר מיר דערשרעקן. ער פילט, אַז ער מוז שרעקלעך אויסזען.

ער מיידט די טיר און גייט צו דער באַנק פון אונטער'ן פענצ־טער.

ער זעצט זיך און שפּרינגט באַלד אויף.

עס פאַלט אים איין, אַז ער מוז אַריינקוקן דורכ'ן פענצטער אין שטוב, צי איז ניט דאָרט, חס־ושלום, עפּעס געשען!

די קינדער, זעט ער, שלאָפן שוין אין די בעטן, ביילע שטייט אָנגעשפּאַרט ביים קוימען, זי איז איינגעדרימלט שטייענדיג ביים קוימען, מיט'ן שטיקל קין, וואָס זי האָט געוואָלט אונטערלייגן, די וועטשערע זאָל ניט קאַלט ווערן, אין רער האַנט, דאָס פייער איז דערווייל אויסגעגאַנגען.

און די ווייסע ליפּן זיינע ציטערן: געלויבט השם יתברך, געלויבט זיין ליבער נאָמען!

ער קען זיך דאָך ניט אָוועקרייסן פון פענצטער.

דאָס פייער פון קוימען איז פאַרלאָשן.

דאָס לעמפּל אויפ'ן טיש האַלט אין אויסגיין.

עפּעס וואונדערלעכע שאָטן דרייען זיך אַרום אין שטוב.

דאָס פּנים פאַרקרימט זיך אים פּאַר שרעק און קאַלטע טראָפּן שווייס רינען און רינען פון שטערן.

ער דערקענט זיי, די שאָטן.

דער פאָטער, עליו השלום, און דער פעטער דוד, און יונתן דער צווייטער פעטער. און חיים שמואל — פון ווייב'ס צד... דער הינקט אונטער, ווי ביים לעבן...

זיי גייען אויף און אָפּ, זייער קול הערט ער ניט, נאָר זיי קוקן אויף זיך און אָן די תנועות, אָן די הענט זעט ער, אַז זיי ריידן צווישן זיך, דער עיקר דער פעטער דוד, שטענדיג אַן עקשן געווען; ער שטרעקט פלאַך אויס די האַנט, ער זאָגט אודאי: דאָ זאָל מיר האָר וואקסן!

זיי גייען פאַרבייביילע'ן און שאָקלען טרויעריג מיט די קעפּ. אַ רחמנות — הייסט עס — אויף ביילע'ן, וואָס איז זי, נעבעך, שולדיג? דערנאָך גייען זיי צוריק און פאַרהאַלטן זיך ביי די בעטן, קוקן לאַנג אויך מיט רחמנות אויף די קינדער...

און עס הויבט אָן עפּעס שטיל צו רוישן אין אויער. ער האָט אויפגעכאַפּט עפּעס ווי: יתומים, אָרימע יתומים.

ער לאָזט אַרויס אַ ווילד געשריי.

ביילע איז אַרויסגעלאָפן און אַריינגעפירט שמעיה'ן אין שטוב אַריין.

— וואָס איז מיט דיר? וואָס האָסטו געשריען?...

— ביזט שטייענדיג געשלאָפן, האָב איך דיך געוועקט! — שטאַמלט שמעיה אויס אַ תירוץ.

ביילע קוקט אויף אים און קען דעם תירוץ ניט גלויבן.

— האָסט זיך עפּעס דערשראָקן?

— ווי, ווער?...

— זע נאָר, ווי דו זעסט אויס!

— ווי זע איך אויס? ווי אַ איד זע איך אויס.

ביילע זיפצט און פאַרריכט דערווייל דאָס לעמפּל.

— נעם א ביסל בראָנפן, נעם. איך וועל דערווייל פייער מאַכן, אייז־קאַלט זיינען די קאַרטאָפל.

— איך וועל ניט עסן...

— ביזט שוין געגוג — ווענדט זיך ביילע אָפּ פון קוימען.

— איך האָב, דאַכט זיך, א ביסל היץ.

ביילע לויפט און לייגט אים די האַנט צום קאָפּ.

— ביזט קאַלט ווי אייז! נאָר דו ציטערסט איינגאַנצן, האָסט זיך פאַרקילט?

— אפשר.

— לייג דיך אין בעט אריין... אליין... כ'וועל נעמען אַלע קינדער צו מיר.

— לייג דיך, — בעט זי זיך,—איך וועל דיר מאַכן טיי.

— ניין,—שטאַרקט זיך פלוצים שמעיה,—שלוחי מצוה אינן נזוקין! איך הער זיי ווי די קאַץ, זאָל ער זיך מחילה מאַכן א נייעם ספאָדיק!

און ער פאַלט אין ניצחון.

— און דעם נייעם ספאָדיק וועל איך אויך צערייסן!

ער רעדט וואָס אמאָל העכער, ער האָט די קינדער אויפגעוועקט.

— טאַטע, טאַטע! — ווערט א געראָפעריי, — מיר האָבן גע־וואַרט.

— שאַט, קינדער! איך האָב היינט אַגרויסע, גרויסע מצוה געטאָן, א גרויסע מצוה, מקדש השם געווען פון רב'ס ספאָדיק אַש געמאַכט. איר פאַרשטייט? פון חיי אדם האָט ער גע'פסק'נט! דער רב שלחן־ערוך, זאָגט ער, איז גאָרניט! עפרא לפומיה, איר הערט? עולם הבא זיכער! הערסט, ביילע, אָבער זיכער!!

ביילע ענדערט זיך אויפ'ן פנים פאַר שרעק. עס רייסט זיך איר א געוויין פון טיפסטן האַרץ צום האַלז צו, זי האַלט זיך איין, זי זאָל שמעיה'ן און די קינדער ניט איבערשרעקן.

זי שטאַמלט:

— צו עולם הבא, שמעיה, איז נאָך ווייט...

— אָבער הערט ווי אַזוי עס איז געווען.

און שמעיה דערציילט באריכות די שאלה, וואָס מען האָט גע־

פרעגט דעם רב, וואָס דער רב־שלחן־ערוך זאָגט, וואָס דער חיי־אדם זאָגט, און וואָס דער רב האָט געזאָגט, און וואָס פאַר א ויכוח עס איז געווען אין שטיבל, און ווי דער עולם האָט געשריען, און ווי ער איז געלאָפן צום רב, וואָס ער האָט געטאָן, ווי ער איז צו־ריקגעקומען, ווי מען האָט אים געוואונטשן, לחיים געטרונקען.

די קינדער שווייגן און ביילע פרעגט:

— און וואָס האָט דער אַלטער ברוך געזאָגט?

— דער אַלטער תרח,—שפּרינגט שמעיה אונטער ווי אַן אָפּ־געבריטער, — ימח שמו, דער אַלטער תרח... געשאָלטן האָט ער מיך, כ'וועל דאָס יאָר ניט אויסלעבן—דער אַלטער כלב.

ביילע איז ווי געפאַלן אונטער זיך אויף א באַנק און האָט זיך שטיל און ביטער צעוויינט.

שמעיה גייט ברוגז צום פענצטער.

מילא זי, א אידענע... אָבער די קינדער! דער עלטסטער פון 5 יאָר, 5 יאָר און פאַרשטייט נאָך ניט! א שיינעם קדיש וועט ער איבערלאָזן.

די קינדער זיינען צוריק איינגעשלאָפן; ביילע ווישט זיך אויס די אויגן און גייט צו צום קוימען, זי בלאָזט אויף א ביסל פייער, גיסט אָן א טעפּל וואסער און שטעלט צו אויף טיי.

אָנגעשפּאַרט מיט א האַנט אויפ'ן עק קוימען, קאָן זי די אויגן ניט אָפּרייסן פון שמעיה'ס אקסל.

ער שטייט מיט'ן שטערן אָנגעשפּאַרט אָן דער שויב און ציטערט, און די פּלייצע וואַרפט און וואַרפט זיך...

— שמעיה, — רופט זי זיך אָן, — כ'וועל גיין נאָכ'ן פעלד־שער...

ער דרייט זיך צו איר איבער.

— נאָך וואָס? זע בעסער די לבנה זאָל ניט אזוי קוקן... וואָס האָט דיר דער פעטער דוד געזאָגט... ער האָט געטייט אויף דיר מיט'ן גראָבן פינגער...

שמעיה איז שוין צו זיך ניט געקומען.

דער נייער ניגון

מען האָט געגעבן א בלאָז, דער עולם האָט אָנגעהויבן רעשן: „לשנה הבאה בירושלים!" ווייסע חברה האָט זיך שוין צוגעכאַפּט צום וואקס פונ׳ם שלחן,ביים עמוד איז שוין געשטאַנען א וואָכעדי־גער חזן, מען האָט גערעוונט שוין דעם וואָכעדיגן מערב מיט׳ן וואָכעדיגן ניגון.

פייל פון בויגן האָט זיך גערעוונט, פייל פון בויגן אָפּגעלייגט קיטל און טלית און אָנגעהויבן אָנטאָן די שטיוול — ווער האָט צייט?

קיינער האָט קיין צייט ניט געהאַט צו באַמערקן דעם בלאַסן יונגנמאַן, וואָס האָט געדרייט זיך אַרום עולם און נאָכגעשלעפּט א שוואַך און נאָך א בלאַס קינד. דאָס דריטע מאָל גייט ער שוין אַרום די שטעט; קיינער זעט אים ניט. דער ליגט אונטער א באַנק און זוכט א שטיוול, יענער איז פאַרנומען, מען האָט אים א קאַלאַש פאַרטווישט, א היטל פאַרשמירט מיט חלב און—אַלע זיינען הונגעריג...

אומזיסט קוקט ער יעדן אין פּנים, ער קאָן קיינעמ׳ס בליק ניט באַפּן.

— טאַטע קום שוין אהיים!—בעט זיך דאָס קינד.

— נאָך איינמאָל וועלן מיר אַרומגיין, — האָט ער געענט־פערט,—איך וויל נאָך דורכגיין פאַר׳ן פעטער...

דערווייל אָבער האָט זיך דער עולם א ריר געטאָן. דער לעצטער קדיש, דער לעצטער „אמן".

דער עולם יאָגט און שלעפּט מיט דעם יונגנמאַן מיט׳ן קינד.

אויפ׳ן שול־הויף שטעלן זיך די מענער מקדש זיין די לבנה. די ווייבער ציען זיךביידע זייטן פון שול־גאַס, ווי לאַנגע ווייסע שניר.

אהיים גייענדיג, האָט מען צייט אויסצורעכענען, וויפיל ווייבער עם האָבן גע׳חלש׳ט, וויפיל שיר־ניט גע׳חלשט: צו ריידן א ביסל מכוח דעם חזן, וואָס איז היינט געווען הייזעריק מער ווי אַלע יאָר.

ביי יעדן הויז געזעגענען זיך צוויי־דריי און פאַרשווינדן... בשעת ווען אויפ׳ן שול־הויף שטייט נאָך דער גרויסער עולם און טאַנצט נעגן דער לבנה. צווישן עולם דרייט זיך ווייטער ארום דער בלאַסער יונגערמאַן מיט׳ן בלאַסן קינד. דער עולם הויבט אָן ווערן קלענער און זיין פנים—פינצטערער; אָפּגעזאָגט, דער לעצטער פאַרשווינדט ערגעץ אין אן עק. דער יונגערמאַן שטייט נאָך.

— קיינער... נו, מילא, מוז מען זיך באַגיין... איך וועל ניט בעטלען אויפ׳ן נייעם יאָר; באַלד מוצאי יום־כפור... האָבן זיינע ליפּן געציטערט.

דאָס קינד האָט געמיינט, אז ער איז מקדש די לבנה.

— גענוג שוין, טאַטע! — האָט ער אים געשלעפּט ביי דער פאָלע, — קום שוין אהיים! — זיין קול איז געווען אָנגעזאָפּט מיט טרערן.

— נאַריש קינד, וואָס יאָגסטו זיך אהיים?

— עסן! איך בין הונגעריג.

— פשיטא! אודאי ביזטו הונגעריג... שוטה איינער! מאי קא משמע לן? וואָס דערציילסטו מיר, אז דו ביזט הונגעריג... אניט, וואָס וואָלט איך געמיינט, אז דו פאַסט אָפּ א יום־כפור און דו ביזט ניט הונגעריג?

— קום שוין אהיים, האָט זיך ווייטער געבעטן דאָס קינד.

— הער, דוד׳ל, אינדערהיים איז אויך ניטאָ וואָס צו עסן...

— כאָטש א שטיקל ברויט.

— קיין ברעקל ברויט!

דאָס קינד איז געבליבן שטיין דערשראָקן.

— דוד׳ל, — מאַכט צו אים דער פאָטער,—דו ווייסט וואָס היינט איז געווען?

דאָס קינד שווייגט און כליפּעט שטיל.

— היינט, דוד׳ל, איז געווען יום־כפור... יום הקדוש.

— יאָ,—האָט קוים דאָס קינד געשאָקלט מיט'ן קאָפּ.

— נו, זאָג דוד'ל, וואָס האָבן מיר געטאָן?

— געדאַוונט,—וויינט דאָס קינד.

— גוט! און השם יתברך וואָס האָט געטאָן?

— מוחל געווען,—האָט קוים דאָס קינד אַרויסגעכליפּעט.

— ווייסטו וואָס, דוד'ל, אַז גאָט ברוך הוא, האָט מוחל געווען אונזערע זינד, דאַרפן מיר, דאַכט זיך, זיין פריילעך! וואָס? דאָס קינד ענטפערט ניט.

— דו געדענקסט, דוד'ל, פאַראַיאָרן, ווען די מאַמע האָט נאָך געלעבט, האָבן מיר געזונגען נאָך דער וועטשערע א נייעם ניגון, געדענקסט דעם ניגון?

— ניין!

— איך וועל דיר דערמאָנען, נאָר העלף מיר אונטער!

און דער יונגערמאַן האָט אָנגעהויבן זינגען מיט א הייזעריגער שוואַכער שטימע א ניגון; ניט קיין סיני, ניט קיין וואָלאַך, נאָר עפּעס א גריילעכן ניגון, וואָס האָט געשניטן אין האַרץ.

דאָס קינד האָט וויינענדיג צוגעהאָלפן.

אַז מען זאָגט: משוגע, גלויב!

איר פרעגט אויף משה יוסעלעס? וועגן א שידוך פרעגט איר? אדרבה! וועמען דען זאָלט איר פרעגן, אז ניט מיך? מיין חבר געוועזן, ווי דען! איך האָב אפילו זייער גוט זיין פאָטער, דעם דיין, געקאָנט; לסוף ימיו ביי אונז דיין געוועזן. אודאי, ער זאָל מיר עס מוחל זיין, א מתנגד געוועזן, נאָר אן אייזערנער מוח! אזוינער מ ע ג זיין אַ מתנגד, אַז אַ מענטש איז אַליין ביים צ אָ פּ ן!

אוים קבלה האָט ער אפילו חוזק געמאכט, נאָר איך גלויב אים זייער! א פּאַרצייטיגער איד, האָט ער אונז, יונגעלייט, געוואָלט אָפּסטראַשען!

צו קיין גוטן איד איז ער טאַקע ניט געפאָרן, נאָר ער איז אַליין געוועזן א גוטער איד.

זיין זיצן און לערנען! מיט אַ נאָס האַנטוך אַרומגעוויקלט דעם קאָפּ (אַניט, זאָגט ער, וועט אים דער מוח פּלאַצן), מיט איין פוס אונטער זיך... און פון אונטער די לאַנגע, בייזע ברעמען האָט זיך ממש פייער געשיט! וואָס קלערט איר, אויב משה ר' יוסעלעס איז א מיוחס? איינגעטונקט אין יחוס! נאָר גלאַט, ער אַליין איז קיין לייט ניט! עס טוט מיר דאָס האַרץ וויי, נאָר וואָס אמת איז אמת—א פּלוט איז ער, אין מוח פעלט עפּעס!

אינגאַנצן, דהיינו, איינגלוויז אויך אן אייזערנער מוח געוועזן; זונטאָג האָט ער שוין געקענט דעם שיעור אויסווייניג! באַלד זונטאָג!

נאָר משוגע! זיינע תנועות, זיינע העויות. און אויך אַזוינע לאַנגע ברעמען. און ברענענדיגע אויגן, ווי דער פאָטער, עליו השלום. נאָר דער פאָטער איז געוועזן מיושב און ער—משוגע. א יונג מאַכט זיך א מאָדע צו סוקן אין הימל אַריין! עס גייט, למשל, דורך — אַ וואָלקן, זעט ער אין אים אַ געשטאָרבענעם פעטער, א כהן גדול, א צאַפּ... וואָס איר ווילט נאָר אַליין, זעט ער

אין דער כמארע! איז דער הימל ליטער, זאָגט ער, אז עס איז א ראש־השנה׳דיג פּרוכת!

ווינטער פלעגט ער אָפּליגן גאַנצע טעג אין פענצטער און ארויסקוקן אויפ׳ן שניי. בריליאַנטן, זאָגט ער, זעט ער אין שניי! ווי, עס איז דען נאָכצודערציילן? איך וועל אייך לאַנג ניט ברייען, נאָר די מעשה איז אַזוי געווען:

מיר האָבן ביידע אין איין וואָך חתונה געהאַט; איך בין געפאָרן צום שווער קעסט עסן, און ער האָט זיך געזוכט א מעמד.

ביים שווער, ווי דער שטייגער איז, האָב איך גאָר אָן משה׳לען פאַרגעסן; אין שטעטל דאָרט איז געווען א מחלוקת, האָב איך מיך שטאַרק אַריינגעלאָזט...

דערנאָך האָב איך מ י י נ ע צרות געהאַט! א קינד איז מיר, לא עליכם, געשטאָרבן, און מיט איר האָב איך אויך ניט גוט געלעבט; אהין — אהער, מיר האָבן זיך געג׳גט, און מען הויבט מיר אָן צו ריידן שידוכים פון דער היים!

איך לאָז איבער דאָרט די קינדער; זי ו ו י ל ניט, האָבן מיר א דין־תורה; דער רב פּסק׳נט, זי זאָל זיי האַלטן ביז צו דריי יאָר; קום איך אהיים, גיי אין בית־המדרש אריין און טרעף משה׳לען:

— וואָס מאַכסטו גוטס?

— אַזוי... — ענטפערט ער.

— האָסטו שוין עפּעס קליינוואַרג?

— ניין, — מאַכט ער.

— פאַרוואָס?

— איך ווייס, פאַרוואָס?

— און וואָס טוסטו דערצו?

— גאָרניט!

איר הערט א תשובה?

— פאָרסט ערגעץ?

— מיין טאַטע איז אויך ניט געפאָרן.

איר הערט אַן עסק! אז דער טאַטע איז ניט געפאָרן, פאָרט ער אויך ניט! ווי הייסט? „איך האָב, זאָגט ער, א צוואה!" איך

גלויב ניט מיינע אייגענע אויערן! אַז עס גייט וועגן קינדער, פאַרן ק ר י ס ט ן צום רבי'ן!

ביי מיינעם, זאָל לעבן, האָב איך געזען איבער דער צייט, איך זאָל קיין גוזמא ניט זאָגן, איבער צוואַנציג געגאַלטע בערד. איינער האָט דעם רבי'ן אַנידערגעלייגט 50 זילבערנע טאַלער! עס האָט אים אפילו געהאָלפן ווי א טויטן באַנקעס! וואָרים טאַקע, העלף אַזוינעם, וואָס איז איינגעטונקט אין עבודה־זרה; נאָר — ער האָט זיינס געטאָן! און דער — גאָרניט! מען זאָגט, עס פאָרט ניט א גראָבער יונג, א טרעגער, א שוסטער—אָבער ער, משה'לע?! וואָס איז, ער וויים ניט, אַז גאָט, ברוך־הוא, איז אַמאָל אומישנע גוזר, דער צדיק זאָל האָבן וואָס מבטל צו זיין? אַלץ על־פי דין... שטענדיג גלייך ווי א ווירע? נאָר, גיי, טענה מיט'ן!—

דערווייל האָט זיך מיר דער קאָפּ פאַרדרייט; איך בין געשטאַנען אין א סך שידוכים אויפ'ן אָרט, און געמאַכט האָט זיך, אַז איך האָב חתונה געהאַט פון דער פרעמד...

וואָס קלערט איר? מ'האָט מיך אָפּגענאַרט, אַז עס איז מיר א חרפּה און א בושה געווען אויסצוזאָגן; אַהין און אַהער, איך קום צופאָרן — מיין משה'לע איז שוין אַן אַלמן צום מזל, און דאָ הויבט זיך אָן א נייער שגעון! ער לאָזט זיך קיין שידוך ניט ריידן...

על־פי דין מעג מען ריידן א שידוך אין דער שבעה, וויל ער טאָן לפנים משורת הדין! דערנאָך וויל ער איבערוואַרטן שלשים; דערנאָך איז אים די ספירה ניט מזל'דיג; דערנאָך פאַלט אים איין צו וואַרטן א גאַנצן יאָר! און נאָך דעם אַלעם, אַז איך האָב שוין קוים דערלעבט און דאָס יאָר איז אַריבער, זאָגט ער ערשט, אַז ער איילט זיך ניט! אַן אַנדערער, זעסט, אַז דו קענסט זיך באַגיין אָן א ווייב, מהיכא תיתי, האָב חתונה, נעם א פּאָר גילדן נדן און פאַר ערגעץ אַוועק און ווער א פּרוש!

ניין, דאָס וויל ער ניט, דאָס דאַרף ער ניט—ער האָט גלאַט צייט! ער וויל זיך פּשוט מישב זיין!

וואָס קלערט איר, ער האָט אָפּגעלעבט א פּאָר יאָר טאַקע, ניט פאַר אייך געדאַכט, ווי א כלב אין דרויסן! וואָרים טאַקע באמת,

וואָס איז ווערט א מענטש אָן א שטיקל אידענע? אָן א ביסל ווארעמס, אָן א געקאָכט קאַרטאָפל? מיט הערינג האָט ער זיך געשפייזט; געזעסן און געקנעלט און געגעסן הערינג! א שיין לעבן?

אָט, קוקט מ י ך אָן, וואָס פאַר א פנים א י ך האָב! און ווי לאַנג איז, אז מיין דריט ווייב איז נפטר געוואָרן? אפשר א האַלב יאָר!

נו? תהו ובוהו אין אַלע ווינקעלעך: אָן א העמד אויף שבת, די מחיה אין שענק איז אין דער ערד! קיין גאַנצע פאָר פּלודערן ניט! און ער זיצט און קנעלט, און גאָרניט!

איר קאָנט פאַרשטיין א לעבן? אינדערפרי א ציבעלע מיט ברויט, מיטאָג א שטיקל הערינג, בייַנאַכט די רעשט פון׳ם הערינג, וואַשן—וואַשט מען זיך מיט א קוואָרט ביים פּלומפּ אויפ׳ן הויף, מען ווישט זיך אָפּ אָן די פּאָלעס, און מען קייט הערינג מיט ברויט! וואָס קלערט איר, א שיין פנים האָט ער געהאַט, צו גרונט איז ער געגאַנגען! קיין אויגן האָט מען ניט געזען, נאָר צוויי שוואַרצע לעכער אין קאָפּ! איינגעבויגן—כפול שמונה, און א הולך, אז גאָט זאָל זיך מרחם זיין!

ער האָט זיך אַרומגעדרייט ווי א שאָטן, ווי א מת, רחמנא לצלן, און האָט דעם גאַנצן קאָפּ פאַרלוירן; איינמאָל שבת, לויפט ער אין בית־המדרש אריין מיט טלית און תפילין אונטער׳ן אָרים! א מענטש גייט דורך דער גאַס, זעט שטריימלעך, אַטלאַסענע קאַ־פּאָטעס, פאַרמאַכטע געוועלבער און גאָרנישט, ער לויפט מיט טלית ותפילין!

— משה׳לע!—שרייט מען אים, — ער הערט ניט און דאָ איז שבת, מען טאָר קיין גרויסע שפּרייז ניט מאַכן און גלאָט — מען צעלייגט זיך פאַר געלעכטער! א מערכה, וואָס א שניידער־יונג האָט אים נאָכגעוואָרפן א שטיין, געטראָפן אין פּלייצע אריין און ער איז אומגעפאַלן...

און א וואונדערלעכע זאַך: כל־זמן ער לערנט, לערנט ער, איז ער כאחד האדם, ניט צו דערקענען; ער דערהיצט זיך, רעדט, חזר׳ט איבער,—און דערביי איז ער פּאָרט משוגע. מען האָט

דערזען, אז ער איז אזוי פארטיפט אין לערנען, אז ער פארגעסט אמאָל א קינד א קלאַפּ צו געבן; דעם קאַנטשיק האָט ער שוין לאַנג ערגעץ פאַרוואָרפן! און, וואָס קלערט איר, די קינדער האָבן א גן־עדן אין חדר!

מען וואָלט אים צוגענומען דאָס מעמד, לערנט ער אָבער אזוי וואויל, אז די קינדער קענען אָן א קניפּ, אָן א ריר; אזא כוח האָט ער שוין געהאַט. פאַר דאָס, קוים פאַרמאַכט ער די גמרא, ווערט ער אוים מענטש, ניט צו גאָט, ניט צו לייט. ער פאַרגעסט צו עסן, צו שלאָפן, צו דאַווענען אפילו; א מערכה, וואָס ער האָט א מזל געהאַט צו די קינדער, דאָס לעבן האָבן זיי אים ליב געהאַט, זיי האָבן זיך פאַר אים מקריב געווען! אַלץ דערמאָנט און דערלאַנגט.

„רבי, וואַשט אייך"—זאָגט אים א תלמיד, וואַשט ער זיך.

„רבי, עסט!" דאָס ניט: „עסן—זאָגט ער—וועט ער ניט; ער וויל וואַרטן, ער האָט פיינט אליין צו עסן!" טאָמער ווייסט איר, אויף וועמען ער וויל וואַרטן? ער וואַרט און זיצט אזוי מיט'ן עק פון הערינג אין דער האַנט און שאָקלט זיך און קוקט אין דער טיר אריין, גלייך אליהו הנביא דאַרף אריינקומען.

פלוצלונג דערמאָנט ער זיך, אפנים, אז אליהו הנביא קומט נאָר צום סדר, הויבט ער אָן צו עסן און צו וויינען צוזאַמען.

„וואָס וויינט איר, רבי?" פרעגן אים די דערשראָקענע קינדער—ענטפערט ער ניט. דרייט זיך איבער צו דער וואַנט, און די קינדער הערן, אז ער וויינט! טיילמאָל גייט ער צו צו דעם קליידער־שאַנק, וואָס איז אים פון ווירטשאַפט געבליבן, עפנט זי אויף, שטעלט זיך אנידער און קוקט, און קוקט, גלייך ער וואָלט דאָ דער גרויסער גביר געווען, און שטייט און קלערט, וואָס פאַר א קאַפּאָטע ער זאָל אָנטאָן, אַן אַטלאַסענע אָדער א זיידענע; מיט־ אָדער אָן־סטראַ־קעס! און דאָ, שווער איך אייך בנאמנות, איז אין שאַנק, אויסער אירע עטלעכע שמאַטעס, וואָס קיינער האָט צומאָל ניט געוואָלט אָפּקויפן, קיין לעק ניט געווען!

אין שטעטל, באמת, האָט יעדערער זיינס אין זינען, יעדערער האָט מיט זיך צו טאָן. איך האָב אויף אים יאָ רחמנות געהאַט. בין איך פונקט דעמאָלט צום ערשטן מאָל אַן אלמן געוואָרן!

איך האָב אייך שוין דערמאָנט, אַז מיט'ן צווייטן ווייב האָב איך מיך גאָר אָפּגענארט, אָבער גאָר איינגאַנצן! זי האָט, לא עליכם, געקרענקט און געקרענקט, ביז זי איז, ניט פאַר אייך גע־דאַכט, געשטאָרבן, און איך האָב ווייטער געמוזט זיך אַרומקוקן וועגן א שידוך און חתונה האָבן. וואָרים, באמת! האָב איך שוין געהאַט, ווי מען זאָגט, „מיינע, אירע און אונזערע" קינדער. און וואָס קען א מאַנספּאַרשוין טאָן מיט קינדער? אדרבא, וואָס? זויגן וועל איך זיי? איינשלעפן? וואַשן און קאָרמענען? עס איז מיר אודאי ביטער געוועזן ווי די גאַל, און האָב צו משה'לען קיין צייט ניט געהאַט! נאָר קיין שלים־מזל, ברוך השם, בין איך ניט, איך האָב געזען ווי צו טאָן און האָב חתונה געהאַט צום דריטן מאָל, טאַקע מיט דעם דריטן ווייב, וואָס איז, לא עליכם, ניט פאַר אייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום אידן געדאַכט, ערשט ניט לאַנג געשטאָרבן. זי איז אפילו א בריה א אידענע געוועזן, צו דעם שענק ווי געוואָונטשן און דוקא ניט געקינדלט.

וואָס טוט גאָט? פאַרקילט זי זיך—אינמיטן זומער, אין חודש תמוז!—אין מקוה... קריגט א לונגען־אַנטצינדונג, קאָסט אָפּ א מטמון מיט גאָלד, און שטאַרבט אַוועק! הכלל, וואו האַלט איך? יאָ, מיט דעם דריטן ווייב האָב איך דערמאָלט חתונה געהאַט און קוים האָט זי איבערגענומען דעם שענק, און איך האָב געזען, אַז איך האָב מיך אויף וועמען צו פאַרלאָזן, האָב איך מיך באַלד גענומען משה'לען פאַרזאָרגן!

„דו מוזט חתונה האָבן", זאָג איך, „דיין טויט וועט זיין און חתונה האָבן מוזטו!"

ער הערט מיך ווי'ן רב! אַזוי, טראַכט איך, וואָרט! איך האָב אָפּגעשטעלט מיט די באַלעבאַטים. מען האָט אים מכלומרשט דעם חדר צוגענומען! איינמאָל פאַר אַלעמאָל—א מלמד מוז האָבן א ווייב! מיין משה'ל—גאָרניט; אָן תלמידים איז אָן תלמידים!

ער גייט זיך אַרום הינטער דער שטאָט שפּאַצירן, וואַלגערט זיך אַרום אויפ'ן לאָנקע ביים טייך... ניט זיין זאַך! ווערט ער הונגעריג, קומט ער אין שטאָט אַריין און כאַפּט ערגעץ א שטיקל ברויט, וואַשט זיך, עסט און בענטשט, און גייט אַוועק. איך מיין

שוין, אז עס וועט דערפון גארניט זיין, נאר צום דריטן טאג, משה'לע איז דא אין בית־המדרש! ער וויל שוין חתונה האבן! אפשר מיינט איר, ער איז צום שכל געקומען? ער האט א ישוב געהאט, אז א מענטש אן א ווייב איז קיי און שפיי? חס ושלום! נאכ'ן קנעלן בענקט ער! די קינדער פעלן אים!

נו, זאל זיין פון קאזאק אבי צום לעבן! ער גיט האנט־תקיעת־כף, אז ער וועט חתונה האבן, מיר מאכט מען פאר אן עומד, איך זאל אים אויסזוכן א שידוך, און ער קריגט צוריק די תלמידים!

און וואס קלערט איר, אז איך האב גענומען די זאך אין דער האנט אריין, האט אודאי געברענט אונטער די פינגער! נאר איך קען ניט זאגן—א גאט־זאך איז עס אויך געווען! פונקט מאכט זיך אים א וואוילער שידוך! פריער האט מען אים אפילו מיר אנגעשלאגן, נאר א שדכן, א ימח שמוניק, האט מיר דעם קאפ פאר־דרייט. שטעלט אייך פאר, א אידענע, א שמאלץ־גרוב, אנגעזאפט מיט עשירות: א בעל הלואה'ניצע, אן אלמנה, אויף משכנות פלעגט זי לייען, און א בריה נפלאה געווען; אויפ'ן קאפ דאס גאנצע געשעפט געפירט, און קיין איינציג מאל אויף איר היזק, אויף דער האר זיך ניט טועה געווען. און זי האט אים דוקא געוואלט, אזא מזל האט ער שוין געהאט! איך קלער אים צוזאמענצומאכן אויף מלבושים, באטש א שטריימל קויפן... א טלית קטן; שיקט זי זאגן, אז זי וויל ניט, זי גיט א פינף־און־צוואנציגער, און מען האט אים מלביש ומנעיל געווען כיד המלך... פון אלעם גוטן: א שטריימעל, שיך און זאקן, צוויי טליתים קטנים, צוויי צי דריי פאר פלודערן... מען האט קיין שהיות ניט געמאכט, באלד א חופה ווי א שררה, נאר וואס דאס משוגענע פנים רוט ניט א רגע, גלייך ער וואלט ווייען געהאט. די ליפן ציטערן ווי ביים אפשפרעכן אן עין־הרע, און די אויגן ברענען עפעס ניט היימלעך... אמת משוגע! נאר באלד האט זיך גאר געמאכט א נייער שגעון!

ערשטנס וויל ניט די אידענע ער זאל קנעלן. זי פארדינט אפשר 10 רובל א וואך, וואס טויג עס איר? וואס דארף זי עס? זיץ און לערן און שמעלץ זיך אין מילך און פוטער! וויל ער ניט! ער מוז קנעלן. ער איז שוין געוואוינט צו די קינדער, ער

קאָן אָן זיי ניט לעבן! וועסט האָבן דיינע אייגענע קינדער! ניין, דערווייל מוז ער האָבן א מעמד.

נו, א שיינע כפרה, האַלט זיך ביי דעם מעמד; ווערט ער אָבער אויפסניי פאַרטראַכט, הערט ממש אויף צו ריידן, אויסער ביים לערנען מיט די קינדער... און אַזוי האָט ער ניט מער ווי צוויי ווערטער אין מויל: ס'איז ניט דאָס! „ניט דאָס", ווער „ניט דאָס", ווייסט מען ניט.

די אידענע, נעבעך, האָט זיך דאָס לעבן געשטערקט, טאַקע מקריב געווען פאַר אים; געקאָכט און דערלאַנגט דאָס שענסטע און דאָס בעסטע, און ער הויבט אַלעמאָל אויף די אויגן, קוקט אויף איר, גלייך ער וואָלט זי דאָס ערשטע מאָל דערזען, כאַפּט א שווערן אָטעם און זיפצט: ניט דאָס! ס'איז גאָר ניט דאָס!

ער פאַרזיצט זיך אמאָל ביינאַכט אין בית־המדרש, ניט ער דאַוונט, ניט ער לערנט, נאָר גלאָט, ער זיצט אַזוי איבער'ן שטענ־דער אָדער שפּרייזט אַרום פון איין וואַנט צו דער צווייטער. דער לעצטער, וואָס גייט אַרויס, קריגט אויף אים רחמנות, רופט אים מיט: „משה, גייסט?" ער ענטפערט ניט. „פאַרוואָס גייסטו ניט אהיים?" ער שווייגט. מען כאַפּט אים אָן ביים אַקסל און שאָקלט מיט אים. כאַפּט ער זיך אויף ווי פון דער הינער־פּלעט און זאָגט: „ס'איז גאָרניט דאָס!"

שלעכט! דאָס ווייבל, נעבעך, האָט מיר דעם קאָפּ פאַרוויינט, וואָרים טאַקע, איך האָב דאָך זי אריינגעפירט, איך בין דאָך דער ערב קבלן געווען...

און עס שניידט מיך טאַקע ביים האַרץ; א אידענע נעבעך, אַזוי פיל הוצאות געמאַכט, אַזוי פיל גאָלד אָפּגעקאָסט און איינגע־האַנדלט זיך א „גאָר ניט דאָס!" מילא, וואָס קאָן איך העלפן? איך גיב איר אן עצה, זי זאָל אים פאַרנאַרן צום רבי'ן... מען מאַכט א פּלאַן אויף ראש־השנה, וואָרים טאַקע, ראש־השנה! — האָבן מיר א קימא לן, אַז דער כוח פון צדיק איז אויך גרעסער. נאָר פאַר ראש־השנה טרעפט זיך אַזא מעשה! איינמאָל, אָוונט־צייט, זאָגט אים דאָס ווייבל פאַר דער וועטשערע, ער זאָל אַרויסגיין פאַר־מאַכן די לאָדן, וואָרים טאַקע, זי וויל ניט עסן צוזאַמען ביי אָפענע

פענצטער; זי נעמט די שרויף אין דער האַנט אַריין, ער גייט אַרויס, אויפ'ן וועג זיפצט ער: „ס'איז ניט דאָס!" ער שפּאַרט אונטער דעם לאָדן, זי פאַרשרויפט, נאָר קומען—קומט ער שוין ניט אַריין; ער איז נעלם געוואָרן.

וואָס קלערט איר, עס האָט זיך געטאָן אין שטעטל! מען האָט גערעכנט: אַ משוגענער, איז ער זיך אין דער קעלט געגאַנגען באָדן און איז דערטרונקען געוואָרן, אָדער ער איז אַזוי אַרויס־געגאַנגען הינטער דער שטאָט און האָט פאַרבלאָנדזשעט, אַ דאגה אויף אַ משוגענעם! מען האָט געדונגען פּויערים, געזוכט אין טייך, אין דער געגנט, קיין זכר פון אַ מענטש: אויף אַנטלויפן איז ניט צו רעכענען, וואָרים טאַקע, עס טרעפט זיך, אַ מענטש אַנט־לויפט פון אַ ווייב, מהיכא תיתי, ניט איינער אַנטלויפט, נאָר—אַ מענטש, עסט אָפּ וועטשערע, נעמט מיט אַ קאַפּאָטע! ווער לאָזט עס שטיין אַ שיסל קליסקעלעך מיט ביבערלעך און לויפט אַוועק אין אַן אַלטער, וואָכעדיגער תכונה? און עס איז אַ האַרץ־רייסנ־דיג רחמנות אויף דער עגונה נעבעך! עס האָט זי וויינציג געקאָסט? אַ לייטישע חתונה, מלבושים, רח"ש... און פאַרוואָס? פאַר ווען? פיר וואָכן געלעבט מיט אַ מאַן! און וואָס פאַר אַ לעבן! אומ־שטיינס געזאָגט—אַ לעבן! מען קען ניט זאָגן, ער האָט איר אפילו קיין שלעכט וואָרט ניט גערעדט, נאָר קיין גוטס אויך ניט, אַלץ די משוגענע ווערטער: „ס'איז ניט דאָס!" עס איז איר, נעבעך, אַזוי אויך טאָג אויף טאָג דער מאַמעס מילך איינגעפאַלן, דאַרף זי נאָך ווערן אַן עגונה!

וואָס טוט מען? מען שרייבט צו רביים; עס העלפט ניט! האָט מען געפרעגט אַ שאלה, צי מען מעג שרייבן אויפ'ן „מגיד"...

איינער האָט י אָ געהייסן. דער צווייטער — נ י ט גע־הייסן; מילא מתיר צו זיין אַן עגונה, האָט מען יאָ געשריבן, נאָר לעבן זאָל ער אַזוי, דער „מגיד", ווי ער ווייסט עפּעס! און פון וואַנען זאָל ער וויסן? אַז די רביים האָבן ניט געוואוסט!

גאָרניט, ווי אין וואַסער אַריין!

דאַכט זיך, שוין פאַרפאַלן? ניין! פאַלט פּלוצלונג ווי פון הימל אַראָפּ אַ שליח מיוחד מיט אַ גט! אפשר מיינט איר פון

ווייט! ניין, דוקא פון 5 וויערסט אונטער דער שטאָט, פון פּי־טשעווקי.

נו, האָט גאָר געקענט אימיצן איינפאַלן, אז א משוגענער וועט אַנטלויפן אינגאַנצן אויף פינף וויערסט? עס איז גאָר קיינעם אויף דער מחשבה ניט געקומען, אַזוי נאָענט צו זוכן! ביים גט שיקט ער איר נאָך צו אַ חרם־קוויטל אויף 200 גילדן פאַר אירע הוצאות. אויסצאָלן, שרייבט ער, וועט ער א גילדן א וואָך, און איז איר משעבד דערויף אַלע זיינע נכסים! דעם ערשטן גילדן האָט איר דער שליח געברענגט!

אין א פּאָר וואָכן אַרום איז ער אַליין געקומען און האָט זיך ווייטער אויסגעזוכט א מלמדות.

— משוגענער—פרעג איך אים,—נאָך וואָס ביזטו געקומען, האָסט ניט געקענט ד אָ ר ט ן קנעלן?

— איך האָב געבענקט! זאָגט ער.

— צו וועמען?

— צום היגן בית־עלמין! זאָגט ער. און ער זאָגט עס אַזוי ערנסט, אז א גרויל גייט דורך די ביינער! איר האָט געהערט, א מענטש זאָל בענקען צום בית־הקברות? ער בענקט! און ער זאָגט קיין שקר ניט!

נאָך מעריב גייט ער נאַכט אויף נאַכט אַרויס אונטער דער שטאָט און דרייט זיך אַרום בית־עלמין! א כהן א י ז ער, אַריינגיין טאָר ער ניט, דרייט ער ז י ך אַרום צוים און קוקט פון ווייטן אויף די מצבות!

וואָס פאר א שווארץ יאָר, קלער איך, איז דאָס? צי איז עס ניט אַמאָל א סגולה אויף קינדער? צי איז ער ניט א מקובל געוואָרן? אפשר גאָר אַ כישוף־מאַכער.

וואָס זאָל איך אייך זאָגן, עס זיינען מיר שוין געקומען הוריות אין קאָפּ אַריין, א קשיא אויף א מעשה! אָ ד ע ר ער איז א באהאַלטענער צדיק, אָדער ער האָט פאַרקויפט די נשמה אין גיהנום אַריין, וויים איך? קליינערהייט האָב איך געהערט, אַז אויב מען ציט א ליכט מיט חלב פון א נפלע אויף א פּאָדים פון א ציצה—ווערט מען ארואה ואינו נראה—און גלויבט מיר, ווען

איך ווייס ניט, אז ער איז א כהן, וואָלט איך זיכער געמיינט, אז ער האָט זיך מתחבר געווען מיט א חברה גנבים און זוכט א נפלע אונטער'ן צוים! גנב'ענען, פאַרשטייט זיך, וועט משה ר' יוסעלעס ניט ,אָבער ליכט צעטיילן, אפשר יאָ... א דאגה—וואָס טוט ניט א איד צוליב פרנסה?!

עס איז אָבער נ י ש ט! ער קוקט שוין וואָכנלאַנג און קוקט, און גאָרניט: מען הערט ניט און מען זעט ניט! און ניי פאַרשטיי?

פאַרשטייט איר שוין, וואָס מען מיינט „שגעון?" אז מען זאָגט „משוגע"—גלויב!

אזוי, אזוי, רב קרוב, משה'ל איז מיין חבר, איך האָב אים ליב דאָס לעבן... נאָר משוגע, נעבעך, איז ער... חתונה מאכן איז אים שווער, זייער שווער... מילא, איך זאָג אייך ניט „ניין"... איר ווילט דאָך אודאי עפּעס פאַרדינען, טוט ווי איר פאַרשטייט...

זעט איר, אויב איר האָט פון מ י י נ ע ט װ ע ג ן א שידוך...

דער משוגענער בטלן

.1

ער איז געלאָפן אויף און אָפּ בייטאָג איינער אַליין אין בית־המדרש און פּלוצלונג זיך אָפּגעשטעלט.

— רבונו של עולם, ווער בין איך?

— ווער בין איך?... מען רופט מיך: בערל חנה׳ציעס... נו, בין איך דען בערל חנהציעס? בין איך דער נאָמען? — די שילד איז נאָך ניט די קלייט! דאָס הויז, וואו דער רב וואוינט, הייסט: „פּאָד־קאַרפּיעם" און איך—בערל חנה׳ציעס!

אין ציאַכנאָווקע קען מען מיך: מען ווייסט, ווער בערל חנה׳ציעס איז; אָבער אין אַמעריקע? ווען איינער, למשל, גיט אזוי ראַפּטום א זאָג אַרויס אין אַמעריקע, אין בית־המדרש: „בערל חנה׳ציעס"... נו, וואָלט עמיץ געוואוסט, אַז מען מיינט מיך?

שאני הכא! דאָ איז עפּעס אַנדערש, דאָ גיט יעדער א שמייכל, א שאָקל מיט׳ן קאָפּ, מאַכט אַזוי א תנועה... „א באַקאַנטע זאַך, בערל חנה׳ציעס!" איינער טראַכט: דער בטלן, דער צווייטער: —דער משוגענער, דער דריטער — כ׳ווייס וואָס; דער פערטער וועט זיך דערמאָנען, אַז איך הייס נאָכ׳ן פעטער בערל.—טויבעלע, אמת, גיט א קרעכץ דערביי, ווייל זי ווייסט, אַז איך בין נעבעך א יתום. אָבער אין אַמעריקע, וואו מען קען ניט חנה די זיצערקע, און וואו מען ווייס ניט, אַז עס איז געוועזן אויף דער וועלט א בערל חקרן, דער מאַמע׳ס א ברודער, וואו מען ווייסט ניט, אַז איך בין, וואָס מען רופט מיך: א משוגענער, א בטלן, א יתום און אפשר גאָר א חקרן אויך. (איך בין, דאַכט זיך, געראָטן אין פעטער אַריין), וואָס פאַר א רושם וואָלט דאָרט געמאַכט: בערל חנה׳ציעס?!

עפּעס ווייס איך דאָ יאָ ווער איך בין? איך אַליין זאָג דאָך: א משוגענער, א בטלן... נו, דאָס בין איך!

— בין איך דען ניט משוגע? וועלכער מענטש שטעלט זיך אנידער קלערן, ווער ער איז! א מענטש איז א מענטש! איך בין א מענטש און היים: בערל חנה'ציעס... וואָלט איך געוועזן א הויז, וואָלט איך אפשר געהייסן: פּאָד־קאַרפּיעם,—אָן אַרעסטאַנט —וואָלט איך געהאַט א לאַטע אויף די אַקסל און א נומער... וואָלט מיין טאַטע, נ י ט די מאַמע, געווען דער פאַרזאָרגער, דער „פּרנסה־געבער", ניט דער בטלן, וואָלט איך געהייסן, „בערל שמע־רעלס". עס וואָלט אפילו שווער געווען ארויסצוזאָגן: „בערל שמערלס", נאָר מען וואָלט שוין געמוזט! און אפשר וואָלט איך דעריבער ווייניגער געווען ביי מענטשן אין די מיילער,—ווען מיין נאָמען זאָל זיך ניט אזוי גלאַטיג אַראָפּקאַלערן פון דער צונג.

— אָבער, ווי איך וואָלט געהייסן—א מענטש בין איך...

א מענטש! נאָר א בטלן דערצו... מאַלע א מענטש בלייבט א יתום, נו, וואוינט ער אין בית־המדרש? קראַנק בין איך עפּעס צו טאָן? אין שליחות גיין, האַלץ האַקן, א משרת ווערן און גיין אָנגעטאָן א בגד, ניט קרועה בלויה, עסן ברויט, ניט זיין ביז דריי־סיג יאָר ישיבה־בחור, עס זאָל מיר פעלן צוויי טעג אין דער וואָך און ארומדרייען זיך אַלץ און קלערן: ווער איך בין?!

איך וואָלט כאָטש געוואוסט, ווער מיין קאַפּאָטע איז; צינד, אָסור אויב איך ווייס! — א שטיק בענדיט, א שטיק חיים, א שטיק יונה, דריי פערטל פון מיסט! א מערכה, טויבעלע קען נייען, א ניט וואָלט איך געוועזן אָדם נאַקעט.

— איז דען דאָס אַליין ניט קיין שגעון? אזא מין בטלנות, אזא מין בטלנות! גאָרנישט... שמערל, חיים, יונה... עס האָט א שיר וויפיל בית־המדרש'ניקעס איך האָב איבערגעלעבט!... איי־נער איז שוין א סוחר, איינער — א טרעגער, איינער — א שענ־קער; א דאגה, איינער איז שוין אן אלמן אפילו, שמערל האָט שוין דאָס דריטע ווייב; נאָר אַלע האָבן קינדער, געשעפטן, עסקים; גוט, שלעכט, נאָר פאַרנומענע מענטשן, עסן ניט קיין

טעג, זיינען ניט קיין בטלנים... מענטשן! איך וויל אויך זיין א מענטש!

— וואָס הייסט א מענטש?

— ווי איך בין א איד, איך בין קיין מענטש ניט!

— ווי איך בין א איד, איך בין א איד! אמת, איך בין א איד, נאָר גאַנץ ציאַכנאָווקע זיינען אויך אידן און זיינען ניט איך! הלמאי, איך בין א מאַנספּאַרשוין, (כאַטש א קלאָג צו מיין מאַנס־פּאַרשוין, א וויטאָג צו אים!) נו... אַלע מענטשן, וואָס זיינען ניט קיין נקבות, זיינען מאַנספּאַרשוינען, הכלל, זיינען אַלע בערל חנה׳ציעס!

— ניין, ברודער בערל, נאָר דיך ניט! דו ביזט א מאַנספּאַר־שוין, דו ביזט א איד, אמת; נאָר ניט דו ביזט דער איד!... דו ביזט עפּעס אַנדערש; דאָס אַלץ איז נאָר א צולאָג, צוגעגעבענע זאַכן; אָבער ניט דו אַליין...

— איך רעד מיך איין, אַז איך בין אַ בטלן, אַ משוגענער, א יתום, אַן אומגליקלעכער מאַנספּאַרשוין... נאָר בטלנים, משוגעים, יתומים זיינען דאָ א סך, אפשר אַזוינע מאַנספּאַרשוינען ווי איך בין—וויניגער; נאָר דאָ איז, א דאגה, אפשר אין אַן אַנדערער שטאָט, אפשר אין אַמעריקע, נו, זיינען אַלע איינס? חס ושלום, יעדערער פאַר זיך!...

— נו, ווער־זשע בין איך, צו אַלדי שווארצע יאָר!

— עס האָט געמוזט אין מיר אריין א דבוק, עס מוז אימיצער זיצן און קלערן איבער מיר, און מיר דאַכט זיך: איך אַליין קלער! א והא ראיה, ווען איך האָב כוח (א גאַנצע וואָך, אויסער מאָנטאָג און דינסטאָג) האָט יענער אויף מיר קיין שליטה ניט; קלער איך וויניגער! און באמת, די חקירה איז, אַז קיין שום מענטש אין דער וועלט קאָן ניט איבערקלערן זיך אַליין! — ווי הייסט, איך וויל מיך משיג זיין? איך וויל מיך ארויסרייסן פון מיר אַרויס, אוועקשטעלן זיך אָדער אים אין א זייט, „ער" זאָל קוקן אויף מיר! איך־ער זאָל קוקן אויף ער־איך!...

כאַ, כאַ, כאַ! ווי הייסט! זאָל איך מיר נאָר בארעכענען!... עפּעס ווערט מיר ווארים אין קאָפּ!...

(ער לויפט צו צום כיור, גיסט זיך אָפּ מיט קאַלט וואַסער; שלעפּט אַרויס פון אונטער'ן אויוון אַ שמאַטע, און בינדט זיך שטייף אַרום דעם שטערן).

— ציִנד וועט עס גיין. נאָכאַמאָל!... איך וויל וויסן, ווער איך אַליין בין...

— וואו זאָל איך קוקן, אַראָפּ צי אַרויף? רעכטס — צי לינקס?... איך בין דאָך אין מיר. ווען איך, למשל קריך אַרויף אויפ'ן אָרון קודש, בין איך אינגאַנצן אויבן; איך וועל אונטן גאָרניט איבערלאָזן. לאָמיר לויפן אין קעלער אַריין, וועל איך זיין אינגאַנצן אונטן... נו אַזוי ווי קען איך קוקן אויף מיר?

— היכי דמי?!

— וואָס דען זיצט אין מיר און קלערט פאַר מיר?

— און עפּעס זיצט דאָך פאָרט... הא?...

— איך ווייס דאָך, אַז ווען עס זיינען געלעגן ביי דער שמש'טע אומגעציילטע קיכלעך און איך האָב שוין דריי טעג קיין מאכל ניט געהאַט אין מויל, האָב איך גאַנץ שטאַרק חשק געהאַט אַראָפּ־צושניפּן אַ קיכל... נאָר איך האָב געזאָגט: ניין! מען טאָר ניט! ניט מיין... דערנאָך האָב איך געפונען טויזנט תירוצים... „די שמש'טע האָט געגונג פאַרדינט אָן מיר, זי מעג מיר געבן אַ צולאָג", „איך זאָל זי בעטן, וואָלט זי מיר אַליין געגעבן", „איך וועל איר מיט גאָט'ס הילף אַמאָל באַצאָלן"... נאָר איך האָב אַלץ געזאָגט: „ניין, מען טאָר ניט"... און עס איז געבליבן — ניט!... פריער איז עס געגאַנגען איינס נאָכ'ן אַנדערן: מיר האָט זיך גע־דאַכט, אַז איך אַליין פרעג און איך אַליין ענטפער, נאָר דערנאָך, שפּעטער אַ ביסל, כאָטש תוך כדי דבור, נאָר דערנאָך, איז עפּעס אַנדערש געוואָרן, עס איז געוואָרן צוזאַמען: יאָ און ניין, ניין און יאָ און ווייטער ניין! עס איז געוואָרן אַ מחלוקת, און נישט איז געוואָרן ניט ווייל איך האָב ניט געוואָלט, אָדער דעם חשק פאַרלאָרן; ניין, נאָר די האַנט האָט זיך ניט געקענט רירן; זי האָט ניט געוואוסט וועמען צו פאָלגן... אַ והא ראיה, איך בין דערנאָך שטאַרק מיד געוועזן, טאַקע ווי נאָך אַ גרויסער מחלוקה, ווי נאָך אַ הייסן וכוח מיט יונה לאָקש, וואָס וויל מיר אַלץ

איינריידן, אז דער גאון, ז"ל, זיצט אין גן־עדן מיט א פארראַצטער באָרד, ווייל ער האָט ניט געהאַלטן פון חסידות!

— אזא פערד!... נאָר מיד בין איך געווען; איך דערמאָן מיך גאַנץ זיכער, זיכער! דאָס אייגענע איז געווען פורים, ווען איך האָב געטראָגן פון פרץ פיינהאַלץ, פון גביר, דעם רב, שלח־מנות. איך האָב געהאַט א פול מויל מיט וואַסער, די צונג איז מיר ארומגעלאָפן אין מויל ווי משוגע, ווי איך לויף צינד ארום אין בית־המדרש. די הענט האָבן מיר געציטערט; א שטיק טאָרט, מאַקאַראָנען, עפעס נאָך עטלעכע מינים... איך נאַשער האָב גע־וואָלט, איך ערלעכער מאַן האָב ניט געוואָלט!...

— מען זאָגט: „יצר טוב", זאָל זיין אזוי! אָבער סיי־ווי־סיי בין איך דאָך נאָר א דירה, וואו עס וואוינען צוויי שכנים, איינער הייסט: יצר־טוב, דער צווייטער — יצר־הרע. ניט אזוי? ווייטער די מעשה מיט די נעמען... אָבער ווער זיינען זיי? ווער בין איך?!

— איך בין א דירה, איך בין אי דער גוטער שכן, אי דער שלעכטער שכן. אַלץ איך, און דערצו ווייל איך ווייסן ווער איך בין?! כאַ, כאַ, כאַ! — שאַ! נעכטן ערשט, דער עולם האָט געלאַכט, וואָס איך בין געבליבן שטיין אויף איין אָרט, אפשר א שעה! איך ווייס, וואָס איך בין געשטאַנען! איך האָב ניט געקענט גיין: מען האָט געהאַקט האָלץ אויפ'ן שול־הויף, האָב איך געוואָלט גיין פרואוון, צי איך קען א שייטהאַלץ צעהאַקן, צי קען איך אַרבעטן... איך האָב שוין אָנגעהויבן גיין; שטייען צוויי בענק; אין דער זייט א באַנק, אין יענער זייט א באַנק. דאָ דער־ציילט מען, אז מען הייצט אין באָד, הויבט מיך אָן בייסן דאָס גאַנצע לייב און איך וויל צוגיין צום קעסל, ארויסשלעפן דאָס בעזימל און גיין אין באָד אריין... געגנאַיבער האָט זרח מלמד דערציילט יענקל קעצלען, אז אין „בעל־עקדה" איז דאָ אויף דער היינטיגער סדרה א פלאַי־פלאַימדיגער דרוש! ווייל איך ווייסן, וואָס זרח מלמד איז געפעלן, צולויפן צו דער מזרח־וואַנט און אראָפּ־כאַפּן דאָס ספר... נו, בין איך טאַקע געשטאַנען! די פיס האָבן ניט געוואוסט וועמען צו פאָלגן: צי דעם בערל חנה'ציעס, וואָס

וויל גיין האָלץ האַקן, צי דעם בערל חנה'ציעס, וואָס וויל גיין אין באָד אַריין, ווייל עס בייסט אים, צי דעם בערל חנה'ציעס, וואָס וויל וויסן, וואָס זהח מלמד איז געפעלן!... איך בין טאַקע אַזוי לאַנג געשטאַנען, ביז איך האָב מיך דערמאָנט, אַז איך האָב נאָך קיין מנחה ניט געדאַוונט!

— נו, על כן? וואַוינען אין מיר שוין פיר פאַרשווינען! אַ האָלץ־העקער, אַ בעל־עקדה'ניק, אַ בעדער און דער לעצטער—אַ מנחה־דאַוונער, וועלכער האָט אַלע אַרונטערגעיאָגט אונטער'ן אויוון, זיי זאָלן קיין פּיפּס ניט געבן, נאָר ער האָט צו שאַפן, און די פיס מוזן אים פאָלגן. אַ והא ראיה, בין איך טאַקע צוגעגאַנגען צו דער וואַנט און האָב געדאַוונט!

— אַ שטיקל אמת שטעקט דערינען... וואָרים זיי זיינען ניט פאַרלוירן געוואָרן; זיי האָבן זיך נאָר באַהאַלטן אונטער'ן אויוון, זיי האָבן פון דאָרט אַרויסגעקוקט... זיי האָבן געוואַונקען צו מיר, און האָבן מיך מבטל געווען! אינמיטן שמונה־עשרה האָב איך אַלץ אין זינען געהאַט: האָלץ־האַקן, שמייסן זיך אויף דער העכ־סטער באַנק אין באָד, און דעם בעל־עקדה'ס דרשות אויך!...

— נו, אַ כלל? וואָס העלפט דער יצר־טוב מיט'ן יצר־הרע, אַז איך בין אַמאָל דריי, און אַמאָל פיר!

— אָט צינד פיל איך, אַז „איך" אַליין בין עפּעס אַ גאָרניט! איך אַליין וואָלט גאָרניט געלעבט. איך אַליין, ווען איך לעב אַפילו, וואָלט איך מיך אינדערפרי אַפילו פון דער באַנק ניט אויפ־געהויבן, איך וואָלט געלעגן ווי אַ גולם עד סוף כל הדורות... איך בין טאַקע אַ גולם, איך האָב גאָר קיין נשמה ניט; וואָס דען? אַלץ אַרום לעבט, אַלץ אַרום האָט נשמות, די נשמות זייערע לאָזן אַרויס פון זיך אַזוינע לאַנגע, דינע, שפּיציגע פעדימלעך, אַזוינע שטראַלן, און זיי כאַפּן זיך און טשעפּען זיך אין מיר, קריכן אין מיר אַריין, רירן מיך, שטעלן מיך אויף די פיס, הייסן מיר גיין, טאָן, לויפן... אָבער איך אַליין בין גאָרניט!

— ווער דען פאָרט קלערט? האַ? ווער זיצט אין מיר און קלערט? ווייטער אַ פרעמדער? ניט איך?

— נו, זאָל זיין א פרעמדער! ווער איז ער? ווי קומט ער צו מיר? צי בין איך א שטיין און ער — א פיינגעלע?... דוד המלך, עליו השלום, זאָגט: יונתי, הייסט עס מיין טייבעלע! — וויל דאָס טייבעלע האַלץ האַקן, אין באָד אַריינגיין, אַראָפּ'גנב'ענען פון שלוח מנות, אַוועקשניפּן א קיכל ביי דער שמש'טע, און תוך כדי דבור זען דעם בעל־עקדה'ס דרשה?... פּו, טייבעלע, ניט שיין! ביזטו עס, מעגסטו זיך שעמען!

— כאַ! כאַ! בערל חנה'ציעס איז א טייבעלע, א פייגעלע; בערל חנה'ציעס האָט א קליין פּיסקעלע מיט פליגעלעך, בערל חנה'ציעס וועט אמאָל אַרויספליען פון דער שטייג...

— נו, בערל חנה'ציעס, דעמאָלט וועסטו אויך קלערן ווער דו ביזט? אויך זיין א יתום, אויך זיין א בטלן, אויך זיין משוגע?

— אודאי! ווער דען? די שטייג איז משוגע? די שטייג איז א יתום?

— רבונו של עולם! ווער בין איך פּאָרט?

.2

עס קומט אין בית־המדרש אַריין וואָלף סוחר.

בערל חנה'ציעס דערזעט אים, און אנטלויפט אין א זייט. וואָלף סוחר וואַשט די הענט, ווישט אָפּ אין דער פּאָלע, נעמט אַרויס פון דער שאַנק א ספר און זעצט זיך אַריינקוקן. בערל חנה'ציעס לאָזט פון אים קיין אויג ניט אַראָפּ...

— ווער איז ער? פרעגט ער זיך און ענטפערט זיך באַלד:

— וואָלף סוחר! ער גיט זיך דערביי א שטאַרקן קניפּ אין באַק אַריין...

— בהמה! חמור! וואָלף איז אַזוי ווי בער'ל חנה'ציעס! אַזוי הייסט ער; נאָר ווער איז ער?... צי איז ער איינער, צוויי, צי דריי? וויפיל פינגעלעך פּישטשען אין זיין שטייג, פאַרשטייסטו, וויאַטעק?!

ער האָט זיך נאָך שטייפער צוגעצויגן דעם קאָפּ.

— לאָמיך קלערן...

— אצינד איז ער איינער, איין וואָלף סוחר... . ער זיצט און לערנט! פּאַרטיפּט, ער זעט מיך ניט. ער לערנט אודאי נדרים, זיין פּרק, מער קען ער ניט... אצינד איז א קונח קונם קונס... אצינד איז ער א „לשון שבדו חכמים”, אצינד וויים איך וואָס ער איז, א פּרק נדרים... דערנאָך? דערנאָך וועט וואָלף סוחר אראָפּ־גיין אין גאָס אריין, ווענן תבואה אויף א פּאָלשער וואָג, אָפּנארן גאַנץ קרוינפּוילן און אהיים גיין געבן דער וויב, דער אָרעמער, דערשלאָגענער טויבע, צוועלף פּעטש מיט פיר דזאָך! זעסט דאָס לעמעלע, בערל חנה'ציעס! זעסט דאָך שעפּעלע, זעסט ווי עס קנייטשט איין דעם שטערן, זעסט די פרומע אייגעלעך, זעסט, זעסט! און דו שוטה, בערל חנה'ציעס, דו חמור, ווילסט מיך איינריידן, אַז דאָס איז דער איינענער גנב פון גאָס, דער אייגע־נער רוצח פון דער היים? ניין, בערל חנה'ציעס! מיר ועסטו דאָס ניט איינריידן! ניין, ניין! — ניט אזוי קוקט אַ גנב, ניט אזוי זעט אוים א רוצח!... שוטה!...

— איך זאָג דיר, בערל חנה'ציעס, אַז עס זיינען דאָ דריי וואָלף סוחר'ס... איינער איז א לעמעלע, א פרום לעמעלע, וואָס זיצט און לערנט נדרים און וועט אויף יענער וועלט אויך לערנען נדרים, און טאַקע מיט'ן רבונו של עולם'ס פירוש... דער צווייטער —איז א גנב און וועט דאַרטן אויך כאַפּן פון די טעלער; דער דריטער איז א רוצח, וואָס הרג'עט דאָס וויב מכות רצח...

— א רחמנות אויף איר!... עס שניידט מיר ביים האַרץ, אָפּט חלום'ט זיך מיר... זי בעט מיך אמאָל, ביינאַכט אין שלאָף, איך זאָל איר העלפן... דאָס הייסט: זי בעט ניט מיט'ן מויל, זי רעדט ניט, חו"ש, א אידישע טאָכטער רעדט ניט מיט א מאַנספּאַרשוין... נאָר זי קוקט אויף מיר מיט אזא... מיט עפּעס אזא... מין קוק...

— רבונו של עולם! קוקן מעג זי דאָך! זי מעג קוקן אויף א מאַנספּאַרשוין!...

— כאַ, כאַ, כאַ! איך א מאַנספּאַרשוין... וואָלף סוחר איז א מאַנספּאַרשוין, פוילן זאָל ער, וואָלף **סוחר**! איך בין אים א שונא אויפ'ן לעבן. איך האָב ביי אים א טאָג; נאָר א שונא בין

איך אים! שנאת חנם טאַקע, נאָר א שונא... איך וואָלט אים גע־שטאָכן! יאָ!... נאָר ניט דעם וואָלף סוחר, וואָס זיצט און לערנט, אפילו דעם גנב ניט, נאָר דעם רוצח! אים וואָלט איך געשטאָכן... איך אַליין קען ניט, אין אַליין האָב ניט צו שאַפן, איך בין נאָר א שטייגל... איך האָב אפילו א קניפּיק, א שאַרפן קניפּיק, גאָר א שאַרפן, מען קען מיט אים נעגל שניידן, א קאָפּ גאָלן...

— איך מאַך מיר אפילו קיין לאַמטערן ניט, ווייל עס איז מיר א שאָד דער קניפּיק, ער זאָל ניט שטומפּיג ווערן...

— דאָך איך אַליין קען ניט... מען דאַרף, עס זאָל מיך אימי־צער הייסן; עפּעס א בת־קול, עפּעס איינער, אפילו זרח מלמד! זאָל ער אַליין מיר הייסן! ווער שמועסט ווען זי זאָגט מיר, אזוי שטיל, ביינאַכט אין חלום; נאָר זי וועט ניט זאָגן, א אידישע טאָכטער וועט ניט זאָגן. חס־ושלום! איך וואָלט זי פיינט גע־האַט, זי זאָל מיט מיר ריידן.

— אזוי איז בעסער, קוקן זאָל זי, און שטענדיג, און א גאַנצע נאַכט; בייטאָג קען נאָך אימיצער דערזען, חס־ושלום! עס איז גענוג יעדע נאַכט...

— אָ! ווי שיין וואָלט עס געווען! איך וואָלט אַרויסגענו־מען דעם קניפּיק, איבערגעגאַנגען די כאַליאַווע, איין מאָל, צוויי מאָל, דריי מאָל. און בוך!...

— כאַ, כאַ, כאַ! עס וואָלטן אַרויסגעלאָפן געדערים און גע־דערימלעך. כאַ, כאַ, כאַ! און בלוט, רויט בלוט... כאַ,כאַ כאַ!

— ניין. וואָלף סוחר, נדרים־לערנער, ניט דיך מיין איך! יענעם, יענעם, דעם רוצח... נאָר ניט דיך!

— הערסט, בערל חנה'ציעס ווען דו ביזט א מענטש, ווען דו ביזט ניט קיין יתום, קיין בטלן, קיין משוגענער, קיין חסרן, וואָלט שוין אַלץ גוט געווען... טייבעלע וואָלט אפילו געוויינט, זי וואָלט דאָך געוואָרן אן אלמנה, נאָר איך וואָלט איר אין חלום געזאָגט: טייבעלע, גענוג דו האָסט צוויי מאַנען, איינער גנב'עט, דער צוויי־טער זיצט און לערנט, וואָס טויג דער דריטער, ווילסט דוקא דריי? דוקא מען זאָל דיך, טייבעלע, שלאָגן? דוקא דו זאָלסט וויינען גאַנצע טעג און גאַנצע נעכט...

— און אפשר איז ער פּאַרט נאָר איינער?...

— בערל חנה׳ציעס! דריי זיינען זיי, לאָמיר זיך וועטן. קום אומישנע, ווייל ער זיצט דאָ און לערנט, קום אין גאַס אַריין, וועסטו זען, ווי יענער גנב׳עט דערווייל אין גאַס... דערנאָך ווי ער שלאָגט, קום! וועסט זען!...

ער הויבט זיך אויף, לויפט אויף די נעגל צו דער טיר, שלעפּט אַרויס דעם שליסל און פאַרמאַכט פון יענער זייט...

.3

ער קומט צוריק בלאַס און אין כעס...

— זיי האָבן זיך באַהאַלטן, די גנבים! וואָס האָבן זיי צו טאָן? עס איז היינט ניט קיין טאָרג! עפּעס א יום־טוב, עס הענ־גען פענער, מען קען ניט גנב׳ענען... טייבעלע איז ניט אינדערהיים... זי האָט געמוזט גיין צו א שכנה. די טיר איז צו... זיי האָבן זיך אפשר ביידע באַהאַלטן! איך האָב אַריינגעקוקט דורכ׳ן פענצ־טער. אונטער׳ן בעט, האָט זיך מיר געדאַכט, רירט זיך עפּעס, אויף דער פּאָדלאָגע האָט זיך דער שאָטן געהוידעט, געוואָרפן, געצאַפּלט! א קשיא אויף א מעשה, ער זיצט דאָ און לערנט, און זיי לינן אונטער די בעטן... וואו דען זאָלן זיי ליגן!—

— און וואָלף סוחר, דער תם, דער נדרים־לערנער האָט אפילו ניט געהערט, אז איך האָב אויף און צוגעשלאָסן די טיר! ער איז אזוי פאַרטיפט אין לערנען!

— און אפשר לערנט ער גאָרניט? אפשר זיצט דאָ דער גנב און וויל אָפּנאַרן מיך מיט׳ן רבונו של עולם?

— וואָלף!—רופט ער אים פּלוצלונג.

— וואָס איז?

— גאָרניט!

— בטלן!—

אין א מינוט שפּעטער.

— וואָלף!

— וואָס איז?

— איך האָב א קניפּיקל!

— וואויל דיר!
— ווילסט זען?
— ניין!
— דארף מען ניט!
אין א פּאָר מינוט ארום:
— וואָלף!
— וואָס?
— דו לערנסט, צי דו מאַכסט נאָר אַזוי?
— וואָס גייט עס דיך אָן?
— איך דאַרף נויטיג צו וויסן, כ'לעבן, נויטיג!...
— שטיל, משוגע!
אין נאָך א פּאָר מינוט:
— וואָלף!
— וואָס איז?

וואָלף סוחר ווערט בייז, מאַכט צו די גמרא און גייט אַרויס פון בית־המדרש; בערל חנה'ציעס בלייבט אַליין.

— צי האָב איך גערעדט מיט וואָלפ'ן? און וואָס האָב איך מיט אים אַזוינס גערעדט? וואָס איז ער אַנטלאָפן? ווי בין איך אַרויסגעגאַנגען? האַ? וואָס טוט ביי מיר אין האַנט דאָס קני־פּיקל?

ער וואונדערט זיך שטאַרק, און נאָך מער, בפרט אַז ער דער־זעט, אַז ער האָט זיך דורכגעשניטן די כאַלעווע. ער ווערט בייז.

— בערל בטלן! דו אַליין האָסט צעשניטן דיין כאַלעווע! די האָסט אַנדערע כאַלעוועס? טייבעלע וועט דיר ווייטער שענקען א פּאָר שטיוול? זי האָט וויייניג געלייזט פּאַר יענע שטיוול! זעסטו, בטלן, זעסט, עס איז אימיצער אין דיר און ניט דו! זעסט?

— לאָמיך נאָר אַליין זען, ווי דו זעסט אויס, חמור, וואָס לאָזט זיך די שטיוול צעשניידן! לאָמיך דיך אָנקוקן, בטלן!

ער לויפט צום כיור, כאַפּט די שמאַטע אַראָפּ פון קאָפּ און הויבט אָן רייבן און פּוצן דאָס מעש.

— איך זע דיך שוין א ביסל, בטלן, — וואַרט, וואַרט, איך

וועל דיך נאָך בעסער זען. איך וועל דיין גאַנץ טרפה פּרצוף זען, דיין חמור־קאָפּ!...

ער לאָזט זיך אַראָפּ אויף דער קני און רייבט מיט'ן גאַנצן כוח. ער בלייבט דאָך פלוצלונג שטיין.

— ווער פּוצט דעם כיור? ווער? איך? איך האָב כוח? איך האָב דען היינט געגעסן, נעכטן געגעסן? וואָס איז היינט? דינסטאָג! מאָנטאָג און דינסטאָג האָב איך דאָך ניט קיין טעג. ווער רייבט!

ער האָט זיך צוריק צוגעכאַפּט צו דער אַרבעט.

— זאָל רייבן ווער עס וויל, איך, צי דער פויגל, צי די טויב, דער יצר־הרע, צי דער יצר־טוב, נאָר דיין בטלנ'יש טרפה פּרצוף מוז איך זען! באַלד, באַלד! און אויף אַמאָל!

ער פאַרמאַכט די אויגן און רייבט ווייטער א ווײַלע מיט כוח. דערנאָך עפנט ער די אויגן און דערזעט זיך.

— כאַ, כאַ, כאַ! אַזוי זע איך אויס, א מת, א ריינער מת! צו נעמען אויף דער טהרה־ברעט, צו לייגן שערבלעך אויף די אויגן!

— זעסט, טייבעלע, ווי איך זע אויס! זעסט! און אַזוי זע איך אויס, ווען דו דערלאַנגסט מיר אַלע מאָל א שטיקל ברויט... אַניט, ווי וואָלט איך נאָך אויסגעזען? —

ער פאַרטראַכט זיך, און דערמאָנט זיך ווייטער.

— א מת! דאָס בין איך, יאָ, יאָ! דאָס איז בערל בטלן, בערל יתום, בערל משוגע! אָט דאָס! און ווער בין איך פאָרט?

ער קוקט אויפ'ן כיור און קוקט אויף זיך.

דאָרטן זעט מען ניט די צעריסענע כאַלעוועס! וואונדערט ער זיך און ווערט בייז.

— א מכה דיר! — שרייט ער פלוצלונג אויס — א מכה דיר, דו כיור־מענטש! דו דאַרפסט אויך האָבן צעריסענע כאַלעוועס! אַז איך האָב, דאַרפסטו אויך האָבן!

ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזן מער אויף דער פאָדלאָגע, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער ערד און אַריינגעשטופּט די פיס אין כיור.

— איך זע ניט, נאָר דו האָסט, דו האָסט צעריסענע כאַלעוועס! זעסט!... אויפצוהויבן זיך איז אים שווין שווער. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז דער מענטש אינ׳ם כיור האַלט אים צו ביי די פיס; ער האָט זיי דאָך אָפּגעריסן, אויפגעהויבן זיך, א ביסל פאַרוואונדערט, א ביסל דערשראָקן.

— כיור־מענטש! בטלן! —האָט ער זיך געדרייצט און פאָרט מורא געהאַט צו קוקן אין כיור אריין. ער איז צוגעלאָפן צום אויוון, אָנגענומען אויף די הענט קאַלך און פאַרשמירט דעם כיור.

— ליג דאָרט אין דער קרענק, קוק ניט ארוים!

דער קאָפּ האָט אים אָנגעהויבן שטאַרק ווי טאָן און די פיס האָבן אים געבראָכן, ער האָט זיך ווייטער פאַרטראַכט.

— לאָמיך זיך עפּעס דערמאָנען...

— אַצינד טוט מיר ווי דער קאָפּ... אז דער רוצח שלאָגט טייבעלע׳ן, טוט מיר ווי דאָס האַרץ... עס ברעכן מיר די פיס. אַז איך גיב מיר א קניפּ אין באַק, פלאַמט מיר די באַק, ווייל איך האָב א באַק, איך האָב הענט און פיס. איך האָב א קאָפּ מיט א האַרץ און האָב אפשר א נשמה אויך — אַלץ האָב איך, נאָר וואָס בין איך אַליין? ניט די באַק, ניט דאָס האַרץ, ניט דער קאָפּ, ניט די נשמה. וואָס דען? גאָרניט...

— איך זאָל מיך קענען מאבד עצמו לדעת זיין, און אַליין זען וואָס עס וועט זיין, וואָס עס וועט בלייבן, אַז עס וועט אוועקפאַלן דער קאָפּ, די הענט, די פיס, די בעק, די צעריסענע כאַלעוועס... דעמאָלט וואָלט איך אפשר עפּעס געוואוסט? צי וואָלט ניט א יושר געווען צו פּרואוון...

— ווען זי זאָל נאָר הייסן! אפשר וואָלט איך עס ביי אים געפּרואווט.

דער כעלמער מלמד

„אמאָל איז די וועלט אזוי פאַרפּלייצט געוואָרן מיט תאוות"— דערציילט ש כ נ א פאַר אַ גאַנצן רעדל אידן אין בית־המדרש— אז מען האָט מורא געקראָגן, דער רבונו של עולם זאָל ניט, כביכול, פאַרגעסן פאַר גרויס גרימצאָרן די שבועה און ניט עפענען די טויערן פון הימל און ברייננגען א מבול, גאָר אָן נחן און אָן דער תיבה. עס איז, רחמנא לצלן, געווען באו מים עד נפש—ווי זאָגט ער, ביז אהער! עס איז אזוי ווייט געקומען, ביז די למ"ד וא"ו צדיקים האָבן מורא געקראָגן פאַר זיך אַליין און זיינען זיך צוזאַמענגעקומען אויף אַן אסיפה קיין בראַטקעוו. זיי זיינען געזעסן און האָבן געקלערט זיבן טעג און זיבן נעכט: עס איז שוין ביי זיי געווען א סברא, מען זאָל מאַכן כלו חייב, זאָל משיח קומען וועט נעמען אַן עק. ס'איז אָבער אינמיטן געווען א פּראָסטער איד, א וואסער־טרעגער, ער האָט זיך איינגעשפּאַרט: ניין און ניין. ס'איז אַראָפּגעקומען א בת־קול, דער מלאך גבריאל האָט זיך באַוויזן, מען האָט געזאָגט, אז מען וויל אזוי אויפ'ן הימל, אין די עולמות העליונים; אונזער וואסער־טרעגער קוקט ניט אויף די אַלע זאַכן, ער וויל ניט קיין עבירה טאָן! מען האָט זיך אזוי לאַנג געאַמפּערט, ביז עס איז געבליבן, מען זאָל צורעכט מאַכן דעם יצר־הרע.

אַלע למ"ד וא"ו צדיקים זיינען געווען פּראָסטע אָרימע אידן; א חוץ וואסער־טרעגער זיינען נאָך געווען שוסטער, האָלץ־העקער, שטיינער־קלאַפּער וכדומה. נאָר איינער פון זיי האָט פּונקט פאַר א קורצער צייט אָפּגענומען א גרויסע ירושה פון א מומע'ן, וואָס איז געשטאָרבן אין אלכסנדריא של מצרים, און ער האָט נאָך קיין צייט ניט געהאַט נכשל צו ווערן אינ'ם גאָלדענעם עגל. אַט פאַר זיין געלט האָט מען אַראָפּגעבראַכט, און טאַקע פון מצרים, א סרים.

מען האָט אַראָפּגעבראַכט א סריס, מען האָט אים פאַרשטעלט פאַר א גוטן אידן, מיט באָרד און פאות, מיט א קאַפּטאַן מיט סטראַקעס, שיך און זאָקן, מיט אַן אָפּן האַרץ און מען האָט זיך אָנגעהויבן רייצן מיט׳ן יצר־הרע: אָט דאָ, ביי דעם צדיק. ווייז דיין גבורה!

דער יצר־הרע איז געקומען; וואָס זאָל ער וויסן? ער זעט א איד מיט א באָרד און פאות און צעלאַכט זיך אויף א קול: כאַ, כאַ, כאַ! א גרויסע זאַך אַרויסצוברייננען צו אַן עברה.

אים איז גאָר ניט איינגעפאַלן, אַז דאָס איז א סריס. ער זעצט זיך לעבן אים אַנידער, הויבט זיך אָן מיט אים צו ווערטלען, ריידן א ביסל חנופה, חכמה׳לעך, עזות׳קייט, נבול־פה; דער סריס אָבער פאַרשטייט ניט קיין וואָרט און גיט אפילו ניט קיין שמייכל. דער יצר־הרע איז אַזש הייזעריג געוואָרן: דאָס ערשטע מאָל טרעפט זיך אים אַזוי פיל אַרבעט ביי א גוטן אידן! ער גיט א פייף: רחמנא לצלן! עס באַווייזן זיך אַלערליי נשים: גבאי׳טעס, פראָסטע ווייבער, יונגע ווייבלעך און אַזוי נקבות. זיי קומען אָן פאַרלעכוויז, ווי עופות טמאים אין נח׳ס תיבה אריין, אָנגעטאָן אויף פאַרשיידענע אופנים: מיט קרינאָלינעס, אָן קרינאָלינעס, פאַרהאנגענע, פאַרשטעלטע, האַלב־נאַקעטע, און מיט פאַרשיידענע מדות: לאַכנדיגע, וויינענדיגע, שעלטנדיגע, שרייענדיגע — אָבער עס העלפט ווי אַן אַרבעט אין דער וואַנט! א טייך מיט שוויים האָט שוין דעם יצר־הרע באַגאָסן, ער איז אַזוי מיד געוואָרן, גלייך ער וואָלט א גאַנצע וואָך האָלץ געהאַקט. און דער סריס רירט זיך אַלץ ניט! דער יצר־הרע גיט נאָך א פייף און ברייננט אַרויף וחב־הזונה — עס גייט ניט, כאָטש צעריים זיך! „איך וועל נאָך מאַכן די לעצטע פּראָבע — זאָגט דער יצר־הרע — מאָסאַזש! איך וועל נאָך פּרוּוון אים א ביסל איינרייבן!" ער כאַפּט דעם סריס און קנייטשט אים, בויגט אים, רייבט אים און גלעט אים. ווער, וואָס? דער יצר־הרע האָט אַזוי לאַנג אומזיסט געאַרבעט איבער׳ן סריס, ביז ער האָט אָנגעהויבן סאָפּען ווי א גאַנג; עס האָבן אים געבראָכן הענט און פיס און האָט פלוצים אָנגעהויבן צו חלש׳ן.

די למד־וא״ו צדיקים האָבן נאָר דערויף אַרויסגעקוקט. זיי

האָבן גענומען דעם יצר־הרע, געבונדן מיט דרייסיק בינטלעך כפּול־שמונה ציצית, געקוילעט מיט א מוהל־מעסער, אריינגערוקט אין א הייסן באַק־אויוון און פאַרבּרעט אויף קויל. נאָך דעם האָבן זיי גענומען דאָס אש, און, אַז עס איז געוואָרן א שטאַרקער שטורעם־ווינט, האָבן זיי עס פאַרשפּרייט און צעזייט אויף די פיר ווינקלען פון דער וועלט.

אין הימל איז געוואָרן א גרויסע שמחה, אויף דער ערד א גוט יאָר; א לעבן ווי אונטער דער זון: די אומות העולם האָבן אויפגעהערט צו האַלטן מלחמה; מאַן און ווייב האָבן זיך ניט באַנוצט צו חלה באַקן; אַלע מלכים האָבן אהיים געלאָזט דאָס חייל, די ביקסן האָט מען אָוועקגעשענקט קליינע קינדער אויף ל״ג בעומר, און די האַרמאַטן האָט מען גענומען אין די דערפער אריין און געשטעלט פאַר סטראַשאַקעס אויף די פעלדער. דעמאָלט האָט מען געמעגט טייטלען מיט די פינגער אויף יעדער האַרמאַט, לאַכן און חוזק מאַכן, וויפיל עס וועט אריין. עס איז געווען אויף דער וועלט שלום ושלוה, לעבעדיג, פריילעך.

עס וואָלט אַלץ גוט געווען, נאָר די חופּה־שטאַנגען, אַזוי ווי זיי זיינען געשטאַנען אין שול אין א ווינקעלע, אַזוי האָט זיי קיינער ניט גערירט. אַלע מאַנסבּילן זיינען געוואָרן פּרושים, אַלע ווייבער גבאי'טעס און צנועות — א גאַנץ יאָר ימי הגבלה! רבנים, שמשים, חזנים, שדכנים און קלעזמער זיינען אַרומגעגאַנגען פּוסט־און־פּאַס: אויס חתונה־הוצאות, אויס חתונה־קליידער, אויס נדן, אויס חופּות — הכלל, נאָר מען זיצט און מען לערנט!

די וועלט האָט זיך פאַרזאָרגט: סטייטש? שטאַרבן שטאַרבט מען און קיינער ווערט ניט געבאָרן! עס איז אַזוינס נאָך ניט געהערט געוואָרן! — און גאָט ווייסט, וואָס עס וואָלט געווען, ווען ניט דער בעלמער מלמד!

אָט הערט אויס א מעשה:

נאָך פאַר די למד־וא״ו צדיקים'ס אסיפה האָט א בעלמער מלמד דערפילט, אַז דער יצר־הרע דלובעט אים שטאַרק דעם מוח... ער האָט אים געשלעפּט אין בית־המדרש אריין — אַך איז מיר! —

ער גייט מיט; ער איז מיט אים געפֿאָרן צו א גוטן איד, מהיכא־תיתי, ער פֿאַרט גאַנץ גערן; ער גייט מיט אים אין מקוה אַריין, דער ימח־שמוניק האַלט צו די נאָז — נאָר גיין גייט ער. דער מלמד האָט געזען, אַז עס איז שלעכט, ער קען פֿאַרלירן דאָס מלמדות, האָט ער זיך מישב געווען און איז אַנטלאָפֿן העט, העט אין וואַלד אַריין...

זיבן יאָר איז ער געווען אין וואַלד, געשלאָפֿן אויף דער גאָלער ערד, געגעסן פֿוילע וואָרצל און געזאָגט תהילים מיט זוהר. ער איז אַזוי אויסגעדאַרט געוואָרן, אַז מען האָט אים געקענט דורכציען דורך אן אויערל פֿון א נאָדל, און אַזוי דורכזיכטיג, אַז מען האָט אים גאָרניט געזען. ער איז פֿראָסט געוואָרן א רואה ואינו נראה, איר פֿאַרשטייט?

אַז ער איז געקומען צו דער מדרגה, האָט ער זיך אויפֿגעהויבן צוריק צו גיין אין ישוב אַריין; אים האָט זיך געדוכט, אַז אַצינד איז ער שוין אויף אייביג באַפֿרייט פֿונ׳ם יצר־הרע, אַז ער מעג שוין פֿאָרן אַהיים.

נאָר קוים איז ער אַרויס פֿונ׳ם וואַלד — כאַפּט זיך אויף פּלוצים א שטורם־ווינט, און קערט איבער וועלטן! דאָס איז געווען פּונקט דעמאָלט, ווען די למד־וא״ו צדיקים האָבן צעשפּרייט דעם יצר־הרע׳ס אַש אויף אַלע פֿיר עקן פֿון דער וועלט. און עס האָט אים, ניט פֿאַר אייך געדאַכט, אַריינגעפּרושעט א שטויב אַש אינ׳ם לינקן אויג. א שיינע מעשה! דאָס לינקע אויג האָט אָנגעהויבן צו זען אַזוינע זאַכן, וואָס, רחמנא לצלן, מען זעט עס ניט אויף דער גאַנצער וועלט. פֿונ׳ם לינקן אויג האָט זיך באַלד אָנגעשטעקט דאָס רעכטע אויג, באַלד איז עס אים געקראָכן אין מוח, נאָך דעם אין האַרצן אַריין; איך וועל אייך ניט לאַנג ברייען— דער כעלמער מלמד איז געוואָרן פֿול מיט יצר־הרע, און אַז ער איז געקומען צוריק אין ישוב אַריין, האָט ער, וואָס טויג אייך מעשיות, צוריק אָנגעשטעקט די גאַנצע וועלט.

מיין זיידע, עליו השלום, וואָס האָט מיר דערציילט די מעשה,

פלעגט אליץ זאָגן, אז ווען ניט דער בעלמער מלמד, וואָלטן מיר שוין לאַנג ניט געווען אויף דער וועלט! און ווען ער, דער זיידע, עליו השלום, האָט געזען א חתונה, א ברית, אָדער א פדיון הבן, פלעגט ער אליץ זאָגן: „דאָס איז דעם בעלמער מלמדים מלאכה; אין יעדן פון אונז שטעקט א שטיק בעלמער מלמד!...״—

עלנט

סענדער האָט געהאַט זעקס ווייבער און וויל דאָס זיבעטע!

דאָס ערשטע ווייב זיינע געדענקט ער קוים. זיין פאָטער, עליו השלום, ר׳ פּתחיה, האָט אים אַמאָל אַהיים געבראַכט אַ זייגערל, דערנאָך האָט מען אים אָנגעטאָן אַ פוטער מיט אַ שטריימל. דער־נאָך האָט ער געגעסן אַ גאָלדענע יויך!... ער קען זיך ניט דער־מאָנען, ווי דאָס ווייבל האָט אויסגעזען; ער געדענקט אַ קלייד מיט אַ זילבערנעם פּאַס, אַ שטערן־טיכל, אַ פּאָר אוירינגלעך, קיין פּנים ניט; זי האָט דאָך געמוזט האָבן אַ פּנים!

פאַר דאָס געדענקט ער, אַז פאַר דער חתונה, אַ חודש, העכס־טענס צוויי, איז ער געוואָרן בר־מצוה, דעמאָלט האָט דער פאָטער, אַ בעלזער חסיד, גענומען ביי אים פאַר׳ן גאַנצן עולם האַנט־תקיעת־כּף, אַז ער וועט זיך ניט אויסלערנען קיין פרעמדע מנהגים ביים שווער אין הויז, ניט גיין אין שווער׳ס דרך, ניט ווערן קיין קאָצקער, קיינמאָל ניט עובר זיין זמן קריאת־שמע, און יאָר ביי יאָר עולה רגל זיין קיין בעלז.

דער שטאָטישער רב, אויך אַ בעלזער, האָט אים געגעבן אַ קניפּ אין בעקל פאַר דער דרשה. דערביי האָט ער אים געזאָגט, אַז תורה אַליין איז ניט מציל מדינו של גיהנום, אַ והא ראיה—דער גאון, ער איז דאָך געווען אַ למדן מופלג, טאַקע אַ גאון, און איז היינט פאַרט אין אַ קליינער מדרגה... ער זיצט אין פעדערהויז פון גן־עדן איבער אַ ש״ס גמרא און לערנט, און דאָס האַרץ טוט אים וויי זעענדיג, ווי פּראָסטע מענטשן, וואָס קענען קוים עברי, שפּרינגען איבער׳ן אריבער גלייך אין גן־עדן; וואָרים באמת, זאָגט ער, דער עיקר איז כוונה און אמונה... אמונה, זאָגט ער, אין זיין ליבן נאָמען, און נאָך מער—אמונה אין דעם איד וואָס...

וואָס... געדענקט ער שוין ניט, נאָר עס איז אויסגעקומען, אַז עס איז שוין גלייכער צו עסן טריפות ונבלות איידער צו פאָרן קיין

קאַצק. גלייכער צו זיין אַ כלב, אַן אפיקורס, איידער דעם בעלזער און גאָט ברוך הוא להכעיס, טאָג אויף טאָג עובר צו זיין זמן קריאת שמע, און אַזוי ווייטער...

און באַלד נאָך דער חתונה האָט זיך אָנגעהויבן דאָס גהינום! ער איז שיר ניט געשטאָרבן פון הונגער; ער פלעגט אָפּדאַוונען אַכט אינדערפרי און עסן גייט מען צוויי ביינאַכט, ווען ער איז שוין געלעגן און געשנאָרכעט ערגעץ אויף אַ באַנק...

ער האָט אָנגעהויבן גנב'ענען עסן, אויסטרינקען, מיט דער הילף פון אַ שטרוי, די מילך, אַרויסכאַפּן פלייש פון טאָפּ; גנב'ענען געלט און קויפן עסן. דער שווער האָט אָנגעהויבן פּאַטשן, די שוויגער—צו שאָקלען איבער אים מיט אַ קאַציובע, מיט'ן בעזים, מיט וואָס זי האָט געקראָגן אין דער האַנט אַריין, ביז ער האָט זיך איינמאָל מישב געווען און איז ביינאַכט אַנטלאָפן...

מען האָט אים געכאַפּט.

— דו שייגאָץ, — שרייט דער שווער, אַ ווייב גייט צו קינד — אַנטלויפט מען.

ער האָט זיך קוים געגלויבט! סטייטש?

צום דריטן טאָג איז דאָס ווייבל, נעבעך, געשטאָרבן אין קינדפּעט. עס האָט אים שטאַרק ווי געטאָן; דאָך איידער ער האָט צייט געהאַט זיך אויסצואווייִנען, האָט אים דער שווער אַראָפּגעכאַפּט דעם ספּאָדעק, אויסגעטאָן דאָס זייגערל, אָפּגעצויגן די יופּיצע און געגעבן אַ טאָלעע אַרויס, אַז ער האָט אַזש די ציין געקליבן.

ער געדענקט שוין ניט אפילו, ווי אַזוי ער איז אַהיים געקומען. באַהילפיג זיינען אים געווען בעלזער חסידים. דעמאָלט איז ער אַלט געווען 14 יאָר. געזעסן איז ער שוין ביז 16. אין די צוויי יאָר האָט דער פאָטער פאַרלאָזט אַלע געשעפטן (ער איז געווען אַ תבואה־מעקלער) און אַלץ געהאַט דין־תורות מיט'ן מחותן. געלעבט האָט מען פון דער מאַמע'ס שטעל. דער פאָטער האָט זיך געריכט פונ'ם „קאַצקער חזיר" אַלע האָר אויסרייסן! און האָט אַלע מאָל גענומען אויף הוצאות, אויף אַנדערע טוענים, אַנדערע רבנים.

פלעגט שטענדיג אהיים קומען מלא כעס, און אריינוואַרפן סענדער'ן 14 פעטש :

— אזא נבלה ווי דו לאָזט זיך אַרויסוואַרפן ! אַז די מאַמע האָט זיך גענומען, איז געוואָרן ערשט חושך. סענדער האָט גאָט געדאַנקט, אַז ער איז נאָכאַמאָל געשטאַנען אונטער דער חופה. איידער מען האָט געבראַכט די כלה, האָט ער מיט'ן גאַנצן האַרצן מתפלל געווען, דער שידוך זאָל שוין עולה יפה זיין. געוואוסט האָט ער, אַז דער נייער מחותן איז שוין אַ בעלזער, אַז ער וועט שוין ניט דאַרפן גנב'ענען און כאַפּן פון די טעפּ. נאָר „רבונו של עולם", זאָל זי ניט שטאַרבן אין קינפּעט, זאָל זי שוין בעסער זיין אַן עקרה.

ער ווייסט, אַז ווען ניט וואָס יענע איז געשטאָרבן, וואָלט ער פּאָרט אויסגעהאַלטן די צוויי יאָר קעסט ! דערנאָך וואָלט געווען קעסט ביים טאַטן. אַלע מכות וואָלטן זיך אויסגעהיילט... ער וואָלט ניט אַהיים געפאָרן נאַקעט און בלויז, ווינטער אין גרעסטן פראָסט...

אַז ער האָט זיך דערמאָנט אין דער קעלט, האָט ער אונטער דער חופה אָנגעהויבן אינערלעך שטאַרק צו וויינען. ער האָט ניט געהערט, ווי מען האָט אים באוואַרפן מיט שניי, געשטאָכן מיט שפּילקעס, ווי די קלעזמער האָבן געשפּילט, ווי מען האָט מיט דער כלה אַרום אין זיבן רעדלעך געמאַכט, ווי דער חזן האָט געזונגען... און אַז מען האָט אים מקריא געווען דעם „הרי את", האָט ער אין האַרצן אויסגעשריען :

— רבונו של עולם, בעסער אַן עקרה !

און ער האָט עס געבעטן אין אַ בייזער שעה.

געווען איז זי אפילו, דערציילט ער, אַ חנ'עוודיג ווייבל, אַ נאָר נישקשה'דיג ווייבל ! אַ בריה, אַ גוטע... זי איז אים געקראָכן אונ־טער די נעגל. און אַ לוסטיגע אידענע, קיין שמייגער, ניט קיין, ווי רופט מען עס, ניט קיין טשמאַי, נאָר פאַרקערט ! אַ לאַך, אַ שטיף ביי דער וועטשערע, — דעם שווער האָט עס אפילו אַמאָל געאַרט.

— נאָר איך, דערציילט ער,—איך האָב באמת שטאַרק הנאה

געהאַט דערפון. טאַקע, עס איז ליכטיגער געוואָרן אין שטוב! איר ווייסט ניט, א גוט ווייב איז פריילעך. נאָר וואָס קומט אַרויס — אַן עקרה. און אפשר וואָלט איך מיר מיט איר פאָרט ניט גע'גט; א קשיא אויף א מעשה, אַז מען קניפּט זיך צו אימיצן צו, איז שווער זיך אָפּצורייסן, און צונעקניפּט בין איך געווען, אמת, ניט צו איר, זעסטו, א אידענע איז א אידענע, נאָר צו דער שמחה! צו דעם שמייכעלע, פון וועלכן עס פלעגט מיר וואַרים ווערן אין אַלע אברים... אָבער ערשטנס האָט מיך די מאַמע באַשאָטן מיט ביטערע בריוו, זי וויל אַן אייניקל! צום שלים־מזל בין איך א בן יחיד; די מאַמע, עליה השלום, האָט קיין אַנדערע אייניקלעך ניט געקענט האָבן! עס איז איר ממש געגאַנגען אין לעבן. יעדער בריוו איז אויסגעווייקט געווען מיט טרערן. דער טאַטע האָט פאַר כעס אויפגעהערט צו שרייבן; ער האָט מיר גאָר פאַר'מסר'ט פאַר'ן רבי'ן... אין דער לעצטער צייט איז זי גאָר אַנדערש געוואָרן, פאַרלוירן די שמחה, עפּעס די אויגן האָבן איר אָנגעהויבן רויט צו ווערן, און וואָס זי האָט מיך אָנגעקוקט, האָט זי אַרויסגעלאָזט א בעטש... זי האָט, אפנים, מורא געהאַט פאַר א גט.

געוואוינט האָבן מיר צוזאַמען מיט'ן שווער. דער נדן איז נאָך געווען איינגעלייגט, דער שווער האָט מורא געהאַט אַרויסצוגעבן דאָס שלישית; איך האָב אים ניט וואָס פאַראיבל צו האָבן: אָן קינדער רייסט זיך עס ווי א פאַדים... געלעבט האָט מען פון פּראָצענט. געזעסן צוזאַמען אין איין שטוב; עס איז אפילו ניט מעגלעך געווען א וואָרט צו ריידן... און זי האָט מיך נאָר אָנגעקוקט און געקאַפּעט מיט טרערן. עס איז אויף איר, רחמנא לצלן, אַן איבערקערעניש געקומען... א העלפּט איז פון איר, רחמנא לצלן, געבליבן, און די געבליבענע העלפּט איז, זאָל גאָט שומר ומציל זיין, גרין און געל און איינגעשרומפּען... פונדעסטוועגן האָב איך געהאַט שטאַרק רחמנות, שטאַרק רחמנות... עס האָט מיר געשניטן ביים האַרצן...

טרערן קומען אים אין די אַלטע אויגן אַריין.

„נאָר וואָס האָב איך געזאָלט טאָן! דער רבי האָט גוזר געווען! דער שווער איז באַשטאַנען (אמת, ער האָט דעם גאַנצן נדן

צוגענומען), דער טאטע איז געקומען... מען האט מיך אפ׳געג׳נט״.

„איך בין שוין דעמאלט געווען קרוב לשלשים, א זיבן, אכט און צוואנציג יאר, און בין צוריק געפארן צום טאטן...״

דער מסחר דערווייל איז געפאלן, קיין געלט איז ניט געווען, און אונזער סענדער ווערט א מלמד.

א מלמד קאן ניט זיין אן א רביצין.

6 יאר איז ער געווען מלמד, און 3 ווייבער האט ער געהאט אין די זעקס יאר: איינע האט איש גע׳גט, צווייע האט ער גע׳גט; איינע איז גלאט געווען רחמנא לצלן א שלים־מזל׳ניצע. ער האט זיך איינגאנצן גענארט: מען האט אים איינגערעדט, אז זי איז אן אלמנה, צום סוף איז זי געווען דאס פערטע מאל א גרושה, ער איז געווען איר פינפטער מאן, א קלייניגקייט! מען האט געזאגט, אז זי האט איין קינד, געברענגט האט זי פינף! נאך א מערכה, וואס די רעשט האט זיך ביי איר ניט געהאלטן, ווארים געהאט האט זי מיט יעדן מאן דריי און אפשר פיר.—

און „עס איז שווער געווען״, דערציילט ער, צו גט׳ן. „אזא שלים־מזל, אזא מחוסר דעה, אז עס איז כמעט ניט מעגלעך געווען, ניט מיט איר צו לעבן, ניט צו געבן איר א גט.

„וואס קלערט איר, איך בין גוט אריין אין דער בלאטע! א אידענע, דאכט זיך, וואס איז דער חילוק? וואס איז? עולם הזה דארף איך? באמת, א מלמד, ווער האט צייט דערצו? נאר א גולם, רחמנא לצלן! מען מוז מיט איר קאמאנדירן: שטיי אויף שטייט זי אויף, טו דיך אן—פאלגט זי. לייג אן א פייער, קאך דאס און דאס... איז זי אלץ מקיים, נאר אליין—גארניט. אז איך האב פארגעסן איר צו זאגן וואס צו טאן, האט זי זיך אליין קיינמאל ניט דערמאנט! וואס קלערט איר? איך האב דורך איר דאס מעמד פארלוירן. „איך האב געמוזט גיין אויפ׳ן טארג, קויפן עסן, אנטאן די קינדער; ניט מיינע, פרעמדע קינדער! איך האב נאך אזא גולם ניט געזען! זי האט גאר קיין נשמה ניט געהאט, רחמנא לצלן, אז מען האט איר געדארפט דערמאנען צו עסן! א רוח אין פייטל שדכנ׳ס טאטנ׳ס טאטן אריין! דאס האט ער מיר די מציאה אנגעהאנגען.—באשר—זי האט געהאט 250 רו״ב פון די מאנען,

וואָס האָבן זי געג'גט, יעדער האָט זיך ממש אויסגעטאָן ביז צום העמד! און ווייטער דאָס אייגענע, דאָס געלט איז געלעגן איינ־געלייגט ביי א פעטער און ער האָט קוים געגעבן דרייצן פּראָצענט.

איך האָב געמיינט—עס איז מיין עק. רייד צו איר, ענטפערט זי ניט; זי ווייס גאָרניט וואָס מען רעדט צו איר! און א טבע האָט זי געהאַט, אַז זי האָט ניט געקענט ליידן אירע אייגענע קינ־דער. וואָס איינס איז צו איר צוגעגאַנגען, א טראַך, א זעץ, א קניפּ. די קולות זיינען געגאַנגען עד לב השמים... איך האָב איר אַמאָל פאַר כעס געוואָרפן א לייכטער, עס טוט מיר עד־היום באַנג. באמת, וואָס איז זי שולדיג געווען? רחמנא לצלן, עס האָט עפּעס געמוזט זיין א קרענק אַזוינע. מען איז מיט איר אויסגעפאָרן צו אַלע רביים, און קיינער האָט איר ניט געקענט העלפן".

און סענדער האָט עס פאַרשטאַנען על־פּי דרך הטבע: א דאָק־טאָר, להבדיל, קען אויסהיילן א קראַנקן פוס, אָבער, אַז עס איז גאָר קיין פוס ניטאָ? לאָמט מען טאָקע ביז אין טויט אַריין. א רבי! להבדיל, היילט א קראַנקע נשמה; אָבער גאָט זאָל היטן, אַז מען האָט איר, כביכול, פאַרגעסן אַריינצובלאָזן די נשמה, קען קיין גוטער איד ניט העלפן, בלייבט מען א חיה, א בהמה ביז אין טויט אַריין.

„און איידער איך בין אירער פּטור געוואָרן! א סך רבנים האָבן זי גאָרניט געוואָלט צולאָזן צו א גט. באשר—זי האָט ניט קיין שכל צו וועלן א גט. הערסט א מעשה! זי זאָל האָבן שכל, וואָלט זי זיך דאָך נאָך געעלטערט מיט'ן ערשטן מאַן! און אַז איך האָב שוין יאָ אַזאַ רב געקראָגן, וואָס איז באַשטאַנען, האָט גע־דויערט פון פסח ביז סוכות, איידער מען האָט זי אויסגעלערנט וואָס זי זאָל זאָגן.

„און זי וואָלט באמת ניט געקענט, ווען ניט די רביצין, דעם רב'ס ווייב. אַזאַ ווייב א חכמה, איז טאָקע א קרוין פאַר'ן מאַן, א מחיה. זי איז געפאַלן אויפ'ן שכל, האָט זיך איר געשטעלט געגנ־איבער, געשאָקלט מיט'ן קלוגן קאָפּ אויף יאָ, איז געווען יאָ"!

פאַר דעם האָבן איס שוין אָפּגעג'גט די אַנדערע צוויי: איינער

איז ניט געפעלן זיין קאַלטאַנעוואַטע באָרד; זי האָט, זאָגט זי, פיינט א קאַלטן.

„און וואָס זאָל איך טאָן, אז איך האָב א קאַלטן? איך ווייז איר, ווי איך לייג יעדער אַרויסגעפאַלענע האָר אין דער גמרא אריין, איך גיב צו פארשטיין, אז א באָרד איז א דבר שבקדושה; אז אידן שווערן ביי דער באָרד ווי בנקיטת חפץ; זי זאָגט אָבער, אז מיין באָרד נודיעט זי, אז זי קען ניט עסן, אז זי גיט צוריק יעדן ביסן!

— נו, וואָס טוט מען מיט א באָרד? — פרעג איך זי.

— שלאָג דיר, —שרייט זי,—מיט איר קאָפּ אין דער וואַנט אָדער גט מיך.

און איך האָב מיר איינגעשפּאַרט: באין אופן! עס איז מיר אין איר ניט געגאַנגען... עס איז מיר פּשוט נמאס ומאוס געוואָרן דאָס גט'ן מיט חתונה האָבן. ווער האָט צייט און קאָפּ דערצו? איידער איך האָב געקראָגן תלמידים, איידער וואָס, גיי ווייטער גט זיך, האָב חתונה און פאַרליר פון דאָס ניי דאָס מלמדות! און צום שלים'מזל איז אין שטעטל געווען א טייך אָן א נאָמען, מוז מען זיך פאָרן גט'ן. א שיין עסק! זי וויל אָבער א גט און איך שריי: געוואַלד, וואַרט מיר א יאָר, א זמן, — זי וויל ניט הערן און געדענקען, א גט און א גט!

איך האָב מיך מישב געווען און דער ארורה ניט געענטפערט; איך זיץ און לערן... שטעלט זי זיך איבער די תלמידים און שרייט: א גט! א גט! הויבט גאָר אָן צו וואַרפן אין דר'ערד די אָנדערהאַלבן טעלער!

מיין מערכה איז נאָך געווען, וואָס זי האָט זיך גע'מיאוס'ט צו מיר צוצוגיין, אזוינס וואָלט זי מיר ניט איינמאָל די באָרד אויסגעריסן! עס איז געווען א ווילדע חיה, א קצב'ס א טאָכטער אן אלמנה נאָך א שניידער! פאַרשטייט איר דעם יחוס!

איך האָב קוים גע'פועל'ט ביי די באַלעבאַטים, זיי זאָלן מיר לאָזן קנעלן אין בית־המדרש, קומט זי אין בית־המדרש און שרייט אין מקום קדוש: א גט! א גט! טו עפּעס!

זי לאָזט שבת אין שטיבל ניט אויסנעמען!

די צווייטע וואָך האָב איך שוין געקנעלט ביי די באַלעבאַ־טים אינדערהיים, עס איז געבליבן — אַ וואָך אום אַ וואָך. די באַ־לעבאַטים האָבן שוין אויף מיר רחמנות געהאַט, פון שטיבל האָט מען זי שוין אַ פּאָר מאָל אַרויסגעוואָרפן. וואָס קומט אָבער אַרויס, אַז זי האָט זיך מישב געווען און אויפגעהערט צו קאָכן, צו וואַשן נרעט! אויסצוקערן די שטוב און צו גיין טהרה... וואָס קלערט איר, זי האָט מיר דערדליבעט, איך האָב איר געמוזט געבן גט!

די צווייטע, וואָס האָט מיך גע'גט, איז עפּעס געווען נאָר אַ נייע מאָדע שלים־מזל. איך האָב שוין אַ גליק צו ווייבער! רחמנא לצלן, אַלע בלאָטעס טשעפּען זיך צו מיר! מענטשן האָבן מזל צו אַלעם, אפילו צו ווייבער. ביי לייטן איז דאָ ווייבער ווי גאָלד! נאָר איך, נעבעך! וואָס זאָל איך אייך זאָגן, דאָס איז געווען אַזוינס, וואָס די וועלט פאַרמאָגט עס ניט! און אַלע פּייטל שדכן! די ערד זאָל אים אַרויסוואַרפן, עס איז נאָך אַזאַ פּושע ישראל ניט געווען! און ער — גאָרניט, דער פּושע ישראל! וואָס בין איך, זאָגט ער, שולדיג? איך זע אַ ווייבל, רעד איך איר אַ שידוך! איך ווייס, וואָס ביי איר אין הארצן איז? פון וואַנען זאָל איך ווייסן, אַז זי וועט נאַראָווען? מיר געפעלט דיין באָרד! און ער האָט מיך ווייטער אַריינגעפירט אין אַ צרה, וואָס פרעגט איר, ער האָט מיר געגעבן אַ שטומע! רחמנא לצלן, ממש אַ שטומע. די ערשטע פּאָר טעג האָב איך מיך מחיה געווען; באמת, אַ אידענע אָן לשון, אויף אַלע צדיקים געזאָגט, פאַרוואָס ניט, כצפּיחת בדבש! אַ ווייב האָסטו און קיין איינציגע קללה, אַ קליינינגקייט! זי איז אָבער אויך געווען פון געמיינעם שטיינער, פון באַלמעלאָכעס, און איך בין איר אויך ניט געפעלן; איר הערט אַ מעשה! נו־נו! הויבט זי אָן איבער מיר צו בלאָזן שופר, אַזאַ קול האָט זי געהאַט — זי האָט זיך אויסגעריסן דעם האַלז! וואָס איר איז ניט געפעלן, ווייס איך ניט עד היום, נאָר זי האָט געבלאָזן שופר, געדראַפּעט, געקאָפּעט, געפּאַטשט, ביז זי האָט מיך אָפּגע'גט!...

עס איז ניט געווען אַזוי געשווינד ווי מען זאָגט; זי האָט איינמאָל פּאַר כעס געקראָגן דאָס חולי נופל אינמיטן שטוב, יאָ, יאָ! איינע נאָר איז מיר געשטאָרבן. דער אייגענער קעלבאַסניק

פייטל פארקויפט מיר א צעקראַכן מלבוש — א סוכאַטניצע:
אפילו א נישקשה׳דיגע פון א ווייבל, כ׳לעבן... נאָר געשפּיגן האָט
זי מיט בלוט און דאר געווען... וויים איך...

זי האָט, נעבעך, ניט געהאַט קיין פּרעטענזיע. א פּשוט, ערלעך
ווייבל, אַן אמת׳ע אשה צנועה, ווי א ווייב דאַרף צו זיין, נאָר די
קרענק האָט זי נעבעך אויפגעגעסן; ווי איך זאָג אייך: א צע־
קראַכן מלבוש! זי איז אפילו ניט מעוברת געוואָרן און איז איינ־
געשלאָפן ווי א הון. איך האָב געמיינט איך פּארגיי פאַר צרות!
וואָס דאָס האָט מיך אָפּגעקאָסט, — א הון! און וואָס? גאָרניט!
כמעט גאָרניט! איך האָב שוין אַזא מזל! זי איז געווען א גברא
קטילא, און באַלד אין דער שבעה, — פייטל איז דאָ! דער שטן,
ימח שמו!

— איך האָב געוואוסט, — זאָגט ער, — איך האָב געטראַכט.
—זאָגט ער,—קיין ווייב וועט ער ניט האָבן, נאָר ירושה, — זאָגט
ער, — וועט ער נעמען... אצינד וועסטו ערשט חתונה האָבן ווי
א מענטש.

— 50 טאָלער איז קיין קלייניגקייט! וואָס דען, זאָגט ער,
האָסטו געמיינט? א שיין ווייבל, 50 טאָלער, אָן קינדער, און אָן
א פעלער! הע, פאַרוואָס קומט דיר דאָס? באשר, — האָסט שיין
גע׳דרשנ׳ט?

אין הארצן האָב איך אים געשאָלטן, נאָר על פּי שכל האָב איך
פאַרשטאַנען, אַז ער איז גערעכט: איך בין פאַרנאַרט געווען אין
דעם מענטש! איך בין געווען מלמד און ער וואָלט מיך ווייטער
געפירט אין חדר אריין!

ווי דער אמת איז, בין איך שוין, אָט אַפּנים, פּאַר צרות אַזוי
דערשלאָגן געווען, אַז איך בין ממש אָן שכל געבליבן. און פייטל
האָט מיר ווייטער געדולט מיין קאָפּ מיט א ירושה, מיט א זיכערער
ירושה, און שוין הונדערט טאָלער... ער וואָלט מיר זיכער אי־
בערגעדאַבערט, ער האָט שוין אַזא כוח געהאַט יעדן איבערצודאַ־
בערן, נאָר די מערכה איז געווען, אַז ער אַליין איז געשטאָרבן.

פונדעסטוועגן, זאָגט סענדער, איך בין דאָך א איד אַן אכצי־
גער. פונדעסטוועגן, ווען עס טרעפט זיך מיר א גוטער שידוך,

וואָלט איך נאָכאמאָל געפּרואווט חתונה האָבן! היינט איז אָבער אַלץ אין דר׳ערד! עס איז קיין רעכטע אידענע און קיין רעכטער שדכן ניטאָ... איר מיינט, יונגעלייט, אַז אַן אַלטן מאַן איז גוט צו זיין אַליין, גאָר אַליין, גאָר גאָר אַליין, ווי אַ, ווי אַ וויאָרסט למשל אינמיטן וועג?... גייט שוין גייט... און אַן אַ קינד! איך וויגטש דאָס קיין אידן ניט, קיין שונא אפילו אויך ניט...

און דער גרייז־גרויער קאַלטן האָט אָנגעהויבן ציטערן און די ברוין־בלויע ליפּן האָבן געציטערט, די ברילן זיינען פאַרגאַנגען און ער האָט אָוועקגעמאַכט מיט דער האַנט, ווי איינער רעדט: פאַרפאַלן! —

ער, זכרונו לברכה, און זיינע מקורבים

(פון פראָסט חסידישן שטייגער)

א) זכרונו לברכה, זיין התנהגות

.1

איר פרעגט וועגן זיין התנהגות, זכרונו לברכה?

איר וועט אפשר לאַכן, נאָר עס איז געווען א התנהגות פון א פשוט'ן ערלעכן איד; דער גאַנג זיינער איז געוואָרן נאָר אין פשטות אריין!

און דאָס איז ביי מיר די העכסטע מדרגה!

אין יעדער זאַך איז דאָ א יצר־הרע; א קיימא לן האָבן מיר, אז וואָס גרעסער דער בוים, איז גרעסער זיין שאָטן, אזוי אויך— וואָס גרעסער דער מענטש, איז גרעסער זיין יצר־הרע; אזוי זאָגט די גמרא!

און וואָס קען זיין דער יצר־הרע פון א גוטן איד?

מדי שבת בשבתו זאָגן סתרי־תורה! טאָג אויף טאָג זאָלן מלאכים ארומפליען איבער די קעפ! דבוקים זאָלן זיך פאַשען יאָרנלאַנג ביים טיש; עקרות און עגונות זאָלן זיך ארומוואַלגערן אין די ווינקעלעך!

דאָס אַלץ איז ביי אונז ניט געווען!

ניט איינער איז טאַקע געקומען און אוועקגעפאָרן מיט גאָר־נישט.

אויף פראָסט איז זיך שווער צו פארשטיין!

געלויבט איז אָבער השם־יתברך, וואָס איך בין אויף אים א מבין געווען!

עס איז מיר ווי א ליכט אויפגעגאנגען אין דער פינצטערער נאכט!

.2

דער סדר עולם איז: „מעשה אבות ירשו בנים”. וואוהין פארט א יונגערמאן? אדער מיט'ן טאטן, אדער מיט'ן שווער! פארן ביידע צו איין גוטן אידן, איז מה טוב; האט ער גאר קיין ספקות ניט!

ביי מיר איז אבער אנדערש געוועזן: מיין טאטע, עליו השלום, איז ניט געווען, ניט קיין חסיד, ניט קיין מתנגד, א כלי־קודש געוועזן — א שמש אין א בית־המדרש; האט ער איבעריגע צייט געהאט, איז ער געזעסן און געלערנט. מיין שווער ווייטער, א מליץ יושר זאל ער זיין, איז דוקא א פארברענטער מתנגד געוועזן! פארשטייט זיך — בסתר, ווארים בגלוי האט מען שוין דעמאלט אביסל פחד געהאט פאר אנשי שלומנו, נאר, ווייסן ווייס איך,— ער זאל מיר עס דארט מוחל זיין, אז א ויצמח פרקניה האט אים געשטאכן אין דער זיבעטער ריפ.

און פונדעסטוועגן בין איך צו דער דעה געקומען גאר להיפך:

איך בין נאך דעמאלט א שנעק געוועזן, אינגאנצן צוויי שטיקלעך קינדער געהאט, און האב איינגעזען, אז אן ערלעכער איד צו זיין גאר פון זיך אליין איז זייער שווער! יעדער איד זאל מלחמה האלטן מיט'ן יצר־הרע גאר באזונדער, ביחידות הייסט עס, יעדערער פאר זיך, ניט אין ראטעם און אן אפיצירן, וואלט גאר ביטער געוועזן!

ווארים באמת, דער יצר־הרע לאקערט, דאס נעץ איז פארשפרייט און א מענטש איז פאריאגט און פארזונקען אין וועלטזאכן, ווער און ווען זאל דא מנצח זיין?

דאס איז טאקע די כונה פון „עשה לך רב”! צי „נתנה ראש”!

ארימע שעפעלעך, הייסט עס, זוכט אייך אוים א פאסטוך; איר זאלט ניט בלאנדזשען אויף טאל און בערג און די חיות רעות זאלן אייך ניט אויפעסן!

און מיט דער צייט איז ביי מיר געוואָרן ברור כשמש, אַז מען מוז פאָרן.

זוגתי איז אפילו ניט זייער צופרידן געוועזן דערמיט... א נייע הוצאה, און זי איז די שפּייזערין געוועזן — עס איז דאָך אָבער נאַריש, נאָכגיין אַן אשה!

.3

הכלל — פאָרן, ווייס איך שוין, מוז מען; אָבער וואוהין פאָרן?

קיין עין־הרע, צדיקים איז, ברוך השם, דאָ א סך. זיינען דען אָבער אַלע צדיקי אמת?

עס גלויבט זיך ניט? עס וואָלט צו גוט געווען?

משיח וואָלט שוין לאַנג געקומען; על כל פנים וואָלטן די גזרות רעות בטל געוואָרן...

און אַז די גזרות רעות וואַקסן פון טאָג צו טאָג, און חבלי־משיח קריגן גאָר די דייטשן, איז א סימן, אַז עס איז ניט ווי מען דאַרף!

וועט איר דאָך פרעגן היכי־תמצא? עס פאָרן אַזוי פיל אידן, אי לומדים מופלגים, אי ערלעכע אידן, אי גבירים — וועלט־מענטשן, — ווי געשיקט זיך עס, אַז זיי זאָלן ניט זען, וואָס עס טוט זיך?

מילא, א נאַרישער דייטש וועט אייך זאָגן: כלם גנבים, אַלע גוטע אידן שפּילן קאָמעדיע און די חסידים זיינען שאָף און רינדער, וואָס לאָזן זיך שערן, מעלקן און קוילן... ניט איינער זאָגט אַזוי!

מיר ווייסן דאָך אָבער, אַז א חסיד וועט נאָך אַריינגאַרן צען דייטשלעך אין א זאַק אַריין! —

אלא מאי?

די זאַך דערפון איז אַזוי:

עס ווערט נסתלק, למשל, א צדיק הדור, טאַקע אַן אמת'ער צדיק, נו, לאָזט ער איבער א זון... קיין פושע ישראל, חלילה

איז דער זון ניט; דאווגען ערנסט דאַוונט ער, אין מקוה אריין גייט ער, זיצן זיצט ער און לערנט — פּאַרט טאַקע דער עולם צום זון... מען איז שוין צוגעוואוינט צום הויז, צו דער שטאָט, צו דער אכסניא, מען ווייסט שוין, וואו אויס און וואו איין, — איז טאַקע הרגל נעשה טבע און מען פּאָרט. א ביסל רעכנט מען אויף זכות אָבות — א טאַטנ׳ס א זון, א זיידנ׳ס אן אייניקל!

ער אַליין איז אודאי ניט שולדיג... וואָס מען זאָגט דערויף אין די עולמות העליונים, ווייסט ער ניט. הינטן הערט זיך שרייט אן עולם: קדוש, קדוש, קדוש, גלויבט ער!

קיין גרויסער שאָדן איז דערביי אפילו ניטאָ. קודם־כל — רייסט זיך אַ איד פון דער היים ארויס, פון עולם־הזה, צי פון גיהנום און פּאַלט אין אַנדערן עולם אריין, — אויס פּרנסה, אויס דאגת־פּרנסה, און מען דאַוונט ברוב עם, צעהיצט זיך פון זיך אַליין!... און טרעפן טרעפט זיך, אז מתוך שלא לשמה בא לשמה —זכות אָבות פון צדיק אַליין, דער זכות פון א כלל ישראל... און ער ווערט טאַקע אן אמת׳ער צדיק!

נאָך וואָס אָבער זאָל איך מיך לייגן אין א קראַנק בעט אריין?

האָב איך מיר געטראַכט: איך וועל אויספּרובירן.

איך וועל אזוי לאַנג פאָרן, ביז מיין האַרץ וועט זיך ערגעץ צוקלעפּן!

אי וואָס, איך בין דער גרויסער למדן ניט, דער בעל־מקובל אודאי ניט — שומר פתאים ה׳! א מענטש דאַרף האָבן בטחון!

און זיין ליבער נאָמען האָט מיך ניט פאַרלאָזט!

.4

אָנגעהויבן האָב איך טאַקע ביי אים, זכרונו לברכה!

ראשית — איז מיר נאָענט געוועזן, און אַ באַן דערצו, איך פאָר מיר ארויס אַפילו אין קורצן אינדערפרי און קום מיר פאַר׳ן מרחץ!

שנית: איז געפאָרן פון אונז וואָלף־בער, א איד א מופלג בתורה און אַ ירא־שמים באמת, וואָס איז טאַקע ווייט צו זוכן;

היינט־זשע — נאָסקע — א איד א גביר, א בעל־צדקה — על כל פנים, מעג מען דאָך ביי אזא רבין אָנהויבן !

שלשית איז עס טאַקע, אין איין וועגס, געווען א גאָט־זאך !

וואָרים ווייטער דאָס אייגענע. דער יצר־הרע פון א חסיד איז „ממרחק יביא לחמו" — צו פאָרן וויט ; למדינת הים וואָלט נאָך שענער געווען ! דעריבער האָבן דאָך טאַקע די רביים אזוי וויניג היימישע חסידים ! און איך בין דוקא געפאָרן, וואו נאָענט, און האָב, ברוך השם, אָנגעשלאָגן ! געקומען בין איך, — געדענק איך ווי היינט — אויף א שבת שלפני ראש חודש ; דער רבי, זכרונו לברכה, אליין האָט, כמנהגו, ראש־חודש געבענטשט, און אזוי ווי ער האָט ארויסגעזאָגט : „חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא !" האָבן מיך אָנגעהויבן די טרערן צו ווערגן אין האלז, דאָס הארץ האָט אָנגעהויבן צאַפּלען, גלייך עס האָט גע־וואָלט צו אים ארויסשפּרינגען ! האָב איך געוואוסט, אז איך בלייב !

5.

דערנאָך ערשט האָב איך מיך צוגערוקט צו זיין התנהגות.

אן אמת'ער ערלעכער איד געווען ! א גרויסער ירא חטא !

פאַרצייטיגע אידן — פלעגט ער זאָגן — זיינען גרויסע גבורים געווען, אנטקעגן גיין און מלחמה־האלטן מיט'ן יצר־הרע און מכריע זיין, איז ביי זיי א שפּילכל געווען ; היינטיגע צייטן, זאָגט ער, איז גענוג, אז מען קען אנטלויפן פאַר'ן יצר־הרע.

און ער איז אנטלאָפן צען מיילן ווייט פאַר א חטא.

עס איז דען נאָכצודערציילן ?

יין קדוש, למשל, גיסט מען אָן מבעוד יום !

פאַרוואָס ?

גאָר פּשוט : אָנגיסן מוז מען פול מיט'ן אויג, טרעפט זיך, אז מען גיסט איבער און מען נעצט איין דאָס טישטוך אום שבת ; ביים ווייסן וויין איז מען א וועשער, ביי רויטער משקה, — א פאַרבער !

אין זיין בית־המדרש איז די שבתדיגע תפילה אויפגעשריבן געווען מיט געדרוקטע גרויסע אותיות אויף טאָוולען, וואָס האָבן געהאנגען ארום דער וואנט. מאי טעמא? א קיימא־לן האָבן מיר, אז מען דאַרף ניט מתפּלל זיין אויסוויינינג, און אז מען עפנט א געבונדענעם סידור, קנייטשט מען אום שבת דעם בונד ביים רוקן!

זכרונו לברכה, ער מאַכט זיך אמאָל א מלבוש. און דער מנהג איז אַזוי געוועזן, יעדן פּסח גיט דער רבי פון זיך אראָפּ דאָס מלבוש איינעם פון די גרויסע מקורבים, דאָס רוב וואָלף־בער'ן, און ער איז מחדש א ניי בגד...

מיינט איר דאָך, אז א בגד מאַכן איז א פּשוט'ע זאַך! מען נעמט אין געוועלב סחורה און מען גיט אוועק א שניידער, ער זאָל אויפנייען?

אָבער גאָר לא!

ערשטנס, זיינען שוין יענע שניידערס ניט געוואָרנט געוועזן אין יתיר! פאַרצייטנס פלעגט א שניידער פאַר דער פּטירה הייסן זיך מאַכן אן אָרון פון טיש און געבן זיך די אייל אין דער האַנט אריין, צוויי עדות זאָלן זיי זיין פאַר'ן בית־דין של מעלה, אז ער איז קיינמאָל ניט נכשל געוואָרן אין יתיר! הײנט, בפרט די שניידער־יונגען, מאַכן זיך פון גאַנצן לא תגנוב א סך! וויל טאַקע דער רבי ניט, אז דורך זיין מלבוש זאָל א איד נכשל ווערן!

צווייטנס, איז דער חשש פון שעטנז.

אין שעטנז איז נאָך א גרעסערע סכנה!... אז מען דאַוונט אין א מלבוש מיט שעטנז, — האָב איך פון פּיו הקדוש אַליין גע־הערט און דערנאָך אין קב הישר געזען — קריגט די תפילה צע־בראָכענע פליגלען, קען זיך ניט אויפהויבן און וואַלגערט זיך דאָ, לא עליכם, ארום אין שער האשפּה! און הני מילי בשוגג, במזיד, פאַלט זי גאָר אראָפּ אין שאול תחתיה, און ווערט א קרוין צום קאָפּ פון יענעם בחור, רחמנא לצלן...

דאָס וויל ער דאָך אודאי ניט! הערסטו, זיין תפילה דאַרף דאָך אויפהויבן און פירן מיט זיך אין שערי דמעות אריין די תפילות פון, קיין עין־הרע, אן עדה אידן!

נייט מען טאקע דאָס מלבוש ביים רבי׳ן, זכרונו לברכה, אין שטוב; חסידים האַלטן וואַכטע: צוויי אויס, צוויי איין, און אַפילו דעם פאָדים צובֿ מלבוש דרייט מען אויס ביים רבי׳ן, זכרונו לברכה, אין שטוב, אונטער׳ן גבאי ראָשונ׳ס השגחה!

עס איז דען אויסצודערציילן? הרים וגבעות!

·6

דער עיקר שאַרף איז ער אָבער געווען בנוגע צו נשים; איינמאָל פאַר אַלע מאָל קיין נשים לאָזט מען ניט אַריין.

א שומר הבית איז דעריבער טאַקע געווען אַן ערל...

אַ איד, להבדיל, חכמה׳ט זיך, פאַר צוויי מאָל ח״י מאַכט ער זיך א היתר און לאָזט אַריין אַן אשה... הלמאי אַנדערע גוטע אידן לאָזן אַריין; טייל האָבן סאַמע נשים!

אַן ערל אָבער פאַרשטייט קיין חכמות ניט. אַז מען זאָגט ניין, טרייבט ער מיט אַ בעזים; ממית׳ט ער, אַז מען קומט צו צום טירל.

און אַ טביעת־עין האָט ער אים איבערגעגעבן, ער זאָל אינ־מיטן דער נאַכט מבחין זיין בין זכר לנקבה! אַ מייל ווייט דער־קענט ער שוין דאָס קול, די טריט...

און עס האָט ניט געשאַדט.

האָט ער דעם ערל אָפּגעשאַפט, האָט ער אים תוך־כדי־דבר צוגענומען דעם טביעת־עין!

ער האָט אפילו א גרויסן היזק געהאַט דערפון, נאָר, זעסטו שוין!

הלמאי מען האָט ניט אַריינגעלאָזט קיין קאַפעליוש, קיין שטייפן קאָלנער אפילו!

אַז ער גיט שלום־עליכם, קריכט ער אַריין מיט אַ פינגער אין אַרבל, צי ער וועט ניט דערטאַפּן א מאַנקעט!

האַלב וואַרשע האָט ער דאָך היזק געהאַט דעריבער! די וואַר־שעווער ווערן דאָך געבאָרן אין קאַפעליושן!

נאָר נשים איז געווען סכנות־נפשות! ער האָט חתונה גע־מאַכט א טאָכטער, — מיט׳ן יאַמפּאָלער האָט ער געטאָן... די

חתונה איז געווען ביי אים, זכרונו־לברכה, האָט מען דאָך דעם טאָג געמוזט אריינלאָזן נשים. נאָר כעלות־הבוקר דעם צווייטן טאָג האָט מען אַלע בענק, וואו ווייבער זיינען געזעסן, אָפּגעהובליוועט כדי קליפּה!

און דערביי, זעט איר, בין איך שוין אליין געווען!

מען האָט ביים רבי'ן, זכרונו־לברכה, די קיך פאַרריכט.

דאָס קאַליע ווערן פון דער קיך איז ניט געווען פּשוט! מען ווייסט פון וואַנען און פון וועז האָט אין קיך געטאָן א שטאַרקן בלאָז, ווי פון א שטורעם־ווינט; דערנאָך האָט געגעבן א קנאַק, גלייך א דונער וואָלט אריינגעשלאָגן; מען לויפט אין קיך אריין — אראָפּגעפאַלן דער שיבער און א האַלבע קיך איז צעלייגט! דער רבי, זכרונו־לברכה, איז אויך אריינגעקומען!

— מעשה־נסים — האָט ער געזאָגט — וואָס קיינער איז ניט ניזוק געוואָרן. נאָר די סיבה פון דער זאַך האָט ער ניט מגלה געווען!

מילא, רופט מען אן ערל, ער זאָל פאַרריכטן די קיך!

בין איך דאָך א בעל־עסקן אויף אַזוינע זאַכן, שטיי איך און קוק ווי דער ערל פאַרריכט, און א קליין שייגעצל קנעט אוים ליים אין א שעפל. דער גבאי, וואָס מען האָט געשטעלט פאַר א משגיח צו דער אַרבעט, פאַרלאָזט זיך אויף מיר, און דרימלט איין א ביסל.

פּלוצלונג באַווייזט זיך דער רבי, זכרונו־לברכה, נאָכאַמאָל! ער וואַרפט א בליק אויפ'ן שעפל און פרעגט:

— מילכיג צי פליישיג?

איך בין נבהל ונשתומם געבליבן, דער גבאי אָבער האָט זיך דערווייל אויפגעכאַפּט און ענטפערט אים:

— דעם ערל'ס שעפל!

ווערט ער, זכרונו־לברכה, אש־להבה, הייסט אָפּהאַקן די קיך אַרויסוואַרפן דאָס געקנעטענע ליים, קויפן א ניי פאַרעווע שעפל און אויפסניי קנעטן און פאַרריכטן!

קיין ניי שעפל האָט מען ניט געקראָגן (שוין לאַנג קיין יריד

ניט געוועז), האט מען געמאכט א גריבל אין דער פאדלאגע און געקנאטן ליים!

דער גבאי האט געקראגן א נזיפה.

7.

און דאס אהבת־ישראל איז ביי אים געוועזן אין־לשער.

דאס זיינען זיינע ווערטער.

— „ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" — מען דארף טאן פאר זיי... ארבעטן פאר כל ישראל!

— „אשר יצא ואשר יבא לפניהם"—פאר יעדן איש מישראל דארף דער מנהיג־הדור אויסגיין און אונטערגיין; זיך מוסר נפש זיין הייסט עס!

און אז עס האט זיך געהערט א נייע גזרה, ווי ער, זכרונו־לברכה, האט געזיפצט, ווי ער, נעבעך, האט געקרעכצט — — — —

און וואס האב איך געדארפט מער?

8.

אן עצה אויף פרנסה האט מען ביי אים אודאי געקראגן.

א פאר וואכן איידער ער איז נסתלק געווארן, האב איך מיך פאר אים געקלאגט, באשר בכן, זוגתי לייזט זייער ווייניג! זאגט ער מיר: פאר אמאל אריין קיין ווארשע.

מיין איך, אז איך וויס, וואס ער מיינט!

אין ווארשע, פארשטייט איר מיך, האב איך א קרוב, א איד אן עושר, אפילו אן איש מכובד ביי יענע לייט, — א גאנצער מאכער אין קהל־שטוב. קלער איך מיר, ער מיינט, איך זאל צו אים פארן און זיך משתדל זיין מיט זיין הילף, זיך צו עפעס צו־שלאגן.

וואונדערט מיך אפילו. ווארים געלט בעטן ביי אים איז א ברכה לבטלה; א קמצן א גרויסער, קיין הארטן דרייער גיט ער ניט אומזיסט, האלט זיך פאר א חכם־עתיק, וויל די וועלט פאר־זארגן און פרעגט באלד אויף א תכלית; פאר א הארטן דרייער וואלט ער געוואלט זיך קויפן עולם־הבא און מיך באווארענען מיט

עולם־הזה כאַטש אויף א יאָר צוואַנציג! בעטן א שטעל, האָב איך שוין געפּרואווט! האָט ער מיך געפרעגט, דער שוטה, צי איך קען פּויליש!

נו, מילא, אַז ער הייסט אָבער פאָרן, פאָר איך. איך וועל שוין זען וואָס צו טאָן, איך וועל שוין עפּעס אויסקאָשפּערן!

ווייזט זיך אָבער אויס, אַז ער, זכרונו־לברכה, האָט גאָר עפּעס אַנדערש געמיינט.

איך זיץ אויף דער באַן, איך גיב א קוק, זיצט לעבן מיר א ספּאָדיקל. א וואָרט צו א וואָרט: וואו פאָרט א איד? לכתחילה שווייגט ער; צי איך אים ביי דער צונג, קומט אַרויף ווי בוימל אויפ'ן וואַסער, אַז דאָס איז א קליינשטעטלדיג רב'ל, און ער פאָרט אריין קיין וואַרשע, און וויל דאָרט ווערן דיין...

וואָס קלערט איר? איך כאַפּ א פינף־און־צוואַנציגער, איך זאָל ריידן פאַר אים א גוט וואָרט ביים קרוב.

נאָר אַן ערלעכער מאַן בין איך! בפירוש הותנה, אַז איך דאַרף נאָר ריידן, צי עס וועט פּועל'ן, איז שוין ניט מיין זאַך.

דעם סוף פון דער מעשה, ווייס איך ניט עד־היום, נאָר א פּסח האָב איך געמאַכט, אויף כל־ישראל געזאָגט!

ב) זכרונו־לברכה, דעם רבינ'ס מקורבים

9.

דעם רבי'ן, זכרונו־לברכה'ס, מקורבים האָב איך שוין דער־מאָנט.

ערשטנס: וואָלף־בער!

ער, זכרונו־לברכה, פלעגט זאָגן: וואָלף־בער איז א איד!

דערנאָך ערשט איז געגאַנגען נאָסעך!

און עס איז קיין וואונדער ניט.

וואָלף־בער האָט די זכיה געהאַט צו לערנען מיט'ן רבי'ן אין איין חדר. מען זאָגט אַפילו, אַז וואָלף־בער איז מער עלוי געווען, און פלעגט דעם רבי'ן מבייש זיין! נאָר איינמאָל איז ער דערפאַר

געשטראָפט געוואָרן; אינגלעך, האָבן זיי אמאָל געקלעטערט אויף א דאַך, און וואָלף־בער מאַכט צו אים: זעסט, קלעטערן קאָנסטו, קיין מעשה ניט, אָבער לערנען?... תוך־כדי־דבור איז ער אראָפּ־געפאַלן און געמאַכט זיך א לאָך אין קאָפּ. ער האָט זיך אפילו אויסגעהיילט, נאָר דער התוך־הדבור איז אים קאַליע געוואָרן, און ווען ער האָט געוואָלט ווייזן זיינע חריפות, האָט ער אָנגעהויבן שטאַמלען און שטאַמלען, און האָט ניט געקאָנט אויספירן, וואָס ער האָט געוואָלט. ער פלעגט מער ריידן מיט די הענט, ווי מיט'ן מויל...

נאָר געוואוסט האָט מען, וואָס פאַר א כלי דאָס איז.

ער האָט א גוטן שידוך געטאָן, נאָר אָן מזל, האָט ער אָנ־געוואָרן דאָס געלט, און איז געקומען צום רבי'ן פאַר א מלמד!

אז דער רבי האָט ביידע זין חתונה געמאַכט, האָט ער אין וואָלף־בערן ניט פאַרגעסן.

עס איז געווען חול־המועד־סוכות. גייט דער רבי צו צו נאָס־קע'ן, גיט אים א קלאַפּ אין פּלייצע אַריין און זאָגט אים:

— ביזט טאַקע א בעל־צדקה, נאָסקע, וועסט האָבן עולם־הבא, נאָר לערנען קענסטו ניט; און אויף יענער וועלט, וועט מען דיך ערשט שיקן אין חדר אריין!

— וואָס זאָל איך טאָן, רבי?

— נעם דיר, — זאָגט דער רבי, — אהיים וואָלף־בער'ן. מאַך אים דאָרט א מעמד, און מיט דיר זאָל ער לערנען יעדן טאָג פאַר'ן דאַוונען א ביסל משניות.

וכך־הוה: וואָלף־בער האָט זיך באַזעצט אין אונזער שטעטל.

.10

לאַנג געזעסן איז ער דאָך ניט.

אין עטלעכע יאָר אַרום איז נאָסקע געווען מיט וואָלף־בערן צוזאַמען אויף ראש־השנה. געקומען זיינען זיי אפילו ניט צוזאַ־מען. נאָסקע פאָרט, גלייך מיט אַלע, מיט דער באַן, און וואָלף־בער וויל ניט היזק מאַכן זיין שכר־הליכה און גייט צופוס. מיר זיינען זיך נוהג און פאָרן מיט דער באַן, און אויף שכר־הליכה

לויפט מען איבער די וואגאָנעס! וואָלף־בער אָבער וויל ניט! דערפאַר צוריק נעמט אים נאָסקע אויף זיין חשבון; צאָלט ער פאַר אים עטלעכע קאָפּיקעס דעם קאָנדוקטאָר. טרעפט זיך, אז וואָלף־בער שטעלט זיך דאַוונען, און עס קומט אָן דער קאָנטראָלער —עס איז דאָך נאַריש, ער וועט דאָך ניט וואַרפן מיט טלית־ותפילין פון וואַגאָן—צאָלט נאָסקע פאַר אים קנס!

אז זיי ווילן צוזאַמען פאָרן, גייען זיי צוזאַמען אריין זיך גע־זעגענען.

נאָסקע לאָזט איבער א מתנה, כמנהגו — דערמאָלט, דאַכט זיך, א ווייס־אַטלאַסענע קאָלדרע—און רעדט וועגן פרנסה.

שמייכלט דער רבי:

— ביזט אַן עניו, נאָסקע; רעדסט וועגן פרנסה און מיינען מיינסטו עשירות.

— וואָלט אויך ניט געשאַדט, — ענטפערט נאָסקע — אָרימע־לייט איז דאָ א סך, אז מען קען מער צדקה געבן, איז בעסער!

איך וועל אייך שפּעטער דערציילן, וואָס פאַר א בעל־צדקה נאָסקע איז געוועזן...

און דער רבי זאָגט: מהיכא־תיתי! אויף מזל וועל איך צו־געבן א שותף!

וואָס מיינט נאָסקע?

עס קומען א סך גביר׳ישע יונגעלייט אָן עצה פרעגן, צו וואָס זיי זאָלן זיך נעמען, וויל אים דער רבי אַזוינעם צושאַנצן פאַר א שותף.

מהיכא־תיתי! געשעפטן האָט נאָסקע געהאַט א סך, אפילו גרויסע געשעפטן, נאָר קיין מטמונים האָט ער נאָך דערמאָלט ניט געהאַט, און געלט פלעגט אַמאָל פעלן! און אפשר גאָר — טראַכט ער ווייטער — וויל דער רבי אַליין זיין א שותף!—דער געדער און אַנדערע גוטע אידן זיינען זיך אויך אַזוי נוהג! טאַנצט ער טאַקע אונטער פאַר שמחה.

דער רבי האָט אָבער גאָר עפּעס אַנדערש געמיינט:

— איך גיב דיר,—זאָגט ער,—וואָלף־בער׳ן פאַר א שותף! עפּעס זעט ער מיר שלעכט אויס! האָב אויף אים השגחה, און אין

זיין זכות קען א איד ווי דו נתעשר ווערן!

נאָסקע באַשטייט, וואָלף־בער אָבער וויל ניט!

און ער בייזערט זיך:

— וואָס קענט איר מיך אַליין ניט בענטשן? אז איך וועל זיין אַן עושר, וועל איך זיין—זאָגט ער—א גרעסערער בעל־צדקה פאַר נאָסקע'ן!

איז דאָך די מעשה ביי אליהו־הנביא, אז עס איז דאָ א ביסל בוימל אין קריגל, איז חל די ברכה, אָבער אז דאָס קריגל איז ליידיג?

און וואָלף־בער האָט שוין פאַר חולשת אפילו דאָס מלמדות אַוועקגעוואָרפן! מיט איין נאָסקע'ן וואָס ער האָט נאָך געלערנט!

האָט ער אָבער זיך איינגעשפּאַרט! „אז מתנת בשר ודם", זאָגט ער, וויל ער בעסער ביים רבי'נס טיש...

— וואָס רעדסטו, וואָלף־בער?!

וואָלף־בער שרעקט זיך ניט:

— כל־זמן איר וועט מיך אַליין ניט בענטשן מיט פּרנסה, כבוד און עשירות, הייסט מיין נאָמען—זאָגט ער—ניט וואָלף־בער, אויב איך ריר זיך פון אָרט!

ווען אַן אנדערער זאָגט עס, ווייסט איין בורא־עולם, וואָס פון אים וואָלט געוואָרן, איז עס דאָך אָבער וואָלף־בער, פאַרשווייגט דער רבי, און וואָלף־בער בלייבט!

.11

און יאָרן־לאַנג איז ער געזעסן.

אז איך האָב אים דאָס ערשטע מאָל געזען, האָט ער מיר אויסגעוויזן א זקן־מופלג. און א גבר־חלש געוועזן. א הויכער, הויט און ביין, אראָפּגעלאָזטע ברעמען און קוים וואָס ער האָט נאָכגעשלעפּט די פיס.

איינמאָל, מוצאי שבת, איך געדענק ווי היינט, איז א ווינט געוועזן סכנות־נפשות, הייזער האָט עס איינגעלייגט, רופט דער רבי, זכרונו־לברכה, צו זיך צו וואָלף־בער'ן און זאָגט אים:

— וואָלף־בער, מעגסט שוין אהיים פאָרן! פאָר געזונטער־הייט!

וואָס טראַכט זיך וואָלף־בער?

דער רבי, זאָגט ער, האָט אים צוליב געטאָן און גיט אים די ברכה.

אי וואָס, ער רעדט ניט בפירוש; זיי פלעגן שטענדיג ריידן צווישן זיך אויפ׳ן וואונק!

נעמט ער, וואָלף־בער, טלית־און־תפילין, שאַפט זיך עטלעכע זהובים און פאָרט.

דער רבי האָט אָבער עפּעס אַנדערש געמיינט.

ער האָט געזען, אַז וואָלף־בערן זיינען, לא־עליכם, די יאָרן אויסגעגאַנגען, האָט ער געוואָלט, ער זאָל קומען צו קבר־אבות ביי זיך אינדערהיים!

וכך־הוה—אהיים געקומען איז ער אַ חולה, געלייגט זיך ביי נאָסקע׳ן אין שטוב אין בעט אריין, איז אָפּגעלעגן אינגאַנצן אַ וואָך־צוויי צי דריי און איז נפטר געוואָרן!

12.

נאָר זעט, ווי אַלץ פלעגט ביי אונז אריינגיין אין פשטות!... דער תוך פון אַ זאַך פלעגט קוים וואָס דורכשיינען, ווי דורך אַ שפּאַרע פון אַ לאָדן; פון אויבן אויף — בתכלית הפשטות, קיין נבואה, קיין רוח־הקדש, אַלץ על פּי דרך הטבע... ווי אין פסוק שטייט: כבוד אלהים הסתר דבר!

און דעריבער טאַקע, אַז מיר זיינען צו אים געקומען אויפ׳ן צווייטן יום־טוב, ווייסט ער, זכרונו לברכה, פון גאָרניט, און פרעגט פון וואָלף־בער׳ס געזונט.

זאָגט מען אים: נפטר געוואָרן.

ענטפערט ער: ברוך דין אמת!

און שטעקן שטעקט דערינען נאָך אַ זאַך. פאַרשטייט איר מיך: „ברוך דין אמת" מוז מען ענטפערן אַ בשר־ודם!

דאָס אייגענע איז געווען נאָך נאָסקע׳ס פּטירה.

באַלד נאָך וואָלף־בער׳ס קבורה איז נאָסקע אַוועקגעפאַלן. טייל

זאָגן, אַז וואָלף־בער האָט זיך אים באַוויזן אין חלום און האָט אים גערופן צו אַ פּרק משניות; אַנדערע זאָגן—מפּני הרעה נאסף הצדיק, דאָס צווייטע ווייב איז קיין גרויסע צדקת ניט געווען... אין שטוב האָט זיך אַרומגעדרייט אַ ליטוואַק—אַ זעלנער... האָט מען אים צוגענומען, נאָר, ווי עס איז, אָבער אַז נאַסקע איז אַוועק־געפאַלן, האָט מען ביים רבי'ן, זכרונו־לברכה, געשטורעמט! טאָג אויף טאָג אַ שליח, אַמאָל צוויי שלוחים... וואָס ענטפערט אַ רבי? ווי דער מנהג איז: ער וועט מתפּלל זיין, גאָט וועט אודאי העלפן. נאָר געזאָגט האָט ער עס מיט אַ האַלב מויל; קיין קלאָרע דיבורים האָט מען פון אים ניט געהערט! זעט מען דאָך בחוש, אַז ער האָט געוואוסט ווי עס האַלט!

דערנאָך האָבן די שלוחים אויפגעהערט; האָט ער דאָך פאַרשטאַנען, אַז מען האָט שוין ניט נאָך וואָס צו שיקן. און פונדעסטוועגן האָט ער דערנאָך אויף נאַסקע'ן אויך געפרעגט; ער הויבט כלומרשט פון גאַרנישט אָן צו ווייסן!

נאָר דעמאָלט האָט זיך שוין אַביסל אַרויסגעוויזן:

מען זאָגט אים, נאַסקע איז אויפ'ן עולם האמת, ער מאַכט: ברוך־דיין־אמת, און גיט אַ פרעג, גלייך ער ווייס פון גאַרנישט, צי מען האָט נאַסקע'ן געלייגט לעבן וואָלף־בערן.

זאָגט מען אים: ניין, וואָרים באמת, פאַר דער פטירה איז נאַסקע שוין געווען אין די גרויסע פעדערן, איבערגעלאָזט דעם צווייטן ווייב אַ וואַסער־מיל, צוויי נחלאות גרויסע, געלט מזומן, און אַחוץ דעם יעדעם קינד, הן זכרים, הן נקבות, צו 1,500 רובל מזומן. אַ קרן קימת האָט ער אויך געלאָזט. מסתמא האָט מען נאַסקע'ן געלייגט אויבנאָן... און וואָלף־בער, אַ קבצן נעבעך,— וואָס האָבן די באַלעבאַטים פון וואָלף־בער'ן געוואוסט? געזען האָבן זיי אַ שטוב, אַ פאַרוואָרלעסיגט אידל, ווייטער נישט... איז טאַקע וואָלף־בער געלעגן כמעט ביים פּלויט...

קרעכצט ער, זכרונו־לברכה.

— אַ שאָד—זאָגט ער—נאַסקע דאַרף ליגן לעבן אַ תלמיד־חכם! און עס איז ניט אויסגעגאַנגען דריי חדשים, איז נסתלק

געוואָרן ביי אונז א דין, א יונגערמאַן אפילו, א מופלג בתורה און מאנשי שלומנו, און מען האָט אים געלייגט לעבן נאָסקע'ן!

.13

פאַרוואָס האָט נאָסקע זוכה געווען צו זיין פון זיינע, זכרונו־לברכה'ס, מקורבים?

צוויי מעלות־טובות האָט נאָסקע געהאַט: בטחון און צדקה.

מילא ביים ערשטן ווייב איז די צדקה געווען אין לשער.

ער איז דעמאָלט קיין גרויסער עושר ניט געווען, נאָר געשעפטן האָט ער געהאַט גרויסע. דאָס קאָפּ־דרייעניש איז געווען גרויס, דאָס בטוחות זיינס האָט נאָר־וואָס אָנגעהויבן צו וואַקסן, מזומנים האָבן גאַנץ אָפט געפעלט און נאָסקע איז שטענדיג געווען פריילעך און לוסטיג און מען האָט קיינמאָל אָן פנים דערקענט, וואָס אין קעשענע טוט זיך.

זיין התנהגות מיט'ן טאַבאַק איז אויך כדאי צו דערציילן.

וואָס איז א שמעק טאַבאַק? ווער עס קאַרגט א שמעק טאַבאַק? נאָר ווער עס קוקט ניט אין די אויגן אריין, אז מען נעמט ביי אים א שמעק טאַבאַק?

נאָסקע איז זיך אַנדערש נוהג: ער קומט אין שטיבל, צי אין בית־המדרש אריין, שטעלט דאָס טאַבאַק־פּושקעלע אַוועק אויפ'ן שטענדער, און אַליין דרייט ער זיך איבער צו דער וואַנט און זאָגט עפּעס, אָדער דאַוונט, נעם ווער עס וויל, און וויפיל ער וויל! קומט אָן אָרימאַן און שיט זיך אָפּ א ביסעלע — מהיכא־תיתי, זאָל אים זיין צו געזונט! און א פּושקעלע האָט ער געהאַט—א צדקה־גדולה פּושקע! אויף א האַלב פונט טאַבאַק אודאי!

דער עיקר איז ביי אים געווען הכנסת־אורחים.

אַזאַ איד מיט געשעפטן, קיין עין־הרע, ווי נאָסקע, וואָס איז מיט זיין און פרעמד געלט צעשפּרייט און צעזייט געווען אויף שבעה ימים, האָט זיך כל ימיו אַזוי געקערעוועט, אז ער פלעגט שטענדיג אַהיים קומען פרייטאָג פאַר'ן מרחץ, ער זאָל קענען מקיים זיין מצות הכנסת אורחים!

נאָסקע גייט ניט אַליין אין מרחץ אריין, אָן עדה אידן גייען

אים נאָך, דאָס זיינען אורחים און גלאַט אָרימעלייט, פאַר וועלכע ער צאָלט באָד־געלט און בעזימלעך־געלט, און קויפט זיי אויס קוויטלעך אין מקוה אריין אויף שבת אינדערפרי...

נאָך קבלת־שבת איילט זיך ניט נאָסקע אַהיים צו גיין. פריער לאָזט ער די באַלעבאַטים זאָלן זיך אויסקלייבן אורחים צום טיש. איינער וויל, זיך צוליב, א בן־תורה; דער צווייטער, דעם ווייב צוליב, א ריינערן מענטש, זי זאָל זיך ניט מיאוס'ן פון אים ביים טיש. נאָסקע לאָזט זיך דערנאָך אַראָפּ און נעמט צו די רעשט, אָפּגעריסענע, פאַר'מושב'טע חולאים, לא עליכם!

ביי אונז האָט זיך אויפגעהאַלטן אַן אַלטער ניקאָלאַיעווער סאָלדאַט, א חולה־נופל לא־עלינו. וואו עסט ער משבת לשבת? ביי נאָסקע'ן, מן־הסתם! און ער האַלט אים לעבן זיך! עסט מיט אים ממש פון איין שיסל! טאַנצט מיט אים נאָך דער סעודה!

טרעפט, אַז דער זעלנער פאַלט אַוועק אינמיטן עסן, איז מען מפסיק די סעודה, נאָסקע ליינגט אים זיין אייגן קישן אונטער'ן קאָפּ, שטעקט אים דעם זילבערנעם לעפל, מיט וועלכן ער עסט, אין מויל אריין, און העלפט אים צוהאַלטן ביז ער קומט ניט צו זיך, און מען נעמט זיך ווייטער מיט שמחה צו דער סעודה!

און אַזוי? וואו קריגט מען א גמילת־חסד, מיד ליד? ביי נאָסקע'ן! ער אַליין לויפט אַרום געלט באָרגן, עס גייט אים לעבן, אויסצוקויפן א קאָנטראַקט, און אַז א איד קומט צו און מאַכט א קרום פנים — גיט ער אַוועק! און לויפט ווייטער זוכן געלט!

נאָר דאָס גייט שוין אריין אין דער מדה פון בטחון!

.14

און די מדה פון בטחון איז גאָר אויף א העכער מדרגה געווען.

איינמאָל, פרייטאָג איז עס געווען, קומט צו נאָסקע'ן א שליח מיוחד פון דער ווייסל, באשר בכן — דאָס גאַנצע געהילץ איז צע־שלאָגן געוואָרן, די ערלים צעשלעפּן און דער וואַוויט וויל זיך ניט רירן פון אָרט; מען דאַרף געלט!

וואָס טוט נאָסקע? עס איז פרייטאָג נאָך צוועלף, גייט ער

אין מארק אריין, נעמט צוזאמען די אָרימע חברה און לאָזט זיך אין מרחץ אריין!

אין שטאָט דערהערט זיך דערווייל, אַז צו נאָסקע'ן איז געקומען א שטאַפעט, לויפט דער עולם צו קבלת־שבת א ביסל פריער, געוואָר צו ווערן, וואָס עס קען באַדייטן. אין בית־המדרש האָט מען געוואוסט—פון געהילץ איז געוואָרן אַש!

און אינם געהילץ האָט געשטעקט נאָסקע מיט א האַלבער שטאָט!

עס ווערן קולות.

סטייטש, אָנבאָרגן אידיש געלט, אידיש בלוט, אוועקגעטרויען אַלץ דעם וואַסער! מוצאי שבת וועט מען אים באַפאַלן, דאָס הויז צעשלעפּן, די באָרד אויסרייסן, חרוב ונחרב מאכן!

דער דין האָט דערווייל געהייסן, דער בעל־תפלה זאָל צוגיין מקבל שבת זיין—דער עולם האָט זיך צעראַוונט...

דאָס ערשטע מאָל האָט מען אָנגעהויבן „לכו נרננה" אָן נאָסקע'ן...

מיין נאָסקע—גאָרנישט!

ער קומט אָן, לאָזט זיך ארויף צום מזרח, צו זיין שטאָט לוסטיג און טאַנצנדיג. נאָכ'ן דאַוונען — דער עולם גאַפט — נאָסקע זאָגט אַלעמען א פריילעכן גוט־שבת! קיין איינציגן ניט געלאָזט.

און ער האָט זיך אויסגעדרייט!

מוצאי שבת, האָט ער זיך איינגעשפּאַנט דאָס ביטקעלע און איז ני טגעפאָרן צו דער ווייסל, נאָר ארויס צו א פּריץ און אָפּגעקויפט די גאַנצע תבואה! א ביסל מזומנים האָט ער געהאַט, האָט ער געגעבן, פאַר דאָס רעשט האָט ער אויסגעשטעלט וועקסלען; גענומען א ריינעם קאָנטראַקט אויף באַצאָלט ווייץ און קאָרן—און איז צוריקגעקומען, און האָט איבערגעגעבן דעם קאָנטראַקט די בעלי־חובות.

דערנאָך ערשט האָט ער זיך געלאָזט צו דער ווייסל זוכן דאָס געהילץ!

.15

און אַזוי איז אויך געווען זיין בטחון אין רבי'ן, זכרונו־לברכה!

דעמאָלט איז ער אויך נאָך ניט געווען אין די גרויסע פּעדערן, און עס מאַכט זיך אַ מעשה, די נאָסקיכע גייט צו קינד, צום פערטן קינד און איז דוקא אַ מקשה לילד.

וויל נאָסקע לויפן צום רבי'ן, לאָזט ניט דער רופא. נאָסקע אַליין איז קראַנק. ער האָט אים אָדער געשטעלט און אין בעט אַריינגעלייגט.

נעמט ער און שיקט וואָלף־בער'ן!

אַז עס איז סכנות־נפשות, פאָרט וואָלף־בער מיט דער באַן; איך האָב אים אַליין אַ בילעט געקויפט, אין וואַגאָן אַריינגעזעצט, און ער פאָרט.

קומט ער בשלום אַהין, זאָגט אים דער רבי: עס וועט אַלץ גוט זיין, נאָסקע וועט זיין געזונט, די נאָסקיכע וועט האָבן צו מזל אַ בן זכר, נאָר עס וועט קאָסטן: ארבע מאות; ארבע מאות שקל כסף, האָט ער געזאָגט!

גאַפט ער, וואָלף־בער.

דערנאָך זאָגט ער:

— רבי, דער עולם מיינט, נאָסקע איז אַ גביר, און ער איז אפילו קיין עושר ניט, אַ בר־מזל איז ער, קיין געלט האָט ער ניט.

שמייכלט דער רבי, און ענטפערט:

— אַ שליח דאַרף טאָן זיין שליחות, פאָרט אַהיים אויפ'ן ברית!

מילא, אַז ער הייסט פאָרן, פאָרט ער!

מאַכט זיך אים פּלוצלונג אַ פויעריש געלעגנהייט, פאָרט ער ניט מיט דער באַן, עס איז דאָך שוין אויס סכנות נפשות, און וואָס טויג אים דאָס שעטנז אין דער באַן! ער זיצט טאַקע ניט דערויף, ער זיצט אפילו ניט אין וואַגאָן פון שעטנז, זיינען דאָך אָבער די וואַגאָנען צוזאַמענבאַהעפט מיט קייטן, און וואָלף־בער האָט ניט קיין חשק צו דאַווענען, וואו שעטנז איז...

פאַרט ער מיט'ן פורל; מיט'ן שליטן, מיין איך, עס איז ווינ־טער געווען און א וואוילער שליטוועגס.

עפּעס א חסיד, וואָס האָט אים געפונען דאָס געלעגנהייט, זעצט אים אין „פולקאַשיק" אריין, וויקלט אים ארום מיט א שאַל און מאכט „וויאָ!" דער פויער פאָרט.

דער פויער פאָרט און, להבדיל, וואָלף־בער פארטראַכט זיך אין הוריות און איז זיך אַזוי מכין צו דאַוונען פון פאַרנט. ביי דער ערשטער קרעטשמע, טראַכט ער, וועט ער לייגן טלית־ותפילין.

אַז עס איז מאַנאַפּאַל און עס איז קיין אידישע קרעטשמע שוין לאַנג נישטאָ, האָט ער דערווייל פאַרגעסן.

טראַכט ער אַזוי, און דער „פולקאַשיק" הויבט זיך דערווייל אָן אַראָפּצורוקן; ער האָט זיך, אפנים, אָפּגעבונדן, מע נעמט זיך א ביסל בארג אויף, ער רוקט זיך אינגאַנצן ארויס!

הכלל, וואָלף־בער בלייבט מיט'ן „פולקאַשיק" אין שניי און דער פויער ווייסט פון גאָרנישט, און פאָרט זיך ווייטער!

וואָלף־בער הויבט אָן שרייען; האָט ער פונקט געטראָפן אויף א טויבן פויער, הערט ער נישט — — —

הכלל, ער האָט זיך קוים ארויסגעגראַבלט פון פולקאַשעק און לאָזט זיך גיין צופוס...

קומט ער טאַקע אין שטאָט אריין אויפ'ן ברית!

און ווי ער שטייט און גייט, קומט ער צו נאָסקע'ן אין שטוב אריין.

.16

יאָ, נעגן וואָס האָב איך עס געוואָלט דערציילן, נעגן נאָסקע'ס בטחון.

קומט וואָלף־בער צו נאָסקע'ן אין שטוב אריין; דאָס קינד האָט מען שוין געאידישט, מע זיצט שוין ביי דער סעודה, וואַשט ער זיך, וואָלף־בער, און זעצט זיך בעניוות, צווישן כלי־קדש.

נאָסקע גייט דערווייל ארום אויבנאָן מיט דער פלאַש און טרינקט מיט די גבירים לחיים.

דערזעט ער וואָלף־בער'ן, לאָזט ער זיך צו אים אראָפּ, דער־

לאנגט אים שלום, נעמט אָפּ מזל־טוב, און וואָלף־בער הויבט זיך אויף און רוימט אים איין אין אויער וועגן די ארבע מאות!

— עס וועט זיין!—זאָגט נאָסקע.

און עס איז אזוי געוועו!

וואָלף־בער האָט זיך פארזינדיגט מיט ווייניג אמונה אין רבינ׳ס ווערטער, ער איז מחויב גלות געוואָרן, און איז, מיט גאָט׳ס חסד, אָפּגעקומען מיט נע־ונד זיין אין שניי, און נאָסקע האָט טאקע באלד נאָכ׳ן ברית געוואונען פיר הונדערט פרייסישע טאָלער אויף א בראנדענבורגער צעטל.

נאָר פארוואָס האָט דער רבי געוואָלט ארבע מאות?

האָט זיך אויסגעוויזן פארוואָס!

דער רבי אליין האָט אויסגעזאָגט דעם סוד.

נאָסקע איז א בר־מזל געוועזן נאָר אויף „יגיע כפו”, פון געווינען געלט וואָלט ער חרוב ונחרב געוואָרן, אזוי ווי עס טרעפן זיך א סך אזוינע מעשיות מיט געוואונען געלט!

האָט ער אים טאקע צוגענומען די ארבע מאות, אנגעזאָגט זהיר וזהיר, ער זאָל מער קיין לאָטעריע־צעטל ניט קויפן, און פון דעמאָלט אָן האָט אָנגעהויבן נאָסקע מצליח און מצליח צו זיין, ביז ער איז געוואָרן דער אמת׳ער נאָסקע!

א מקורב—א ליטוואַק

.17

נאָר זעט, וואָס עס קען זיך אמאָל טרעפן!

א ליטוואק איז ביי אונז א מקורב געוואָרן.

ער לעבט נאָך אפילו דער ליטוואק—עד־היום!

די מעשה פון דעם ליטוואק איז אויך נישט קיין פשוט׳ע, דאָס הייסט — ווי ביי אונז דער שטייגער איז געוועזן—יאָ פשוט און פאָרט נישט פשוט. א ראָטע זעלנער איז ביי אונז אין שטעטל געשטאַנען, און דער ליטוואק האָט אין דער ראָטע געדינט. ביים ראָטנער האָט ער נאָר נושא חן געוועזן; „נאַשיוועקעס האָט ער

אים געגעבן", „סלוזשבע" האָט ער געקאָנט ווי א וואסער, וואָרים טאקע: „וואו תורה, דאָ חכמה", און לערנען האָט ער געקאָנט! פון צייט צו צייט פלעגט ער זיך אפילו באווייזן אין בית־המדרש; געעפנט א ספר, געלערנט—אַזוי ווי די ליטוואַקעס לערנען: אין דער ברייט, ניט אין דער טיף; פון קעסל, פאַרשטייט זיך, האָט ער נישט געגעסן, פלעגט ער עסן שבתים... נו, אַהיים נעמען א ליטוואַק אויף שבת האָבן די באַלעבאַטים קיין גרויסן חשק ניט געהאַט, איז ער אַריינגעפאַלן, צו וועמען?

—מן־הסתם — צו נאָסקע'ן!

און דאָס איז דער אָנהויב פון דער זאַך!

18.

נאָסקע, פאַרשטייט איר מיך, האָט שוין דעמאָלט געהאַט דאָס צווייטע ווייב.

דער צווייטער זיווג איז אַפילו „לפי מעשיו", נאָך מער — דער רבי ז"ל אַליין האָט מסכים געווען אויפ'ן שידוך, טייל זאָגן אַפילו, אַז ער האָט געהייסן טאָן, נאָר דאָס איז שקר — אָבער מסכים געווען, דאָס איז אמת, האָט ער; פונדעסטוועגן—א הימל־זאַך—איז עס נישט געווען, ווי עס דאַרף צו זיין, ווי עס האָט פאַר אַזא נאָסקע'ן געפּאַסט.

איך קען נישט זאָגן, פון אויבן־אויף — גאָר שיין! ערשטנס, א בת תלמיד־חכם; אויף איר פאָטער, עליו־השלום, האָט דעם רבי'נס פאָטער זצ"ל, דער וואָרקער, געזאָגט: דאָס איז א תלמיד־חכם! צווייטנס, א יפת־תאר; דערצו אַפילו א באַלעבאָסטע, קיין גראָשן, חלילה, נישט אויסגעבאָרגט, — נאָר פאַר נאָסקע'ן האָט עס באַלד אין דער התחלה נישט געפּאַסט; זיין צדקה האָט זי נישט פאַרטראָגן!

ווי דער שטייגער איז—א יונג ווייבל, אַן אַלטער מאַן, איז זי געגאַנגען אין ספּאָדיק; האָט זי דאָס רעדל געפירט און טאקע איבערגעפירט. און נישט מיטאַמאָל, דערצו איז זי געווען צו קלוג, נאָר פּאַמעלעך, גאָר פּאַמעלעך. פריער איז פאַר אָרימעלייט אָפּן די שטוב, נאָר פאַרשלאָסן דאָס האַרץ, דערנאָך איז די טיר

נאָך אָפּן, נאָר אין שטוב קאָן מען שוין נישט אריין! א יונג ווייבל איז זי—לויפט זי דעם אָרימאַן אנטקעגן, פּטר'ט אָפּ אויף דער שוועל מיט א פּרוטה, מיט א שטיקל ברויט און גיי ווייטער!

צדקה, זאָגט זי, אָך איז מיר געשען—מהיכא־תיתי! נאָר ווי קומט איינשמירן די פּאָדלאָגע?

און נאַסקע, נעבעך, זיפצט און שוויינט.

דאָס אייגענע איז געווען מיט שבת'דיגע אורחים!

טאַקע א מצוה, נאָר זי אַליין איז אויך א מענטש, דאַרף אויך האָבן שמחת שבת! און אַז עס קומען און זעצן זיך צום טיש חולאים, לא עליכם, אָדער אַזוי פאַרוואָרלעסיגטע, קען זי קיין שמחת שבת ניט האָבן! און אַז זי האָט נישט, האָבן זיי אויך נישט! שיקט זי אַזוינע אורחים אין גאָרקיך אריין וכדומה!

זי איז בטבע נישט קיין גוטע געווען! און, זעט איר, דער ליטוואַק איז איר דוקא געפעלן! אים האָט זי דוקא פאַרבעטן אויף אַלע שבת!

ער האָט נושא־חן געווען!

.19

פון נאַסקע'ן איז דער ליטוואַק געקומען צום רבי'ן, זכרונו־לברכה!

ביי נאַסקע'ן אין שטוב האָט ער זיך, אפנים, אזוי פיל אָנ־געהערט פון רבי'ן, זכרונו לברכה, אַז עס האָט זיך אים פאַרגלוסט און איינמאָל איז ער זיך מישב, בעט זיך אָפּ אויף עטלעכע טעג און כאַפּט זיך אריבער צום רבי'ן!

איר קענט פאַרשטיין, וואָס פאַר א פנים ער האָט דאָרט דעמאָלט געהאַט! ערשטנס, א סאָלדאַט, קיין זכר פון פּאות, און גע־פּוצע שטיוועלעך, א מונדיר מיט קנעפּ און א ליטוואַק דערצו! א וואָרט אידיש האָט ער נאָך דעמאָלט נישט גערעדט, סאַמע ליטוויש!

נאָר גיי ציעפּע מיט'ן קייסער'ס א מענטש! מען לאָזט אים אריין! דער רבי, זכרונו לברכה, גיט אים שלום, און משום דרכי השלום פרעגט ער:

— וואָס מאַכט איר?
בלשון רבים הייסט עס!

וואָרן א מנהג איז ביי אונז געוועזן, אַז דער רבי, זצ״ל, האָט אַלעמען געזאָגט „דו״; נאָר אַז דער רבי, זצ״ל, האָט געוואָלט עמיצן האַלטן פונדערווייטנס, צוליב א חטא, אָדער וויים איך וואָס,—אַז ער האָט נישט געוואָלט עמיצן מקרב זיין, האָט ער גע־רעדט מיט אים בלשון רבים.

דאָס אייגענע איז געוועזן ביים געזעגענען.

— פאָרט—זאָגט ער אים—לחיים ולשלום.

שטעלט זיך שוין דער ליטוואַק אָפּ און זאָגט:

— רבי, פאַרוואָס ווילט איר מיך נישט מקרב זיין ווי אַלע אייערע חסידים? וואָס איז? איך בין קיין איד נישט, קיין בן־תורה נישט?

שווייגט דער רבי.

זאָגט אָבער דער ליטוואַק, אַז ער וועט זיך נישט רירן פון אָרט, ביז דער רבי וועט אים נישט מקרב זיין גליך מיט אַלע חסידים. א ליטוואַק איז דאָך איינגעשפּאַרט...

האָט דער רבי, זכרונו־לברכה, אָפּגעזיפצט און געזאָגט כהאי־לישנא:

— איך האָב אפילו א ביסל פאַר דיר מורא, נאָר, אַז דו ווילסט דוקא—פאָר לחיים ולשלום!

שוין בלשון אתה.

20.

וואָס דאָס זיפצן מיט'ן מורא האָבן א ביסל האָט באַטייט, האָט מען בשעת מעשה נישט געוואוסט. אונזערע לייט האָבן פאַרשטאַנען, אַז עס איז נישט פּראָסט, נאָר אין שטאָט (קיין איינ־ציגער רבי האָט קיין גוטע פריינט אין זיין אייגענער שטאָט), אין שטאָט האָט מען געלאַכט!

ליצנים פעלן נישט, האָט מען געזאָגט, באשר, דער רבי האָט מורא געהאַט, טאָמער האָט דער זעלנער א ביקס אונטער'ן מונ־דיר!

אַנדערע, — אַז ער האָט, חס־ושלום, נלאַט פּחד געהאַט פאַר א אידן א בן־תורה; טאָמער מאַכט ער א שמועס וועגן א תוספות.

און נאָך אַזוינע נאַרישקייטן!

ווייל וואָס מער דעם רבי, זכרונו־לברכה׳ס, גאַנג איז אַריינ־געגאַנגען אין פּשטות אַריין, מער טעותים האָט מען אין אים געהאַט!

די מעשה מיט רש״י און מיט׳ן מהרש״א!

דעם מהרש״א׳ס „ודו״ק״ טרעפן חדר־אינגלעך און איבער רש״י׳ס פּשט אַמפּערן זיך די גרעסטע גאונים!

אויסגעוויזן אָבער האָט זיך, אַז עס איז געוועזן פון רבי׳ן, זכרונו־לברכה, זייער אַ טיפער און זייער אַ וויטער בליק!

דערווייל אָבער איז זיך דער ליטוואַק אהיים געפאָרן און מיט דער צייט איז ער געוואָרן א גאַנצער בן־בית ביי נאָסקע׳ן!

דער איינציגער אורח, וואָס די נאָסקיכע האָט אויף די אויגן געלאָזט! אפילו סעודת ראש־חודש פלעגט ער דאָרט עסן!

האָט מען טאַקע אָנגעהויבן אין שטעטל צו מורמלען: סטייטש, א ליטוואַק—א בחור (מען רעדט אים שדוכים, ווייל ער נים הערן און געדענקען!) דרייט זיך אַרום אין א שטוב! — איז אָבער נאָסקע אין איר אַזוי פאַרנאַרט געוועזן, אַז קיין שטויב האָט ער אויף איר נישט געלאָזט פאַלן!

איך וויל מיין מויל צו בייזן נישט ברענגען; געזאָגט האָט מען: „מפני הרעה נאסף הצדיק״—איידער עס האָט געזאָלט, חס־ושלום, קומען צו עפּעס שלעכטס, האָט מען נאָסקע׳ן צוגענו־מען!—נאָר גלאַט, ווי דערלאָזט מען אַזוינס „משום מראית עין?״ וואָס פאַר א פּנים האָט עס פאַר מענטשן!

מען האָט שוין אפילו געוואָלט פאַר׳מסר׳ן צום רבי׳ן, זכרונו־לברכה, מען האָט שוין אפילו אָפּגעשריבן א בריוו, איין בחור—א ספרא רבה האָט אים געשריבן, נאָר איידער מען האָט אים אוועקגעשיקט, מאַכט זיך א סיבה, איז דערווייל נאָסקע אוועקגע־פאַלן!

לאַנג געקרענקט, לא־עליכם!

דערווייל האָט דער ליטוואַק אויסגעדינט...

מיינט מען—מען וועט זיינער פטור ווערן; ווייזט זיך אָבער אויס, אַז ער בלייבט שוין אין שטעטל; עס געפעלט אים דאָ!

און באַווייזט זיך באַלד ביים רבי'ן, זכרונו־לברכה, און שוין אין אַ אידישער קאַפּאָטע, אפילו אין אַ שטריימל!

ווי ער האָט דער ליטוואַק, אַזוי געשווינד פּאות באַקומען, ווייסט איין בורא עולם, נאָר מיט פּאות געקומען איז ער! דער־וויל—איז נאָסקע נסתלק געוואָרן!

.21

איר קענט אייך שטויסן, וואָס דעם רבי'נס, זכרונו־לברכה'ס, זיפץ האָט באַדייט, פאַרוואָס ער, זכרונו־לברכה, האָט מורא גע־האַט, נאָר באַלד איז די גאַנצע זאַך קלאָר געוואָרן ווי דער טאָג:

נישט לאַנג נאָך נאָסקע'ס פּטירה קומט מען אונז זאָגן, אַז די אלמנה זיינע, די נאָסקיכע, שטייט ביי דער צוים און פאַרלאַנגט דוקא, מען זאָל זי אַריינלאָזן.

קיין נשים לאָזט מען נישט אַריין; איז עס דאָך אָבער די נאָסקיכע, איז זיך דער רבי, זכרונו־לברכה, מישב און טוט לפנים משורת הדין, און גייט בכבודו ובעצמו אַרויס אויפ'ן הויף, און שטעלט זיך פונדערווייטנס פון דער זייט צוים, און פרעגט זי, וואָס זי וויל.

זאָגט זי: זי וויל חתונה האָבן!
פרעגט ער: מיט וועמען?
רופט זי אָן דעם ליטוואַק!

זאָגט דער רבי: און ווי וועט זיין, אַז איך וועל דיר געבן אַ בעסערן און שענערן שידוך?

זאָגט זי: זי וויל נישט; זי קען נישט, זאָגט זי.

אַ אידענע! גאָר אָן בושה האָט זי געזאָגט, אַז איר האַרץ וועט זיך נישט קילן, ביז זי וועט ניט נעמען דעם ליטוואַק! זי גלוסט צום ליטוואַק!

מילא, האָט דאָך שוין דער רבי, ז"ל, נישט געהאַט וואָס צו טאָן!

איז ער באַשטאַנען.
ער האָט נאָר געהייסן אים שיקן!

.22

און—מויל און אויערן אויפצושטעלן—דער ליטוואַק איז אַ מקורב געוואָרן, און נאָך ווי הייסט אַ מקורב!
זאָוי ווי ער איז געקומען, זיינען זיי אָפּגעזעסן ביחידות, אָפּגעשלאָסן חדר לפנים מחדר, אַ שיינע פּאָר שעה; צוויי מאָל לעקאַך און בראָנפן האָט מען דערלאַנגט!
וואָס מען האָט דאָרט אָפּגערעדט און מתקן געווען, ווייסט קיין שום בן־אדם נישט ביז היינטיגן טאָג, נאָר ביים געזעגענען זיך, האָט זיך דער רבי, שטייענדיג אויף דער שוועל, אָנגערופן:
— זע כאָטש, נאָסקע'ס טיש ניט פאַרשעמען.
געמיינט האָט ער די שבת'דיגע אורחים; און דאָס האָט ער צוגעזאָגט!

.23

שפּעטער איז דאָס קרובה'שאַפט נאָך גרעסער געוואָרן.
אַז נאָסקע'ס יורשים האָבן נאָך דער פּטירה געוואָלט מבטל זיין דעם אַקט, וואָס נאָסקע האָט געגעבן דעם צווייטן ווייב אויף דער נחלה, און איינגעפירט אַ פּראָצעס, האָט אים ער, זכרונו־לברכה, צוגעזאָגט, אַז ער וועט געווינען.
ער האָט נאָר ביי אים גענומען אַ תקיעת־כף, אַז נאָכ'ן געווינען וועט ער תיכף ומיד מיט די יורשים אַ דין־תורה האָבן!
דער פּראָצעס איז נאָך נישט געענדיגט; ווער עס וועט געווינען, ווייס איך נישט!
וואָרים ערשטנס, מוז איך מודה ומתודה זיין, איך גלויב נישט אַזוי שטאַרק אין אַ ליטוואַק'ס תקיעת־כף, און צווייטנס, איז דערווייל דער רבי אַליין נסתלק געוואָרן...

.24

און נסתלק איז ער געוואָרן דורך אַזאַ סיבה.

עס איז געקומען אבשורה־רעה, אז נאָכ'ן מאַנאָפּאָל אויף י"ש, וויל נאָך דאָס מלכות אוועקנעמען טיטין און טאַבאַק אויך — א פאַל אין די הייזער צו גיין!

האָט ער, זכרונו־לברכה, זיך אָפּגעשטעלט: כלו כל הקצין, זאָגט ער, מען טאָר עס נישט פאַרלאָזן! אזא זאַך, זאָגט ער, איז שוין כדאי זיך מוסר נפש צו זיין!

געוואָלט האָט ער אַלע גוטע אידן זאָלן מסכים זיין, מאַכן יד־אחת און אַנידערשטעלן זיך אויף ניין; ער האָט באַלד געהייסן שרייבן בריוו צו אַלעמען, אַליין גע'חתמ'עט, און מען האָט די בריוו אוועקגעשיקט! — בעוונותינו־הרבים, האָט אָבער קיינער פון זיי נישט געענטפערט...

איז דער גאַנצער עול געפאַלן נעבעך אויף אים:
און עס איז געווען מסירת נפש!

.25

עיקר שכחתי:

איך וויל אייך נאָך זאָגן וואָס „נאָסקע" איז טייטש.

א נאָמען געגעבן האָט מען אים: נתן, אינגלווייז האָט מען אים גערופן בלשון חבה: נתנ'קע, דערנאָך, מאהבת־הקצור: נת'קע. נאָר איינמאָל, האָט אים דער רבי, זכרונו־לברכה, געשיקט א בריוול און אויפגעשריבן: להגביר, החסיד המפורסם מוהר"ר נאָסקע, — איז שוין אזוי געבליבן. אפילו אויף דער מצבה שטייט: נאָסקע!

דעם רבינס ציביק

אלע, ניט דוקא אַלטע אידן, געדענקען נאָך, ווי ביי שרה־רבקה'ן האָט אַמאָל געפעלט ניט דוקא קינדער, נאָר אפילו ברויט, רחמנא לצלן! פשט־פשוט ברויט!

חיים ברוך אַליין, דער מאַן אירער, איז שטענדיג געווען א גרויסער חסיד; טאַקע פון דער התחלה אָן, זייט דער שווער זיינער (עליו־השלום — אן ערלעכער איד געווען!) האָט אים אראָפּגע־ברענגט פון אונטער לובלין.

מען האָט באַלד געזען, אַז עס איז א כלי, א ברכה פון זיין ליבן נאָמען; אַז עס איז אַזוינס, וואָס, אויב עס ברענגט ניט משיח'ן, צאַפּט עס, וויינינגסטנס, משקה פון דער וואַנט!

ער האָט שוין אַזאַ צורה געהאַט.

אין די טיפע, אונטערגעשלאָגענע אויגן האָט שטענדיג גע־ציטערט א מין באַהאַלטן שיינדל, גלייך עמיץ דרייט זיך דאָרט ארום מיט א ליכט אין דער פינצטערער שטוב!

א בלאַס פּנים, נאָר ביי וואָס־עס־איז, האָט עס אויפגעבליט ווי א רויז, אַזאַ דין הייטל האָט ער געהאַט.

ביי די שלייפן האָט שטענדיג זיך עפּעס געוואָרפן, געקלאַפּט—

און מיט א פּשוט'ן יוזעפּאָווער גאַרטל האָט זיך די בריאה 10 מאָל ארומגענומען, אפשר מער!

פאַרשטייט זיך אַליין, אַז פון פּשוט לערנען איז ניט געווען וואָס צו ריידן. אַזוינס גייט טיפער און טיפער: זוהר, עץ חיים... וואָס איר ווילט נאָר אַליין!

מיט'ן רבי'ן, זאָל לעבן, פלעגט ער אָפּזיצן שעה'ן־לאַנג, און זיי האָבן צווישן זיך אפילו קיין וואָרט ניט גערעדט, נאָר אַלץ אויפ'ן אויג, מיט'ן וואונק! נו, רעדט מיט אַזוינע מכוח פּרנסה!

פאַרוואָס האָט'ן דער בית־המדרש גערופן „חיים ברוך שרה־

רבקה׳ס״, אָדער בקיצור: „שרה־רבקה׳ס מאַן״? פאַרוואָס האָט מען אָנגעהאַנגען אַלע „שערי בינה״ אין טאַפּ ארבעס מיט׳ן ביסל הייזון, מיט וועלכע שרה־רבקה האָט געהאַנדלט? איז טאַקע ניט צום פאַרשטיין.

זי אַליין, שרה רבקה, האָט געהאַט ווילד עגמת־נפש דערפון.

עס איז טאַקע — האָט זי געפילט — א כבוד, וואָס ער הייסט אויף איר נאָמען, נאָר — זי האָט אָבער אויך געוואוסט, אַז אזויערנאָך קומט זי אָפּ מיט׳ן ביסל נחת אויף דער וועלט!

זי פלעגט גאַנץ אָפט, כמעט א פּאָר מאָל אין דער וואָך, קומען אין בית־המדרש אַריין מיט׳ן טאָפּ ארבעס.

„חיים ברוך!״ — שרייען די ישיבה־בחורים, — „דיין שפּיי־זערין גייט!״

חיים ברוך, זעט אויס, האָט נאָך געפילט איר גאַנג אויף די טרעפּ: ער האָט שוין לאַנג פאַרשטעקט די צורה אינ׳ם זוהר; איבער׳ן שטענדער ציטערט נאָר דאָס פּעטע, פּאַרפּעדערטע שפּיצל פון דער יאַרמולקע. נאָר אפילו אויף דעם שפּיצל קוקט זי אויך ניט; זי קוקט בכלל ניט אין זיין זייט אַריין, זי וויל ניט זען ווי די שכינה רוט איבער זיין לערנען. זאָלן זיך אירע אויגן ניט פּאַשען אויף דער וועלט, אַלץ — טראַכט זי — דאָרט! דאָרט, אויף יענער וועלט! אין האַרץ פילט זי דאָך א וואַרימקייט, א נחת.

פון בית־המדרש גייט זי אַרויס ווי אויפגעוואַקסענער, גרע־סער, מיט א העלערן, פרייערן בליק! עס איז גאָרניט צו דערקע־נען, אַז זי איז שוין א ווייבל פון עטלעכע און צוואַנציג יאָר! — אָן א קנייטש אויפ׳ן שטערן, מיט א גערויטלט חנ׳עוודיג פּנימ׳ל. גלייך זי איז ערשט פון אונטער דער חופּה אַרויס!

און פון דעם טאַקע, אַז זי דערמאָנט זיך — האָט זי עגמת־נפש.

עס וועט איר, — טרויערט זי אין האַרץ, — גאָרניט בלייבן אויף יענער וועלט. זי וועט אַרויפקומען ווי אַן אָפּגעפליקטע גאַנז, אָן א זכות אויפ׳ן לייב... און וואָס טוט זי דען? זי דרייט זיך אַרום מיט׳ן טאָפּ ארבעס אין גאַס, צעטראָגט, פון איין דאָ־

נערשטאָג צום צווייטן הייוון אין עטלעכע הייזער! וואָס האָט ער פון איר?

כל־זמן דער פאָטער, עליו־השלום, האָט נאָך געלעבט און דאָס רעדל האָט זיך געדרייט, איז געווען א דירה און צו עסן, און צו טרינקען, טאַקע — כיד המלך. הײנט? אויף אַלע שונאי ציון געזאָגט!

דער נדן איז ערגעץ פארפאַלן געוואָרן, דאָס הייזל — פאר־קויפט!

אינדערפרי, פיש־גריץ—קארטאָפל מיט וואסער!

ביינאַכט א יאַיכיל מיט א נעכטיגן בייגל!

אָט, דאָס איז זיין עולם־הזה!

שוין זיבן יאָר, האָט זי אים אפילו קיין קאַפּאָטע ניט געמאַכט...

פון פסח צו פסח—א היטל, א פּאָר שטיוול, ניט מער!

משבת לשבת גיט זי אים אָרויס א העמד; אומשטיינס גע־זאָגט—א העמד! שפּינוועבס!

זי טראָגט שוין א בריל דורך די העמדער: צערע און צערע און גאָרנישט...

„רבונו של עולם”,—טראַכט זי,—אז מען וועט נעמען אויף יענער וועלט איין אות פון זיין תורה אויף איין וואָגשאָל, און אויף דער צווייטער וועט מען אָרויפלייגן אַלע מיינע יאַיכילעך מיט פיש־גריצן, מיט מיינע אויגן צוזאַמען... וואָס וועט איבערוועגן?

זי ווייסט אפילו, אז וואָס עס איז פארקניפּט אויף דער וועלט, איז פאַרבונדן אויף יענער אויך! אז ניט אַזוי געשווינד טיילט מען דאָרט אָפּ א מאַן פון א ווייב! און ער וועט דען לאָזן? אַזאַ בריליאַנט ווי ער איז? זי זעט דען ניט, ווי ער וויל דוקא, זי זאָל אויך טועם זיין ביים עסן... עס איז דאָך נאַריש, — ער וועט דאָך ניט ריידן, נאָר מיט די אויגן ווינקט ער; און מאַכט זי זיך ניט־וויסנדיג, ברומט ער, ווי אינמיטן שמונה עשרה... ניין! לאָזן וועט ער ניט — ער וועט ניט באַשטיין, ער זאָל זיצן אויף דער פאָטער־שטול צווישן צדיקים און אבות, און זי זאָל זיך ערגעץ אַרומוואַלגערן אין עולם התהו, אין וויסטע וועלדער...

וואָס העלפט עס אָבער? ערשטנס, וועט איר גלאַט זיין א חרפה די אויגן אויפצוהויבן צווישן די אמהות: די בושה וועט זי פארברענען!

צווייטנס, האָט זי קיין קינדער ניט... און — „יאָרן ציען, יאָרן פליען"...

זיבן יאָר וואוינען זיי שוין, נאָך דריי באַשריגענע יאָר און— א גט!

זי וועט אים דען ריידן דאָס אנדערע וואָרט?

אַז אנדערע וועט זיין פוס-בענקעלע אין גן־עדן זיין, און זי וועט זיך, גאָט ווייסט, מיט וואָס עס איז פאר א שניידער פינצטערן ערגעץ אין גהינום...

וואָס? עס קומט איר מער?

ניט איינמאָל קומט איר א שניידער אָדער א שוסטער צו חלום און זי כאַפּט זיך אויף מיט א יללה.

ער וועקט זיך אויף דערשראָקן.

ביינאַכט אין דער פינצטער רעדט ער אמאָל; ער פרעגט: וואָס איז?

נאָר זי ענטפערט: גאָרנישט!

זי וויינט, בעט גאָט, עס זאָל איר אריין א ברכה אין די ארבעס אָדער אין די הייוון.

און ער איז טאקע געוועזן א בריליאַנט!

א נאַרישע אידענע, טראַכט ער, און וואָס איר גייט דאָ! פונ־דעסטוועגן, — קלערט ער, — דאַרף מען עפּעס צו טאָן דערינען! אפשר וועט זי ניכער אמאָל עפּעס נעמען אין מויל אריין, פאר־גינען זיך!

ער האָט געזוכט אין די ספרים און געזוכט, נאָר אָפּט מאַכט זיך, אַז וואָס מען זוכט, געפינט מען דוקא ניט! אזוינע זאַכן קומען מהיסח הדעת, אומגעריכט!

טיילמאָל—דאַכט זיך אים—אַז ער איז שוין אויף א דרך,

איז אים, מעשה שטן, עפּעס מבלבל, און ער מוז אָנהויבן זוכן אויף דאָסניי!

ער האָט זיך מישב געווען, צו מאַכן דערפון א שמועס מיט אים, זאָל לעבן!

עס איז אָבער שווער געגאַנגען.

איינמאָל האָט דער רבי געהערט, פאַרטראַגן געווען; דאָס צווייטע מאָל, האָט ער געשאָקלט מיט׳ן קאָפּ, ניט אהין און ניט אהער; דאָס דריטע מאָל האָט ער געענטפערט:

— הם! אודאי א יושר געווען! דערווייל איז אָבער עמיץ אריינגעקומען און האָט איבערגעהאַקט.

נאָכאַמאָל, איז ער עקסטרא געפאָרן און געפּרעגט: נו?

— נו! נו, !—האָט דער רבי געענטפערט, און גאָרנישט.

איינמאָל אָבער זיצט חיים־ברוך ביים רבי׳ן, ערב שבת, און גיט א זיפץ.

— קיין שטייגער,—בייזערט זיך דער רבי,—מיינסט א חסיד זיפצט ניט. ווארן טאקע, וואָס?

— די הייוון,—ענטפערט חיים־ברוך.

— מען האָט שוין אין כל תפוצות ישראל חלות געבאַקן,— ענטפערט דער רבי!—פרייטאָג נאָך צוועלף רעדט מען ניט פון קיין הייוון!

שבת־צונאַכטס האָט שוין חיים־ברוך ארויסגערעדט בפירוש:

— רבי, מאַכט ער, — אפשר וואָלט איר זיך מכנים געווען אין דער זאַך?

דער רבי ווערט ווייטער בייז:

— און דו,—מאַכט ער,—ביזט חולה? פאַר דיין תפילה איז דער הימל, חס ושלום, פאַרמאַכט?

חיים־ברוך האָט בפירוש געהערט „חס ושלום” און עס איז אים אראָפּ א שטיין פון הארץ. פונדעסטוועגן איז ווייטער אוועק א פּאָר חדשים און גאָרנישט...

אויף ראש־השנה איז ער ווייטער געקומען.

מוצאי יום־טוב גיט אים דער רבי פלוצלונג א קלאפ אין די פלייצעס בפני קהל ועדה און פרעגט:

— „חיים־ברוך, וואס פעלט דיר?"

ער ווערט פארשעמט, און ענטפערט: „גארנישט!"

— שקר! — מאכט דער רבי, — דיר פעלט עפעס.

— וואס? — פרעגט חיים־ברוך פארציטערט, און אויף דער צונג איז שוין געלעגן: „די ברכה אין הייוון און ארבעס".

דער רבי לאזט אים אבער ניט קומען צום ווארט און ציילט אים אפ ווערטער ווי פערל:

— „דיר, — חיים־ברוך, — פעלט — א — ליולקע־ציביק!"

דער עולם איז נבהל ונשתומם געווארן.

— דו רויכערסט, — מאכט דער רבי, — פון א פיפקעלע, ווי א באלעגאלע!

חיים־ברוכ'ן איז ארויס דאס פיפקעלע פון מויל, ער האט קוים ארויסגעשטאמלט:

— איך וועל זאגן שרה־רבקה'ן.

— זאג, זאג, — מאכט דער רבי. — זאל זי דיר קויפן א גרויסע ליולקע־ציביק... נעם דיר מיט מיין יום־טוב'דיגע פאר א מאס; כהויה זאל זי זיין.

און ער האט אים איבערגעגעבן זיין ליולקע־ציביק.

און דאס איז עס געווען אינגאנצן!

נאך איידער ער איז אהיים געקומען, האט מען שוין אין שטעטעל געוואוסט, אז חיים־ברוך פירט דעם רבי'נס יום־טוב'דיגע ליולקע־ציביק...

— נאך וואס, נאך ווען? האט מען געפרעגט אין אלע געסלעך, אין אלע הייזלעך.

— נאך וואס? — האבן געצאפלט אלע אידישע נשמה'ס. נאך וואס? און מען האט זיך אליין געענטפערט: מן הסתם אויף קינדער!

חיים־ברוך, דאכט זיך, לײדט נאָך אויף דעם, וואָס אַלע לומדים לײדן, מן־הסתם וועט דער רויך פון רבי׳נס יום־טוב׳־דיגער ליולקע אויף דעם אויך האָבן א פּעולה! אהא! נאָך עפּעס: שרה־רבקה לײדט אויף די אויגן! צו 22 יאָר טראָגט זי א בריל; דער רבי האָט עס אודאי אין זין געהאַט, א קלײניגקײט — חיים־ברוכ׳ס ווײב!

און גלאַט: צו וואָס העלפט ניט אַזא ציביק? און נאָך א יום־טוב׳דיגער ציביק?!

און נאָך אײדער חיים־ברוך איז אַראָפּ פון דער פור, האָבן אים שוין הונדערט מענטשן געבעטן, ער זאָל באָרגן דעם ציביק: אויף א חודש, א וואָך, א טאָג, א שעה, א מינוט, א רגע...

מען וויל אים אָפּגילטן!

און ער האָט אַלע געענטפערט:

— איך ווײס? פרעגט שרה־רבקה׳ן...

א נבואה איז אים אַרויס פון מויל...

שרה־רבקה האָט א וואויל געשעפט...

ח״י גדולים פאַר א צי פון ליולקע־ציביק! ח״י גדולים, ניט א גראָשן ווײניגער!

און דער ציביק העלפט!

און מען צאָלט, און שרה־רבקה האָט שוין אירס א הײזל, א שײן געוועלבל, א סך היױון אין געוועלבל, א סך אַנדערע סחורות.

זי אַלײן איז פולער געוואָרן, געזינטער, אויסגעגלײכט! זי האָט דעם מאַן שוין נײע וועש געמאַכט, די ברילן אַוועקגעלײגט...

פאַר עטלעכע וואָכן איז מען געקומען נאָכ׳ן ציביק פון פריץ וועגן! מען האָט אַנידערגעלײגט דרײ זילבערנע רובל, ווי דען!

— קינדער? — ווילט איר וויסן.

— אודאי! שוין דרײ צי פיר... ער איז אויך א גאַנצער מענטש געוואָרן...

און אין בית־המדרש איז א שטענדיגער פּלפּול.

טייל זאָגן, אז שרה־רבקה וויל ניט און וועט ניט אָפּגעבן דעם רבי'ן דעם ציביק!

אנדערע זאָגן, אז זי האָט אים שוין לאַנג אָפּגעגעבן! און דאָס איז אן אנדערער...

ער אליין, חיים־ברוך, שווייגט.

ולמאי נפקא מינה? אבי ער העלפט!

נסים ונפלאות

1.

דאָס בוימל

זעסט דאָס בוימל? וואָס וואַקסט דערויף? גאָרנישט! נאָד־לען!

און דאָס בוימל איז אַמאָל אַן עץ עושה פּרי געווען — אַן עפּל־בוים!

עס איז נישט גרעסער געווען, ווי אַצינד, נאָר א קרוין האָט עס געהאַט — זהב טהור! גאָלדענע עפּל האָט עס געטראָגן!

זאַפטיגע, ווייניגע, אין מויל זיינען זיי צעגאַנגען; און גרויסע, ווי די פויסטן!

ער, זאָל לעבן, האָט זיי ביים טיש געגעסן; מקורבים פלעגן פון זיי באַקומען אויף שהחיינו; דעם רבי'נס איניקלעך, זאָלן לעבן, פלעגן זיי נעמען שמחת־תורה צו די פאָנען...

דאַכט זיך, א בוימל קען דערמיט יוצא זיין? וואָס? זיינען אָבער די צווייגן אַריבער איבער דעם צוים אין גאַס—אין רשות הרבים אַריין, און דאָס איז א מכשול, א גרוים מכשול געווען!

תינוקות של בית רבן — אינגלעך גייען איבער דער גאַס פון חדרים — רייסט מען, איז מען עובר אויף „לא תגנוב".

רעדט מען דערפון ביים טיש, אויפ'ן אויער; ער, זאָל לעבן, דערהערט עס אָבער, רונצלט ער, זאָל לעבן, דעם שטערן, הויבט אויף די ברעמען, דער עולם ווערט פאַרציטערט, מע מיינט ער וועט שילטן—מעניש זיין!

איז אָבער, זעט אויס, גובר מדת הרחמים.

עפנט ער, זאָל לעבן, אָבער די כשר'ע לעפצן און גיט א זאָג: מפקיר!

די קינדער זיינען נאָך קיין „בר־עונשין" נישט.

האָט זיך אָבער מיט דעם נישט געענדיגט די זאַך.

איינמאָל קומט ער, זאָל לעבן, ארויס אויפ'ן גאַניקל, קוקט, אפילו עטוואָס מרה־שחורה'דיג צום הימל ארויף—מי יודע, וואָס ער האָט געזען, — דערהערט ער א געראויש, גיט ער, זאָל לעבן, א קוק איבער'ן גאָרטן, זעט ער, ווי א קליין תינוקתל, נאָך, מחילה, מיט'ן העמדל אין דרויסן, שפּרינגט נעגן בוימל, און שפּרינגט, און וויל כאַפּן מיט'ן מיילכל, מיט די הענטלעך, און די תאוה אין די אויגעלעך ברענט—דער יצר־הרע פון „לא תחמוד"...

„נתן עיניו בו", גיט ער, זאָל לעבן, א בייזן קוק אויפ'ן בוימל און שוין! אילן סרק—א נאָדל־בוימל!

דאָס אינגל איז שיר נישט פון זינען אראָפּ פאַר שרעק...

און יעדע האַלבע נאַכט, ווען אַלץ שלאָפט איין, הערט מען, ווי דאָס בוימל קרעכצט און קלאָגט זיך: „עס מאַכט איבער מיר קיינער קיין ברכה נישט, עס האָט קיינער פון מיר קיין הנאה נישט"...

און עס דאַרט דאָס בוימל, פאַר צער, פאַר גרוים בענקעניש!

2.

די סוכה

מעלין בקודש — דאָס איז אמאָל, בימי הגראף,—אַן אלטאנקע געווען, און אז ער, זאָל לעבן, האָט ביי די יורשים פון גראף דאָס שטיקל נחלה אָפּגעקויפט, איז פון דער אַלטאַנקע א סוכה געוואָרן —און אין דער סוכה האָט ער, זאָל לעבן, התבודדות געהאַט...

וואָס עס מאַכט זיך פאַר א צרה, אויף שונאי ישראל, גייט ער אין סוכה אריין און—טוט!

מען קען נישט זאָגן, אַלע גוטע אידן טוען—ער איז זיך אָבער מוסר נפש. ער שפּאַרט זיך איין: ער וועט נישט ארויסקומען פון סוכה ביז ער וועט נישט פּועל'ן... און ער זיצט מיט דער ליולקע־ציביק אין מויל און פּיפּקעט — א וואָלקן מיט רויך נעמט אים אַרום, און פון וואָלקן קוקן זיינע אויגן ארויס, פול עצבות,

פן תפילה און טיילמאָל—עקשנות!

איינמאָל האָבן זיך צוזאַמענגענומען די שרי המלכות צו מאַכן נייע פונקטן, נייע גזרות הייסט עס....

מילא, לא אלמן ישראל, גוטע אידן הויבן אָן רעשן; מען מאַכט אסיפות, מען איז גוזר תענית, מען זוכט חטאים, מען שיקט א שליח מיוחד קיין ארץ ישראל אויף ר' שמעון בן יוחאי'ס קבר—און ער, זאָל לעבן, זיצט אין סוכה...

זיצט און פּיפּקעט...

און דאָ ווערט וואָס אמאָל ערגער...

דער שליח מיוחד איז נפטר געוואָרן אויפ'ן וועג... און דאָ העלפט קיין ממון און קיין דמים — גאָרנישט! אלע שרים פון אלע שבעים אומות, און, פאַרשטייט זיך, דער שר של יון בראש, האלטן זיך שטאָל און אייזן; און דער קטרוג איז גרויס, און מען הויבט דערוויל שוין אָן איבערצורייסן ערובן, פאַר'חתמ'ענען מקוואות, צעטרייבן חדרים... אויף טייל ערטער ברענט מען גאָר ש"ס אין די גאַסן—

און ער, זאָל לעבן, זיצט און פּיפּקעט...

איין טאָג, דעם צווייטן, ויהי ביום השלישי, דערפילט ער, זאָל לעבן, אַז, לא עליכם, דאָס חולשות וואַקסט, אַז די כוחות גייען אים, חס־ושלום, אויס. גיט ער זיך א שטעל אויף, א לויף צו און א פּראַל אויף דאָס פענצטערל פון סוכה און גיט א געשריי אַרויס: עצים ואילנות, גיט מיר אייער כוח! דשאים ועשבים — איך בין אויף אייך גוזר, גיט מיר אַוועק אייער גאַנצן כוח!

וואָס מיינט איר? זיי האָבן נישט געגעבן? —

און עס איז לא עליכם, א שנת בצורת — א הונגער געווען! ליידיגע זאַנגען — שטרוי! מילן האָבן זיך אָפּגעשטעלט, סוחרים בדיל הדל געוואָרן, בהמות—אָן פּאַשע געבליבן, און עס איז כמעט קיין פּרי אויף קיין שהחיינו געווען...

אָבער א סך פונקטן זיינען בטל געוואָרן; ערובין, מקוואות, חדרים, ש"ס—זיינען געבליבן!

.3

זיין חוש־הריח!

איינמאָל, עס האָט נאָר־וואָס אויפגעפלאַקערט דאָס מחלוקת— ווענן וואָס, ווייסט איר דאָך—איז פון יענעם צד ארויסגעשפרונגען איינער א שמואל שוחט און האָט דערלאַנגט א מסירה...

באשר בכן: ער, זאָל לעבן, פירט א מלוכה, איז א מורד במלכות און נאָך... און נאָך... המנם בלבולים...

און אַזוי ווי מען איז געוואָר געוואָרן פון דער מסירה, איז טאַקע דער שמואל שוחט תיכף ומיד נעלם געוואָרן; וואָס האָט מען געמיינט! ער, זאָל לעבן, האָט'ס מעניש געוועז, די ערד האָט'ס איינגעשלונגען... הערט מען זיך טאַקע אויף צו שרעקן, ווערט גרינגער אויפ'ן הארץ; „כן יאבדו" זאָגט מען, מן הסתם וועט ער, זאָל לעבן, פון אַלע מאַכן אש! מען האָט אפילו קיינעם אין גור־בערניע נישט געשיקט!

און פון דער העלער הויט, מען באַפאַלט דאָס הויז! ר'איז קוים דורכ'ן פענצטער אנטלאָפן...

און ער, זאָל לעבן, איז נתחיב געוואָרן חובת גלות... איז ער, נעבעך, נע־ונד... פון קהלה צו קהלה... און טרעפט אומעטום שונאים... קומט ער, זאָל לעבן, איין מאָל האַלבער נאַכט, אין א שטעטל, אריין, ווייסט ער נישט, וואו אָנצוקלאַפן, גייט ער פון לאָדן צו לאָדן... אידן וואוינען, אָבער וואָס פאַר א אידן! פון איין פענצטער דערהערט זיך חצות און אָנם קול דערקענט ער, אז עס איז א חצות משלנו—א ברענענדיגער חצות, הימלען שפּאַלט ער!

קלאַפּט ער אָן, ווערט שטיל און שטום, נאָר מען עפנט נישט!

אויף די אנשי בית, פאַרשטייט איר מיך, איז א פּחד אָנגע־פאַלן. עס איז א חושך ואפלה געוועזן — און א גאָס רעגן ווי אויף א מבול... און אַן אָפּגעלעגן שטעטל... צוויי ירידים: ניסן און תשרי, און א גאַנץ יאָר איין יוצא ואין בא! וואָס מיינט מען? ווער קלאַפּט האַלבע נאַכט? גזלנים! איז זיי טאַקע שיר נישט די נשמה אויסגעגאַנגען.

שרייט ער אריין: א איד, א איד!

און מן השמים! זיינען זיי טאַקע אנשי שלומנו געווען און מען האָט זיין קול דערקענט, און מען ווערט פאַרציטערט פאַר שמחה, און עס וואַרפן זיך פאַר שמחה די הענט, אז מען קען צום שליסל נישט טרעפן... מען האָט דאָרטן פון גאַנצן בלבול נישט געוואוסט—געמיינט אַזוי אַראָפּגעקומען, דורכפאַרנדיג... ווערט אָבער פון ששון ושמחה—אבל ותוגה!

„באַהאַלט מיך”, זאָגט ער!

נו, גיי באַהאַלט, ער זאָל לעבן, זאָל נישט נתגלה ווערן!...

בעלות, נאָך נישט קיין זמן קריאת־שמע געווען—מען קלאַפּט ווייטער! מען קומט אים, זאָל לעבן, מכבד זיין מיט סנדקאות!

ער נעמט אָן! מסירת נפש כלאחר יד!... מילא, קענט איר אייך מאָלן, וואָס פאַר א סעודת מצוה עס איז געווען! קינד און קייט, פון רב ביז'ן קלענסטן נחות דרגא; און אים, זאָל לעבן, דער־לאַנגט מען א צונג, דעמאָלט פלעגט ער ליב האָבן צונג... און אפשר האָט עפּעס געשטעקט דערינען, ווייל היינט עסט ער דוקא נישט קיין צונג... הכלל, מען דערלאַנגט אים, און ער וויל טועם זיין, נעמט צום מויל און גיט פלוצלונג א געשריי: נבלה וטרפה! ושאגה לו כלביא—איר קענט דאָך זיין קול!

מילא, ווערט א רעש, א מהומה!

סטייטש, דער מרא דאתרא עסט, לומדים גדולים עסן.

שיקט מען מן הסתם נאָך דעם שוחט מיט די חלפים.

וואָס ווייזט זיך אויס?

חלפים, נישט פאַר אייך געדאַכט, ווי די זעגן! און דער שוחט איז טאַקע געווען שמואל שוחט!

.4

דאָס קבר

ביים רבי'ן אין גערטל ליגט א גרויסער משונה'דיגער שטיין—און אויבן אויפ'ן באַרג, ביי דער חורבה פון אַלטן גראַפ'ס פּעס־טונג ליגט אויך אַזא שטיין. ווייסט איר וואָס דאָס באַדייט?

איבער דער פעסטונג האָט זיך אַמאָל געהויבט א טורעם —

טאקע עד לב השמים א טורעם! אויבן פלעגט ארומגיין א שומר מיט א טראָמפּייט און טאָג און נאכט היטן, עס זאָל אומגעריכט קיין שונא נישט באפאלן. און באוויזט זיך עפּעס, בלאָזט ער און וועקט דעם גראף'ס חיילות און זיי שפּרינגען אויף די מויערן ארויף —

אלץ ווי אין „יחזקאל” שטייט — אלץ האָבן זיי ביי אונז גענומען! —

נאָר אויסער דעם שומר פלעגט נאָך עמיץ זיצן אויפ'ן טורעם.

דער גראף האָט זיך געהאלטן א מכשף—א מין שטערן־זעער, וואָס פלעגט שטענדיג זיצן אינדערהויך, קוקן אויף די מזלות און פארשרייבן, און דערנאָך אראָפּקומען צום גראף און זאָגן, וואָס עס איז אים באשערט...

און דער גראף איז אויך, ווי דעמאָלט פלעגט דער מנהג זיין, שופט געווען; די גאנצע סביבה פלעגט ער משפּט'ן.

קומען איינמאָל צוויי ברידער צום גראף, ערלים, מיט א סכסוך וועגן א ירושה זייער געקומען; איז אָבער דער גראף א יוצא למלחמה געווען, דאָס פערד איז שוין געשטאנען אָנגעזאָטלט און ער האָט זיך ארומגעגארטלט מיט דער שווערד, שיקט ער די שני אחים אָפּ צום מכשף, ער זאָל זיי פּסק'ענען...

קומען זיי צום מכשף אויפ'ן טורעם ארויף און זאָגן אים אזוי און אזוי: מיר האָבן א דין־תורה און דער גראף האָט אונז צו דיר געשיקט, און אזוי ווי דו וועסט פּסק'ענען, אזוי וועט זיין...

מוז ער דאָך דער מכשף באשטיין; נאָר א תנאי נעמט ער זיך אויס: זיי זאָלן ערלעך טענה'ן! זיי זאָלן נישט מעלים זיין און קיין וואָרט שקר נישט זאָגן, וועט ער זיי באשטראָפן!

באשטייען זיי — הויבן אָן טענה'ען — און פארגעסן זיך און הויבן אָן טענה'ן שקר־שקרים — דערמאָנט ער זיי, איז זיי מתרה, איינמאָל, צוויי מאָל, צום דריטן מאָל — עס איז אָבער נישט מעג־לעך! ווערט ער בייז, גיט אויף זיי א בלאָז, פליען זיי ארויס פון די פענצטערלעך, ווערן פארשטיינערט, און פאלן — איינער אויפ'ן בארג און דער צווייטער אין גערטל אריין...

אז ער, זאָל לעבן, האָט ביים גראַפ׳ס יורשים אָפּגעקויפט די נחלה, האָט ער געזאָגט, אַז ער וואָלט זיי געקאָנט מחיה מתים זיין, נאָר ער וויל נישט, ווייל זיי זיינען גרויסע שונאי ישראל געווען!

.5

איך מוז אייך אָבער זאָגן דעם אמת, עס איז פאַראַן אַן אַנדער גירסא... אַ מעשה נורא... און אַ ישן נושן — פון אַלטע דורות...

דער גראַף האָט נאָך געלעבט און מיט אַלע פּריצים אַרום מלחמה געהאַלטן — אַ גרויסער גבור־חיל געווען... פלעגט באַ־פאַלן, פאַרברענען גאַנצע הייף... אויפהענגען די פּריצים, מאַנס זיין די נשים—סכנת־נפשות געווען...

און אין שטעטל איז אַ בת ישראל געווען, אַן אשת־איש און מגזע ישרים, מזרע קדושים, און בעלה — נשמתו בגנזי מרומים— איז געווען גאָר, גאָר! מיט איין וואָרט: אַ מנהיג...

איז אָבער די אשה אַ גרויסע יפה־פיה געווען... און דערזען האָט זי אַמאָל דעם גראַף... און איר ווייסט דאָך „אין אפּטרופּס"... און דער יצר־הרע האָט גובר געווען... נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום בת ישראל געדאַכט...

און אַ קעלער איז געגאַנגען פון גראַפ׳ס פעסטונג פון דער הויך ביז אין דעם גערטל אַראָפּ — ביז צו די הייזלעך, וואו דעם גראַפ׳ס משרתים האָבן געוואוינט, משרתיו עושי רצונו: דער מכשף, די ממונים על העופות ועל הכלבים, דער ראש פון די קאָזאַקלעך, מיט וועלכע דער גראַף פלעגט מחרים עולם זיין.

און אין קעלער זיינען שטיבער געווען צו באַהאַלטן זיך בשעת מלחמה, און אין איינעם פון די חדרים פלעגן זיי זיך זען!

נאַכט אויף נאַכט — בעלה גייט צו חצות, גנב׳עט זי זיך אַרויס פון בעט, טוט זיך אָן בגדי שבת ויום־טוב, נעמט אויף זיך כל המיני־תכשיטין, באַשמעקט זיך מיט כל המיני בשמים און כאַפּט זיך אין קעלער אַריין דורך דעם גאָרטן... און דער גראַף פאַרלאָזט שטילערהייט זיינע היכלות, וואו מען איז זיך משמח מיט כל־המיני עולם־הזה, און אין איינעם פון די שענסטע חדרים טרעפן

זיי זיך און זיינען זיך מחבק ומנשק, אז גאָט זאָל שומר ומציל זיין...

און אַזוי נאַכט אויף נאַכט, נאַכט אויף נאַכט...

איינמאָל אָבער, ווי ער איז אַזוי מחבק ומנשק, פאַלט אים איין, גיט ער א זאָג: רבקה'לע — רבקה האָט זי געהייסן — שמד זיך, וועל איך מיט דיר חתונה האָבן — דער גראַף איז א בחור געווען.

איז זי דאָך אָבער פאָרט א בת ישראל, און אפשר האָט מען אויף אַזוי ווייט דעם משחית קיין רשות נישט געגעבן — וויל זי נישט! זאָגט ער נאָכאמאָל, זי וויל נישט, איז ער אָבער מפציר— פאַלט זי אים צו די פיס און בעט זיך ביי אים רחמים—ווערט ער פלוצלונג, כדרך הפריצים, בייז, רייסט זיך אויס, לאָזט זי איבער און לויפט אַרויס...

און גיט א בלאָז אויפ'ן האָרן—א נמרוד, א גובר ציד געווען, שטענדיג א האָרן געטראָגן — לויפט מען זיך צוזאַמען, הייסט ער פאַרלייגן ביידע אַריינגאַנגען צום קעלער מיט שטיינער, מיט גרויסע שטיינער, און זיך אָנזאָטלען א פערד און ער רייט אַוועק! —

דריי טעג און דריי נעכט איז ער געריטן, דריי טעג און דריי נעכט האָט מען פון קעלער אַרויס „שמע ישראל" געהערט...

און אַז ער האָט זיך אָפּגעקילט פון גרים־צאָרן, און אַז עס האָט זיך אין אים א חרטה דערוועקט, און איז אויפ'ן פערטן טאָג צוריקגעקומען — איז אונטער אים ביים אַריינגאַנג פון קעלער דאָס פערד געפאַלן, אַזוי האָט ער געיאָגט; נאָר אין קעלער איז שוין שטיל געווען.

און אויפ'ן בית־עלמין איז פאַראַן א מצבה, א הויכע, מיט גאָלדענע אותיות: מגזע ישרים, מזרע קדושים... אשת הרב הגאון והקדוש—הלא היא...

און צו קבר־אבות קומט מען, משתטח איז מען זיך... אל מלא רחמים'ס מאַכט מען... מען מעסט דאָס קבר, מען איז מתפלל אויפ'ן קבר, נאָר דאָס קבר איז—לער.

מקובלים

אין די שלעכטע צייטן פאלט אפילו תורה — די בעסטע סחורה —אויך.

פון דער לאשציוואער ישיבה איז מער ניט געבליבן נאר דער ראש־ישיבה — ר׳ יעקל — מיט איין איינציגן תלמיד.

דער ראש־ישיבה איז אן אלטער דארער איד, מיט א לאנגער צעשויבערטער באָרד, מיט אלטע, אויסגעלאָשענע אויגן; למך, זיין געליבטער תלמיד, איז א יונגערמאן, אויך א דארער, א הויכער, א בלאסער מיט שווארצע געקרייזלטע פאות, ברענענדיגע, שווארצע, אונטערגעשלאָגענע אויגן, פארברענטע ליפּן, און א ציטעריגן שפּי־ציגן גאָרגל;ביידע — מיט „אויפגעבראשעטע״ הערצער, אָן העמדער, ביידע אין לאבעס; דער ראש־ישיבה שלעפּט קוים נאָך א פּאָר פויערישע שטיװל, דעם תלמיד אָן זאָקן פאלן די שוסטער־שיך אראָפּ פון די פיס.—

דאָס איז געבליבן פון דער בארימטער ישיבה.

דאָס פאראָרימטע שטעטל האָט אלע מאָל ווייניגער געשיקט עסן, געגעבן טעג! זיינען זיך די אָרים־בחורים צעקראָכן! ר׳ יעקל אָבער וויל שוין דאָ שטארבן, און זיין תלמיד—לייגן אים די שערבלעך אויף די אויגן.

און זיי ביידע לײדן אויך אמאָל הונגער. פון ווייניג עסן קומט ווייניג שלאָפן, פון גאנצע נעכט ניט שלאָפן און ניט עסן—א חשק צו קבלה!

ממה נפשך—דארף מען אויף זיין גאנצע נעכט און הונגערן גאנצע טעג,—לאָז מען כאָטש דערפון א נוצן האָבן, זאָל כאָטש זיין: תעניתים מיט סיגופים, זאָלן זיי כאָטש עפענען אלע טויערן פון דער וועלט מיט סודות, רוחות און מלאכים!

און זיי לערנען שוין קבלה א צייט!

צינד זיצן זיי ביים לאנגן טיש, איינע אליין. ביי יעדן איז צינד נאך מיטאג, ביי זיי איז נאך פאר פרישטיק. זיי זיינען דאך געוויינט דערצו. — דער ראש־ישיבה פארגלאצט די אויגן און רעדט; דער תלמיד זיצט אונטערגעשפארט אויף ביידע הענט מיטן קאפ און הערט—

— אין דעם זיינען דא — זאגט דער ראש־ישיבה — א סך בחינות: איינער קען א שטיקל, איינער א האלבן, איינער א גאנצן ניגון. — דער רבי, ז״ל, האט געקענט א גאנצן ניגון, אפילו מיט א צושפיל! — איך (האט ער צוגעגעבן טרויעריג) האב קוים די זכיה צו א פיצעלע, אט אזוי גרוים...

ער האט אפגעמאסטן א פיצל פון דארן פינגער און האט ווייטער געצויגן:

עס איז פאראנען א ניגון, וואס מוז האבן ווערטער... דאס איז גאר א נידעריגע בחינה... עס איז פאראנען א העכערע בחינה... א ניגון, וואס זינגט זיך אליין, גאר אן ווערטער — א ריינער ניגון! נאר דער ניגון דארף נאך האבן א קול... און ליפן, דורך וועלכע דאס גייט ארוים! און ליפן — פארשטייסטו — זיינען דאך גשמיות! און דאס קול אפילו, עס איז אן איידעלער גשמיות, גשמיות איז עס!

לאז זיין, אז דאס קול שטייט אויף דער גרעניץ צווישן רוחניות און גשמיות!

נאר סיי ווי סיי דער ניגון, וואס הערט זיך מיט א קול, וואס הענגט אפ פון די ליפן, איז נאך נישט ריין, נאך נישט אינגאנצן ריין... נאך ניט קיין אמת'ער רוחניות!...

דער אמת'ער ניגון אבער זינגט זיך גאר אן א קול... עס זינגט זיך אינעווייניג, אין הארץ, אין די געדערים!

אט דאס איז דער סוד פון דוד המלכ'ס ווערטער: „כל עצמותי תאמרנה"... אינ'ם מארך פון די ביינער דארף זינגען, דארט דארף זיין דער ניגון — דער העכסטער שבח פאר גאט ברוך הוא! דאס איז ניט דער ניגון פון א בשר ודם, דאס איז קיין אויסגעטראכטער ניגון! דאס איז שוין א חלק פון ניגון, מיט וועלכן גאט האט די

וועלט באשאפן, פון דער נשמה, וואס ער האט אריינגעגאסן אין איר...

און אזוי זינגט די פמליא של מעלה! אזוי האט געזונגען דער „איד", זכרונו לברכה!

דעם לימוד האט איבערגעהאקט א צעשויבערטער יונג מיט א שטריק ארום די לענדן — א טרעגער. ער איז אריינגעקומען אין בית־המדרש, אנידערגעשטעלט א שיסל גריץ מיט א שטיקל ברויט אויפ'ן טיש לעבן ראש־ישיבה, און מיט א גראב קול גע־זאגט: „ר' טעבל שיקט דעם ראש־ישיבה עסן!" און האט זיך איבערגעדרייט, און, ארויסגייענדיג, צוגעגעבן: „שפעטער וועל איך קומען נאך דער שיסל!"

ארויס, דורך דעם גראבן טרעגער־קול, פון דער געטלעכער הארמאניע, האט זיך דער ראש־ישיבה שווער אויפגעהויבן און איז, נאכשלעפנדיג די גרויסע שטיוול, צוגעגאנגען צום כיור זיך וואשן.

גייענדיג, האט ער ווייטער געגעדט, נאר מיט ווייניגער התלהבות, און דער תלמיד האט אים פון זיין ארט נאכגעיאגט מיט די אויפגעשפיצטע אויערן און ברענענדיגע פאר'חלום'טע אויגן.

נאר — זאגט ווייטער ר' יעקל מיט א טרויעריגער שטימע — איך האב אפילו די זכיה נישט משיג צו זיין, אין וואס פאר א בחינה דאס איז! אין וועלכן שער דאס קומט! זעסטו, — גיט ער שוין צו מיט א שמייכל, — די סיגופים מיט די צרופים, וואס מען דארף דערצו, די וויים איך, און איך וועל זיי דיר נאך אפשר היינט אי־בערגעבן!

דעם תלמיד קריכן שיר די אויגן אויס; ער האלט אפן דאס מויל צו כאפן יעדעס ווארט; נאר דער רבי האקט אפ, ער וואשט זיך, ווישט זיך די הענט, זאגט „שאו ידיכם". גייט צוריק צום טיש און מאכט, מיט ציטעריגע ליפן, די „המוציא"....

מיט ציטעריגע דארע הענט הויבט ער אונטער די שיסל. די פארע פארדעקט אים מיט א ווארימען דונסט דאס בייניגע פנים; דערנאך שטעלט ער זיך צוריק, נעמט דעם לעפל אין דער רעכטער האנט, און ווארימט די לינקע האנט אין ראנד פון שיסל. דערביי

צעקוועטשט ער מיט דער צונג אָן די גאָלע דזיאָנסלעס די רעשט „מוציא" מיט זאַלץ.

אָנגעוואָרימט דאָס פּנים מיט די הענט, קנייטשט ער שטאַרק איין דעם שטערן, ציט צוזאַמען די בלאָנע־בלויע דאַרע ליפּן, און הויבט אָן בלאָזן!

ביי דער גאַנצער צייט האָט פון אים דער תלמיד קיין אויג ניט אראָפּגעלאָזט. און, בשעת דעם רבי'נס ציטערדיג מויל איז אנט־געגנגעלאָפּן דעם ערשטן לעפל גריץ, האָט אים עפּעס אָנגעכאַפּט ביים האַרץ; ער האָט זיך פאַרשטעלט דאָס פּנים מיט בײדע הענט און האָט זיך אינגאַנצן איינגעצויגן.

אין א פּאָר מינוט אַרום איז אַריינגעקומען נאָך א יונג מיט נאָך א שיסל גריץ מיט ברויט:

„ר' יוסף שיקט דעם תלמיד אָנבייסן!"

נאָר דער תלמיד האָט נישט אַוועקגענומען די הענט פון פּנים.

דער ראש־ישיבה האָט אַוועקגעלייגט דעם לעפל און איז צו־געגאַנגען צום תלמיד. א ווײלע האָט ער מיט שטאָלצער ליבע אויפ'ן געקוקט, דערנאָך האָט ער איינגעהילט די האַנט אין דער פּאָלע און אָנגערירט אים דעם אַקסל.

— מען האָט דיר געבראַכט עסן, — וועקט ער אים מיט א פריינטלעכן קול. טרויעריק און לאַנגזאַם האָט דער תלמיד אַוועק־גענומען די הענט פון פּנים. און דאָס פּנים איז נאָך בלאַסער געווען, און די אונטערגעשלאָגענע אויגן האָבן נאָך ווילדער גע־ברענט.

— איך ווייס, רבי! — ענטפערט ער — נאָר איך וועל נישט עסן היינט!

— דער פערטער תענית? — האָט דער ראש־ישיבה געפרעגט פאַרוואונדערט,—

— און אָן מיר? גיט ער צו מיט א פּרעטענזיע?

— עס איז אַן אַנדער תענית — ענטפערט דער תלמיד, — עס איז א תענית־תשובה!

— וואָס רעדסטו? דו — און א תענית־תשובה?

— יאָ, רבי! א תענית־תשובה... א רגע פריער, ווען איר האָט אָנגעהויבן עסן, האָב איך געהאַט א הרהור... עובר צו זיין אויף לא־תחמוד!

אין דערזעלבער נאַכט, גאַנץ שפּעט, האָט דער תלמיד געוועקט דעם רבי׳ן. זיי זיינען ביידע געשלאָפן, זיך געגנאיבער, אויף בענק אין קלויז.

— רבי, רבי! — האָט ער גערופן מיט א שוואַך קול. —

— וואָס איז? — האָט זיך דער ראש־ישיבה אויפגעכאַפּט דערשראָקן.

— איך בין צינד געווען אין דער הויכער מדרגה...

— ווי אזוי? — פרעגט דער ראש־ישיבה נאָך א ביסל פאַר־שלאָפן.

— עס האָט אין מיר געזונגען!

דער ראש־ישיבה האָט זיך אויפגעזעצט:

— ווי אזוי, ווי אזוי?

— איך ווייס אליין נישט, רבי, — האָט דער תלמיד מיט נאָך א שוואַכערן קול געענטפערט, — איך האָב נישט געקענט שלאָפן, האָב איך מיך פאַרטיפט אין אייער שמועס... איך האָב געוואָלט דוקא קענען דעם ניגון... און איך האָב פאַר גרויס צער, וואָס איך קען נישט דעם ניגון, אָנגעהויבן וויינען... עס האָט אין מיר אַלץ געוויינט; אַלע אברים האָבן געוויינט פאַר׳ן רבונו של עולם!

דערביי האָב איך געמאַכט די צרופים, וואָס איר האָט מיר איבערגעגעבן... א וואונדערלעכע זאַך: נישט מיט׳ן מויל, נאָר עפּעס אינעווייניג... פון זיך אליין! ראַפּטום איז מיר ליכטיג גע־וואָרן... איך האָב געהאַלטן צו די אויגן, און עס איז מיר געווען ליכטיג, זייער ליכטיג, זייער שטאַרק ליכטיג!...

— אַט! — בויגט זיך צו דער ראש־ישיבה.

— דערנאָך איז מיר געוואָרן פון דעם ליכט אזוי גוט, אזוי לייכט... עס האָט זיך מיר געדאַכט, אז איך וועג גאָרנישט, אז מיין גוף האָט די וואָג פאַרלאָרן, אז איך קען פליען...

— אַט! אַט!

— דערנאָך בין איך געוואָרן לוסטיג, לעבעדיג, לאַכנדיג. דאָס פּנים האָט זיך מיר נישט גערירט, די ליפּן אויך נישט. און איך האָב דאָך געלאַכט... און אַזוי גוט, אַזוי גוט, אַזוי האַרציג, אַזוי נחת'דיג געלאַכט!

— אַט! אַט! אַט! — מתוך שמחה!

— דערנאָך האָט עפּעס אין מיר געברומט, ווי אַן אָנהויב פון אַ ניגון געברומט —

דער ראש־ישיבה איז אַראָפּגעשפּרונגען פון זיין באַנק און איז מיטאַמאָל געווען ביים תּלמיד:—

— נו—נו—

— דערנאָך האָב איך געהערט, ווי עס האָט אין מיר אָנגעהויבען זינגען!

— וואָס האָסטו געפילט? וואָס? וואָס? זאָג!

— איך האָב געפילט, אַז אַלע חושים זיינען מיר פאַרשטאָפּט און פאַרמאַכט, און עפּעס אינעווייניג זינגט... און אַזוי ווי מען דאַרף—גאָר אָן ווערטער, אַט אַזוי...

— ווי אַזוי? ווי אַזוי?!

— ניין, איך קען נישט... פריער האָב איך געוואוסט... דער־נאָך איז פון'ם זינגען געוואָרן... געוואָרן...

— וואָס איז געוואָרן—וואָס?...

— אַ מין שפּילן... גלייך, להבדיל, איך וואָלט אינעווייניג אין מיר אַ פידל געהאַט, אָדער גלייך יונה קלעזמער זאָל אין מיר זיצן און שפּילן זמירות, ווי ביים רבי'ן צו טיש! נאָר עס האָט גע־שפּילט נאָך בעסער, נאָך איידעלער, מיט נאָך מער רוחניות! און אַלץ אָן אַ קול, אָן אַ שום קול—סאַמע רוחניות!...

— וואויל איז דיר! וואויל איז דיר! וואויל איז דיר!

— צינד איז אַלץ אַוועק!—מאַכט טרויעריג דער תּלמיד,— עס האָבן זיך מיר צוריק געעפנט די חושים, און איך בין אַזוי מיר, אַזוי מיד, אַזוי—מי־ד...! אַז איך...

— רבי,—האָט ער ראַפּטום אַ געשריי געטאָן, זיך אָנכאַפּנדיג ביים האַרץ,—רבי! זאָגט מיט מיר וידוי! מען איז געקומען

נאָך מיר! — עס האָט דאָרט אין פּמליא של מעלה א זיננערל פאַר־פּעלט! א מלאך מיט ווייסע פליגל!... רבי! שמע ישראל! שמעעע... יש...

דאָס גאַנצע שטעטל ווי איין מענטש האָט זיך געוואונטשן אזא טויט, נאָר פאַר'ן ראש־ישיבה איז נאָך ווייניג.

נאָך א פּאָר תעניתים, — קרעכצט ער, — וואָלט ער שוין גע־שטאָרבן „בנשיקה"!

א גלגול פון א ניגון

— א טאלנער ניגון ווילט איר?

דאכט זיך, אין פלוג א קלייניגקייט—נעמען א ניגון פון א טאלנער שלש־סעודות און נאכזינגען! עס איז אבער נישט אזוי ווי עס דאכט זיך!

דער טאלנער ניגון מוז געזונגען ווערן ברב עם, חברה מוז אים זינגען!

אונטערהעלפן ווילט איר? ניין, ברודער! מיט דער הילף פון פוילישע חסידים זינגט זיך נישט קיין טאלנער ניגון!

איר האט נאר קיין השגה, קיין ידיעה אין נגינה!

איך הער דאך אייערע כלי־זמרים, אייערע חזנים! עס גרימפלט זיך, נישט עס שפילט און ביים זינגען רייסט איר אייך, ווי געקוילעטע הענער! און אייערע מארשן, אייערע קאזאקלעך? זיי זיינען נאך ווילדער ווי אייערע תנועות און העויות! איר זאגט, עס איז חסידות!... ביי אונז זיינען אנדערע חסידים!...

פון וואנען מיר האבן נגינה? אפשר קומט עס שוין בירושה און אפשר ליגט עס אין דער געגנט!

אין אונזער קיעווער געגנט איז אין בית אן א פידעלע!

א באלעבאטיש קינד, אדער, ווי מען זאגט אין יענע קאנטן: א טאטנ׳ס א קינד, מוז האבן א פידעלע, מוז קענען שפילן...

איר ווילט וויסן, וויפיל מאנסלייט עס געהערן צו א שטוב? קוקט אויף די ווענט! וויפיל עס הענגען פידעלעך, אזוי פיל מאנסלייט!

אלע שפילן: עס שפילט דער זיידע, עס שפילט דער פאטער, עס שפילט דער זון...

עס איז נאר א שאד, וואס יעדער דור שפילט זיך זיינס, שפילט אנדערש, שפילט באזונדער!

דער אַלטער זיידע שפּילט סיני־ניגונים אָדער אַזוי חזנישע זאַכן: אַ „כל־נדרי", „שושנת יעקב", אַ „גדי קשור־ידים" — אַ דאגה וואָס? דער פֿאָטער, אַ חסידישער מענטש, צעגייט זיך אין אַ גוט־אידישן שטייגער! דער זון ווייטער — שפּילט שוין פֿון נאָטן! מען שפּילט שוין גאָר פֿון טעאַטער!

אַזוי ווי דער דור, אַזוי איז דער ניגון!

— וואָס טוען חסידים, אַז עס פֿעלט אַ ביסל בראָנפֿן? רעדט מען פֿון בראָנפֿן!... זינגען איינער אַליין, אָן חברה, אָן אַ ברען פֿון עולם, קען מען נישט; ווען מיר ריידן פֿון נגינה...

נגינה, מוזט איר וויסן, איז אַ גרויסע זאַך! גאַנץ טאַלנע איז געשטאַנען אויף מלוה־מלכה'ס, און דער עיקר מלוה־מלכה איז געווען דער ניגון!

עס ווענדט זיך נאָר, ווער עס זינגט און וואָס ער זינגט...

מיט די אייגענע אותיות שרייבט מען סודות התורה און, טער, אַ פּאַלאַץ און אַ תפיסה, און גאָר אַ הקדש!

מיט די אייגענע אותיות שרייבט מען סודות התורה און, להבדיל, דאָס גרעסטע אפּיקורסות! און מיט די אייגענע קולות קען מען אַרויף צו דער העכסטער מדרגה פֿון התלהבות און דבקות, און מען קען אַראָפּ ביז'ן שאול תחתיה און וואַלגערן זיך דאָרט ווי אַ וואָרים אין בלאָטע!

אַ בריוול—ווי מען לייענט עס; אַ ניגון ווי מען זינגט אים!

נעמט, למשל, אַ „פֿריילעכס"; קען עס זיין אַ טאַלנער שבת־שירה'דיגע מלוה־מלכה,—אַ שמחה פֿון מצוות און מעשים־טובים; און עס קען זיין די פֿרייד פֿון אַן אויסגעלאַסענעם פֿויגל אין אַ הפקר־וועלט!

אַ ניגון ברענט, טאָקע "תוכו רצון אהבה"—אויסגעווייקט איז ער מיט ליבשאַפֿט; נאָר ליבשאַפֿטן זיינען פֿאַראַנען אַ סך: עס איז פֿאַראַנען אהבת המקום, אהבת הבריות, אַ ליבשאַפֿט צו כל־ישראל... איינער אָבער האָט גאָר זיך אַליין ליב, צי גאָר, רחמנא לצלן, אַן אשת־איש!

אַ ניגון קלאָגט זיך, אַ ניגון וויינט, נאָר איינער וויינט אויפ'ן נחש, אויפ'ן פֿאַרלאָרענעם גן־עדן; אַ צווייטער—אויף גלות

השכינה, אויף חורבן בית־המקדש, אויף אונזער דלות און שפלות!... „ראה עמידתנו... קלאָגט ער זיך, דער ניגון... און נאָך א ניגון וויינט, אז עמיצן איז א יפה־פיה אנטלאָפן!

עס איז פאַראַנען א ניגון פול מיט בענקשאַפט; נאָר צו וואָס בענקט ער, דער ניגון? עס בענקט א נשמה צוריק צו איר שורש, און עס בענקט אן אַלטער כלב אָן ציין צו יונגע יאָרן מיט'ן יונגן יצר־הרע!

נעמט כאָטש דאָס לידל:

ר' דוד'ל האָט געוואוינט אין וואַסילקאָוו—
אין וואַסילקאָוו
און היינט וואוינט ער אין טאַלנע;
ר' דוד'ל, ר' דוד'ל האָט געוואוינט אין וואַסילקאָוו,
היינט וואוינט ער אין טאַלנע!...

עס זינגען עס טאַלנער, עס זינגען עס וואַסילקאָווער! נאָר אַז די טאַלנער זינגען, איז עס אַן אמת „פריילעכס", שפּריצט עס און ברענט מיט שמחה, מיט תענוג; זינגען עס אָבער וואַסיל־קאָווער, איז עס אויסגעוועקט מיט צער און מרה־שחורה! און ווענדן ווענדט זיך עס אין דער נשמה, וואָס מען גיט אַריין אין ניגון!...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

דער ניגון, מוזט איר וויסן, איז א סך־הכל פון קולות, אָדער, ווי יענע זאָגן,—טענער.

די קולות אָדער די טענער נעמט מען פון דער טבע; זיי איז קיינער נישט מחדש, און אין דער טבע פעלט נישט קיין קולות. אַלץ האָט א קול, זיין אייגענעם קלאַנג, אויב נישט גאָר א גאַנצן ניגון!

די גלגלים, האָבן מיר א קימא לן, זינגען; טאָג און נאַכט — „יום ליום... לילה ללילה..." האָבן זייער זמר... מענטשן און פייגל זינגען, חיות ובהמות זאָגן שירה... א שטיין אָן א שטיין קלאַפּט, מעטאַל קלינגט... וואַסער, אַז עס לויפט, שווייגט עס ניט; היינט א וואַלד! ביים קלענסטן ווינטל, זינגט ער דאָך א „וואָלאָך", אַן אמת'ן, שטילן זיסן וואָלאָך! און די באַן, למשל, — די חיה־רעה,

מיט די רויט־פלאַמענדיגע אויגן, אַז זי לויפט, באַטויבט זי נישט מיט איר געזאַנג? אפילו די שטומע פיש, האָב איך אין אַן אַלט ספר געזען, גיבן אויך אַמאָל אַרויס פון זיך אַ קול נגינה. טייל פיש, שטייט אין ספר, שווימען פון צייט צו צייט צו צום ברעג, קלאַפּן מיט די עקן אין זאַמד, אויף אַ שטיין און זיינען זיך דער־מיט מחיה!

ווייניג קולות? מען דאַרף נאָר האָבן אַן אויער, עס זאָל די קולות אויפכאַפּן ווי אַ נעץ, איינזאַפּן ווי אַ שוואָם!

נאָר פון טענער אַליין איז נאָך קיין ניגון נישט!

אַ הויפן ציגל איז נאָך נישט קיין הויז!

דאָס איז ערשט דער גוף פון ניגון; ער דאַרף נאָך אַ נשמה!

און די נשמה פון אַ ניגון איז שוין אַ געפיל פון אַ מענטש: זיין ליבשאַפט, זיין צאָרן, לייטזעליגקייט, נקמה, האַרץ־בענקעניש, חרטה, צער,—אַלץ, אַלץ, וואָס אַ מענטש פילט, קאָן ער אַריינגעבן אין אַ ניגון און דער ניגון—לעבט.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

וואָרים איך, רבותים, גלויב, אַז דאָס, וואָס מיך איז מחיה, מוז אַליין האָבן אַ חיות, לעבט אַליין!

און היינט, אַז אַ ניגון איז מיך מחיה, אַז איך באַקום פון אַ ניגון אַן אמת חיות, אַ נייע נשמה, זאָג איך, אַז אַ ניגון לעבט...

און והא ראיה: נעמט אַ ניגון און צעשניידט אים, זינגט אים קאַפּויר, כאַפּט פריער אַרויס די מיט און דערנאָך זינגט די התחלה מיט׳ן סוף, נו, האָט איר אַ ניגון? בסך־הכל האָט איר אַלע קולות, עס פעלט אייך קיין איינציגער טאָן, נאָר די נשמה איז אַרויס! איר האָט אַ לעבעדיגע ווייסע טויב געקוילעט און אונטער׳ן מעסער איז אַרויס די נשמה!

עס איז געוואָרן אַ מת, אַ בר־מנן פון אַ ניגון!

אין טאָלנע איז ברור כשמש, אַז אַ ניגון לעבט!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

און אַ ניגון לעבט, און אַ ניגון שטאַרבט; און מען פאַרגעסט אַ ניגון, ווי מען פאַרגעסט אַ שוכן־עפר!

יונג און פריש איז ער אַמאָל געווען, דער ניגון! מיט פריש

לעבן האָט ער געשפּריצט... מיט דער צייט איז ער אָפּגעשוואַכט געוואָרן, ער האָט אָפּגעלעבט זיין צייט און די כוחות זיינען אים אויסגעגאַנגען... עבר־ובטל איז ער געוואָרן... דערנאָך איז זיין לעצטער הויך אַריין אין דער לופט און ערגעץ פאַרשטיקט געוואָרן —ואיננו !...

נאָר א ניגון קען אויפשטיין תחית המתים...

פלוצלונג דערמאָנט מען זיך אן אַלטן ניגון, ער שווימט פלוצים אַרוים און רייסט זיך פון מויל אַראָפּ... נישט ווילנדיג, לייגט מען אין אים אַריין א ניי געפיל, א נייע נשמה, און כמעט א נייער ניגון לעבט...

דאָס איז שוין א גלגול פון א ניגון...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

איר פאַרשטייט מיך ווייניג... רעדט מיט א בלינדן וועגן ליכט.

ווייסט איר וואָס ? מעשיות האָט איר דאָך ליב, וועל איך אייך דערציילן א מעשה וועגן א גלגול פון א ניגון... הערט !

דריי־פיר מייל אונטער בערדיטשעוו, באַלד נאָכ'ן וואַלד, איז פאַראַנען א שטעטל מאַכנאָווקע ; און אין דעם מאַכנאָווקע איז געווען א נישקשה'דיגע קאַפּעליע קלעזמער. נאָר דער ראש־וראשון זייערער, ר' חיים'ל האָט ער געהייסן, דער איז געווען א בריה פון א מוזיקאַנט,—פדהצור בערדיטשעווער'ס א תלמיד. דער ר' חיים'ל איז נישט געווען קיין מחדש פון ניגונים, דאָס הייסט : ער איז נישט געווען קיין קאָמפּאָזיטאָר ; נאָר אויספירן א זאַך, מטעים זיין, פאַרטייטשן, ממש אַריינלייגן אין האַרץ — דאָס האָט ער גע־קאָנט ; אין דעם האָט שוין זיין גבורה געשטעקט !

א איד איז ער געווען א דאַרער, א טרוקענער, האָט ער אָבער אָנגעהויבן שפּילן, איז ער פלוצים געוואָרן גאָר אן אַנדער מענטש : די אייביג אַראָפּגעלאָזטע ברעמען האָבן זיך לאַנגזאַם אויפגעהויבן, און פון די שטילע, טיפע אויגן איז געפאַלן אן אמת'ע שיין פון רחמנות איבער'ן בלאַסן פּנים. מען האָט געזען בחוש, אַז ציגד איז

ער נישט קיין היגער, זיינע הענט שפּילן אַליין, פון זיך, און די נשמה פליט ערגעץ אַרום, הויך, הויך אין עולם הזמרה... טייל מאָל פלעגט ער זיך פאַרגעסן און אָנהויבן זינגען אויך, און א קול האָט ער געהאַט — א קלאָרנעט, אַזוי קלאָר און אַזוי ריין...

וואָלט דער חיים'ל נישט געווען קיין פרומער, פּשוט'ער איד, כמעט א תם, וואָלט ער זיך נישט געקוועלט מיט אַכט קינדערלעך אין מאַכנאָווקע. ער וואָלט שוין ערגעץ געשפּילט אָדער געזונגען אין א טעאַטער, און אפשר קאָר־חזן געוואָרן אין א בערלין צי פּאַריז... נאָר אַזויגע לייט גיט שוין אַרויס פון זיך בערדיטשעוו. חיים'ל תם זיצט זיך אינדערהיים און באָרגט ,,, שיִם־לאַנג אין אַלע שפּייז־געוועלבלעך על חשבון פון א באַלעבאַטישער חתונה, וואָס מוז דאָך אַמאָל זיין!

און דעמאָלט האָט זיך פּונקט געמאַכט א גביר'ישע חתונה! און ביים פּער פון מאַכנאָווקע, ביי בערל קאַצנער'ס אַלמנה.

בערל קאַצנער אַליין, — ווערגן זאָל ער מיך קומען, — איז געווען א גרויסער וואַכערניק, א קמצן — נאָך א גרעסערער. אין מויל אַריין האָט ער זיך נישט פאַרגונען... ער פלעגט אַרומגיין און קלייבן קרישקעלעך נאָך די קינדער'ס עסן... אַן אייזערן האַרץ האָט ער געהאַט, דער מענטש!

פאַר'ן טויט, כמעט אין מיטן דער גסיסה רופט ער צו דעם עלטסטן זון, הייסט זיך דערלאַנגען די ביכער, און ווייזט אָן מיט א ברוינע־בלויען פינגער, וואו עס איז נישט באַצאָלט קיין ראַטע! און „פּראָלאָנגירן, זאָגט ער, חס ושלום! הערסט! בגזרת כבוד־אב!"

דערנאָך האָט ער צוגערופן דאָס ווייב און געהייסן באַהאַלטן דאָס קופּער, וואָס האָט געהאַנגען אויף דער וואַנט: „מאַך איך צו אַן אויג, זאָגט ער, — איז אַלץ הפקר!" און מיט דעם איז אים די נשמה אַרויס!

איבערגעלאָזט האָט ער טאַקע א האַלבן מיליאָן!

ווי געזאָגט, חתונה דער טאָכטער מאַכט די אַלמנה, און זי איילט צו, ווייל זי וויל זיך אַליין אויך לאָזן ריידן א שידוך, א שטיין איז איר אַראָפּ פון האַרץ! אויפגעריכט איז זי געוואָרן!...

און אז חיים'ל קלעזמער דארף אויך חתונה מאכן א טאָכטער, ווארט ער מן הסתם אויף דער חתונה, ווי אויף משיח'ן...

פאלט אָבער איין דער אלמנה, אז זי וויל אראָפּברייננגען פדהצור'ן פון בערדיטשעוו.

באשר בכן? עס וועלן זיין קיעווער מחותנים, קיעווער מבינים, וויל זי צום באַדעקנס א נייעם אל מלא רחמים; ניט, זאָגט זי, קיין אַלטע אָפּגעשלאָגענע הושענא! עס קאָסט אזוי פיל, זאָל נאָך קאָסטן, און זאָלן די קיעווער זען!

חיים'ל איז שיר אויסגעגאַנגען.

אין שטאָט איז אויך געוואָרן א גערודער; מען האָט אים זייער ליב געהאַט, חיים'לען; און עס איז גלאַט א רחמנות אויף א אידן אן אביון!... מען לייגט זיך אריין אויף א פשר; און סוף־כל־סוף איז געבליבן, אז שפּילן זאָל טאַקע חיים'ל מיט דער קאַפּעליע, נאָר פאַר דער חתונה זאָל ער זיך אראָפּכאַפּן, אויף דער גבירה'ס הוצאות, קיין בערדיטשעוו און ברייננגען פון פדהצור'ן א נייעם אל מלא רחמים.

חיים'ל כאַפּט עטלעכע רובל,—דערפון לאָזט ער איבער א גרעסערע העלפט דער ווייב מיט די קינדער,—דינגט א פור, און לאָזט זיך קיין בערדיטשעוו.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ווי זאָגט מען עפּעס, אן אָרימאַן האָט מזל! פּאָרט חיים'ל פון איין זייט אריין קיין בערדיטשעוו, און פדהצור פּאָרט פון דער אנדערער זייט אַרויס פון בערדיטשעוו! פּונקט האָט מען אים פּאַרבעטן קיין טאַלנע אויף מלוה־מלכה! דער טאַלנער, מוזט איר וויסן, האָט שטאַרק געהאַלטן פון פדהצור'ן. „סודות התורה", פלעגט ער זאָגן, „שטעקן אין זיינע ניגונים! עס איז נאָר א שאָד, וואָס ער אַליין ווייסט זיי נישט!"

מילא, חיים'ל דרייט זיך אַרום ווי אן אָפּגע'סמ'טער אין די גאַסן.

וואָס זאָל ער טאָן? אהיים פאָרן אָן אן „אל מלא רחמים" טאָר ער נישט — די וועלט וועט זיך קערן! נאָכפאָרן קיין טאַלנע אָדער וואַרטן, ביז פדהצור וועט צוריקקומען, קען ער נישט—ער

האָט אויסגערעכנטע הוצאות! די גבירה האָט אים וויי־ניג־וואָס געגעבן און איבערגעלאָזט דער ווייב האָט ער א סך! האָט ער טאַקע ווילד צער!

פלוצים, דערזעט ער אין גאַס אזא מין סצענע:

שטעלט אייך פאָר, אין א שיינעם, העלן וואָכנטאָג, גייט זיך איבער דער גאַס א ווייבל, אָנגעטאָן בגדי שבת ויום־טוב, אָדער ווי מען זאָגט אין יענע קאַנטן, אויסגעפוצט אין האָניק און אין עסיק... אויפ'ן קאָפּ טראָגט זי א מאָדנעם ציפּיק, מיט לאַנגע, לאַנגע בענדער, סטענגעס פון פאַרשיידענע לעבעדיג־שרייענדיגע קאָלירן!

אין דער האַנט האַלט זי א גרויסע ווייסע, זילבערנע טאַץ.

דעם ווייבל גייען נאָך קלעזמער און שפּילן, און דאָס ווייבל גייט טאַנצנדיג. טיילמאָל שטעלט זי זיך אָפּ מיט די קלעזמער פאַר א שטוב, אָדער פאַר א קלייט, און מאַכט א טענצל אויפ'ן אָרט...

די מוזיק רופט אַרויס מענטשן פון אַלע זייטן, טירן און פענצ־טער זיינען אָנגעפּראָפּט—קאָפּ אויף קאָפּ...

די מוזיק שפּילט, דאָס ווייבל טאַנצט, די קאָלירטע בענדער צעפליען זיך אין דער לופטן, די טאַץ בלאַנקט און בליצט... דער עולם שרייט: „מזל טוב" און וואַרפט מטבעות; דאָס ווייבל טאַנצט אונטער און כאַפּט זיי אַריין אין טאַץ,—די מטבעות בליצן און קלינגען צו צום טאַקט...

וואָס איז עס? א קלייניגקייט... בערדיטשעוו איז א אידישע שטאָט און האָט אידישע מנהגים; אזוי איז מען זיך נוהג צוזא־מענצונעמען אויף הכנסת־כלה!...

חיימ'ל האָט געוואוסט פון מנהג. ער האָט געוואוסט, אז די ווייבער קלערן זיך אויס טענץ, און פדהצור אליין מאַכט פאַר יעדעם מאָל א נייעם ניגון; דאָס איז שוין זיין מצוה געוועזן! מען קומט צו'ן אים, מען דערציילט אים פון דער כלה, פון איר משפחה, פון שידוך, פון דלות... ער הערט, שווייגנדיג, מיט פאַרמאַכטע אויגן, טיילמאָל פאַרשטעלט ער זיך דעם פנים מיט די הענט, און

אז מען ענדיגט, עס ווערט שטיל, הויבט אָן פדהצור צו ברומען א ניגון...

דאָס אַלץ האָט חיים׳ל געוואוסט, וואָס דען שטייט ער מיט אָפענע מויל און אויערן?

ער האָט נאָך אזא „פריילעכס” נישט געהערט. עס לאַכט און וויינט צוזאַמען; עס פילט זיך אי צער, אי תענוג. הארץ־וויי און גליק; אַלץ אויסגעמישט, צוזאַמענגעשמאָלצן... אַן אמת׳ער יתומה׳ס א חתונה!

פלוצלונג איז ער אונטערגעשפּרונגען: ער האָט וואָס ער דאַרף!

צוריקפאָרנדיג פון בערדיטשעוו, האָט דער באַלעגאָלע אויפגע־נומען פאַרשוינען. חיים׳ל האָט אים נישט געוועקט. און די פאַר־שוינען, און גראָד מבינים, האָבן דערציילט, אז אזוי ווי זיי זיינען אריינגעפאָרן אין וואַלד, האָט חיים׳ל אָנגעהויבן צו זינגען.

געזונגען האָט ער פדהצור׳ס „פריילעכס”; נאָר דערפון איז שוין געוואָרן גאָר אַן אַנדערע זאַך, דער מזל־טוב פון הכנסת־כלה איז מגולגל געוואָרן אין אמת׳ן „אל מלא רחמים”.

און אינמיטן שטילן גערויש פון ביימער איז אַרויסגעשוואומען א שטילער, זיסער שטילער ניגון...

און דעם ניגון, האָט זיך געדאַכט, האַלט אונטער א גרויסע, נאָר א שטילע קאַפּעלע משוררים. דאָס האָבן גערוישט די ביימער אין וואַלד...

שטיל און האַרציג האָט זיך דער ניגון געקלאָגט; געבעטן זיך רחמים, ווי א קראַנקער בעט אויף זיין לעבן...

דערנאָך הויבט דער ניגון אָן צו זיפצן, צו בעטן זיך מיט קורצע אויסגעשרייען; מען פילט, אז עמיץ קלאַפּט זיך אין האַרץ אריין „על חטא”,—צי איז עס יום־כפּור, צי זאָגט עמיץ ווידוי?

נאָר העכער, און אין איין וועג צעבראָכענער, ווערט דער קול; וואָס אַמאָל אָפּגעריסענער, ווי פון טרערן דערשטיקט, ווי פון יסורים איבערגעהאַקט, — דערנאָך עטלעכע טיפערע זיפצן, א שאַרפער

אויסגעשריי! איינער... א צווייטער און פּלוצלונג רייסט זיך עס אינגאַנצן אָפּ, שטיל,—עמיץ איז געשטאָרבן...

דער ניגון וועקט זיך ווייטער אויף, און ער פאַלט שוין אריין אין הייסע, ברענענדיגע געשרייען. און די געשרייען פליען, יאָגן און פּלאָנטערן זיך; עס ווערט א הימל־געשריי, א יאָמער—ווי ביי א לויה!

און אין מיטן דער לויה שווימט אַרוים א דין, ריין קינדיש קול; איז עס נאַס, ציטעריג און דערשראָקן.—

קדיש זאָגט א קינד!

און עס גייט איבער אין אַ שטייגער: הוריות, דמיונות, טוי־זענטער געדאַנקען, וואָס גייען לאַנגזאַם איבער אין זיסע, באַרימ־הערציג־זיסע מעלאָדיען... עס טרייסט, עס רעדט איין... און מיט אזא גוטסקייט, מיט אזא מסירת נפש, מיט אזא פעסטן גלויבן, אז עס ווערט ווייטער גוט, ווייטער זיס; עס גלוסט זיך ווייטער צו לעבן. עס ווילט זיך לעבן, עס ווילט זיך האָפן!

אויסגעגאַנגען זיינען שיר די מענטשן.

— וואָס איז עס? — פרעגן זיי.

— אָן „אל מלא רחמים”,—ענטפערט ר' חיים, פאַר קאַצ־נער'ס יתומה אן אל מלא רחמים!

— נישט כדאי אפילו,—ענטפערן זיי,—אַן עבירה דער ניגון, נאָר די וועלט וועט איר אָפּנעמען, ר' חיימ'ל, די קיעווער לייט וועלן אויסגיין...

די קיעווער לייט זיינען נישט אויסגעגאַנגען!

ביי די קאַצנער'ס איז שוין קיין אידיש באַלעבאַטישע חתונה נישט געוועזן... און דער אל מלא רחמים האָט פאַר'ן עולם נישט געפּאַסט.

די קיעווער לייט ווילן בעסער טאַנצן מיט די דאַמען. נאָך וואָס „שטייגער”? נאָך וואָס „מאָראַלישע” זאַכן?

און גלאַט, נאָך וועמען אן אל מלא רחמים? נאָכ'ן אַלטן קמצן?

דער אַלטער קמצן זאָל לעבן, וואָלט די כלה קיין העלפט נדן

נישט געהאַט, קיין אויסשטייער אודאי נישט, עס וואָלט די חתונה גאָר אַן אַנדער פּנים געהאַט! זאָל ער היינט אויפשטיין און זען דאָס ווייסע אַטלאַסענע קלייד מיט שפּיצן, דעם שלייער; זאָל ער זען די ווייַנען, די טאָרטן, די פישן און פליישן, אונטער וועלכע עס ברעכן זיך די טישן, — וואָלט ער דאָך נאָך אַמאָל געשטאָרבן און—שוין נישט אַזוי לייכט ווי פריער!

און וואָס דאַרף מען די גאַנצע צערעמאָניע, די גאַנצע באַ־דעקנס... אַלטע נאַרישע מנהגים!

— געשווינדער!—שרייט דער קיעווער עולם.

דער אָרימער חיים׳ל! ער האָט אָפּגעשטעלט די קאַפּעלע, מיט האַרץ־קלאַפּן, געצויגן דעם סמיטשיק איבער די סטרונעס... דער פּראָסטער עולם האָט שוין אָנגעהויבן פינטלען מיט די אויגן, ביי טייל רינען שוין טרערן, — און דאָ גיט איינער, אַ קיעווער, אַ געשריי:

— וואָס איז דאָ? אַ חתונה, צי אַ לויה?

און אַז חיים׳ל מאַכט זיך נישט הערנדיג און שפּילט ווייטער, הויבט ער אָן, דער קיעווער, צו פייפן...

און פייפן פייפט ער גראָד אויסגענומען וואויל... ער האָט שוין נעכאַפּט דעם ניגון און פייפט אים כהויה! און פייפט, וואָס אַמאָל געשווינדער, אויסגעלאַסענער, ווילדער! און אַלץ דעם איי־גענעם ניגון!...

די קאַפּעלע בלייבט שטיל. און עס הערט זיך נאָר אַ מלחמה צווישן דער מאָראַלישער פידל מיט׳ן עזות־מחוצפן פייפן...

און דאָס פייפן איז גובר! עס יאָגט אונטער דעם סמיטשיק! די פידל וויינט שוין נישט, פריער קרעכצט זי, דערנאָך הויבט זי אויך אָן צו לאַכן!

און פּלוצים האָט חיים איבערגעהאַקט. מיט פאַרביסענע ליפּן און ווילד־ברענענדיגע אויגן, שפּרינגט ער איבער אויף אַן אַנדער סטרונע, און הויבט אָן נאָך געשווינדער צו שפּילן, איבעריאָגן וויל ער דאָס פייפן!

ניין, עס איז שוין קיין שפּילן נישט געוועזן! די פידל וואַרפט אַרויס פון זיך אָפּגעריסענע געשרייען, געוואַלדיגע קולות... און

זיי ווארפן זיך, און דרייען זיך ארום ווי אין א ווירבל־ווינט, אלץ ארום, דאכט זיך, טאנצט: די שטוב, די קאפעלע, די געסט, די כלה אויף דער שטול, חיימ׳ל אליין מיט דער פידל...

עס איז קיין פריילעכס, קיין אל מלא רחמים, עס איז קיין שפילן! א טאנצנדיג־משוגעת איז עס, א ווילד־משונה׳דיגער חולה־נופל, רחמנא־לצלן...

און עס האט אזוי לאנג געדויערט, ביז די סטרונע האט גע־פלאצט.

— בראווא, חיימ׳ל, בראווא! — האבן די קיעווער לייט גע־שריען...

צי האבן זיי דערמיט דעם אלטן קמצן א טובה געטאן? אז אסור!

אין עטלעכע יאר ארום איז דער ניגון, מן הסתם דורך איינעם פון די קיעווער לייט, אריין אין טעאטער!

וואס איז אזוינס טעאטער! אלטע משכילים פלעגן גלויבן, אז טעאטער איז בעסער פאר א מוסר־ספר, שטארקער פאר׳ן „ראשית חכמה" להבדיל! איר זאגט אודאי, אז טעאטער איז טרפה ווי חזיר...

ביי אונז זאגט מען, אז עס ווענדט זיך אין דעם, וואס מען שפילט אין טעאטער!

געוועזן איז עס שוין אין ווארשע...

דער טעאטער איז פול, קאפ אויף קאפ. די מוזיק הויבט אן שפילן.

וואס שפילט די מוזיק?

א גערויש, א מהומה שפילט זי — — א דור הפלגה! חיימ׳לס „אל מלא רחמים", נאר אויפ׳ן ארט פון וואלאך — א מהומה: די כלים יאגן זיך, טרייבן זיך און קנאקן!

עס רודערט, עס קלאפט און עס פייפט... נישט עס דונערט, נישט הייזער פאלן, גלאט א געפילדער! צי גליטשן זיך שדים אויפ׳ן ים הקרח, צי רייסן זיך טויזנטער חיות רעות פון גיהנום ארויס? א ציטערניש נעמט דורך דאס טעאטער!

פלוצים רייסט זיך אריין דער באַס! מכלומרשט, אין כעס איז ער! ער בייזערט זיך. וואָס איז דאָס? נאַר — פאַלש! מען פילט, אַז ער בייזערט זיך נישט ערנסט. און א מאָדנע פייפערל שפרינגט אונטער, עס פילט דורך די קאַפּעלע מיט זיגזאַגן פון א בליץ און מיט א געלעכטער פון אן אמת'ן לץ: כאַ־כאַ־כאַ! און כי־כי־כי! דער קלאַרנעט איילט זיך נאָך! און מעשים טוט ער, דער קלאַרנעט! להכעיס טוט ער, מען פילט בחוש דעם להכעיס!

און אצינד ערשט שווימען ארויס דריי־פיר פידל... און משונה־זים שפילן זיי, די פידל, משונה־זים ווי די תאווה אליין, ווי דער יצר־הרע, ווען עס רינט אים האָניג פון מויל! און עס נאַרט זיך אריין, דאָס שפילן, אין די הערצער; עס פליסט אריין ווי א בוימל און פאַר'שכור'ט ווי אַלטער ווייַן!

אויפגעפלאַמט ווערט דאָס טעאַטער. די מיילער אָפן, און די אויגן בליצן!

און דאָ הויבט זיך ערשט אויף דער פאָרהאַנג און עס באַווייזט זיך אן „ער" און א „זי" — א „בן־מלך" מיט א „בת־מלכה", און זיי זינגען!

זיי זינגען מיט ווערטער, מיט פלאַמענדיגע ווערטער, ווי ברע־נענדיגע שלאַנגען פליען זיי פון די מיילער ארויס! און דאָס גהינום ברענט זיי אויף די פּנים'ער; ווי די טייוולאָנים שפרינגען זיי זיך אנטקעגן! און דאָס האַלזן זיך, דאָס קושן זיך, דאָס זינגען און דאָס שפרינגען — גייט אַלץ שנעלער און שנעלער, און ווערט פייער־פלאַמענדיגער מיט יעדער רגע!

און אינ'ם פייער ברענט שוין דאָס גאַנצע טעאַטער. די גאַנצע גאַלעריע מיט זכרים און נקבות, מיט די דערהיצט פאַרשוויצטע פּנים'ער און ווילד פלאַמענדיגע אויגן... ווי א מבול האָט עס פאַרפלייצט!

און דאָס גאַנצע טעאַטער זינגט!

א ים פון ברענענדיגער תאווה האָט זיך אויסגעגאָסן — א גיהנום ברענט! שדים טאַנצן, מלאכי־חבלה פירן א פייערדיג ראָד...

דאָס איז געוואָרן פון פּדהצור׳ס „הכנסת־כלה״, דורך חיים׳לס אל מלא רחמים, מיט׳ן קיעווער׳ס הילף!

נאָר פאַלן האָט קיין שיעור נישט!

חרוב געוואָרן איז דאָס „אידישע״ טעאַטער. די „בני־מלכים״ זיינען צוריק שוסטער און שניידער געוואָרן! די בת־מלכה׳ס האָבן זיך צוריקגעשטעלט צום קוימען. און מאַנכע פון די טעאַ־טער־ניגונים זיינען מגולגל געוואָרן אין שאַרמאַנקעס...

אונזער ניגון איז שוין קוים צו דערקענען!

אן אויסגעקראָכענער דיוואַן ליגט אויסגעשפּרייט אויף א הויף... צוויי מענער אין לייב־קאַליר מאַכן קונצן, צוזאַמען מיט אן אויסגעדאַרט בלאַס מיידעלע, וואָס זיי האָבן ערגעץ גע׳גנב׳עט...

איינער כאַפּט א לייטער אויף א צאָן. פייל פון בויגן לויפט דאָס מיידעלע אַרויף ביז׳ן העכסטן שטאַפּל, און שפּרינגט פון דאָרטן אַראָפּ, און בלייבט שטיין אויפ׳ן צווייטן אַקסל! דער ערשטער דערלאַנגט איר דערווייל אין פּלייצע; זי מאַכט עטלעכע קאָזיאָלקעס אין דער לופט, און בלייבט שטיין, פאַר׳ן עולם אין הויף, מיט אן אויסגעשפּרייטער האַנט, און בעטלט א נדבה!

עס איז אויך א טעאַטער, נאָר א טעאַטער פאַר געמיינע לייט! פאַר משרתים און דינסטן!

אונטער׳ן הימל שפּילט מען, קאָסט עס ביליג, קויפט מען קיין בילעטן ניט, וואַרפט מען צווייערס און דרייערס! און זי מאַכט עס אַזוי קונציג, דאָס דאַרע מיידעלע!

דיקע טראָפּן שוויים רינען איר פון רויט געמאָלטן פּנים, אין די איינגעפאַלענע אויגן ברענט א צער, — נאָר דאָס זעט נישט דער עולם; זי אָטעמט שווער, דאָס הערט ער נישט! ער זעט נאָר די שיינע קונצן, ער הערט נאָר די שיינע מוזיק פון שאַרמאַנקעס!

און די נשמה אין דעם דאַרן גוף פון אָרימען, גע׳גנב׳עטן קינד, און דער אָרימער ניגון אין דער הייזעריג־בלעכערנער שאַר־מאַנקע,ביידע קרעכצן, וויינען און צאַפּלען, ביידע בעטן זיך תיקון...

עס איז אָבער באַשערט געווען, אַז פּדהצור׳ס „הכנסת כלה" זאָל אויפגעריכט ווערן! גייענדיג פון הויז צו הויז, וואַנדערנדיג פון שטאָט צו שטאָט, האָבן די קונצנמאַכער אַזוי לאַנג מיטגע־שלעפּט דאָס אָרימע קינד, ביז עס איז, לא עליכם, קראַנק געוואָרן...

עס איז געווען אין ראַדזיוויל ביי דער גרעניץ. דאָרט האָבן זיי דאָס קראַנקע קינד איבערגעלאָזט אונטער א צוים און זיינען די גרעניץ אַריבער. יאָג נאָך דעם ווינט אויפ׳ן פעלד! האַלב נאַקעט מיט ברוינע־בלויע צייכן פון שלעג אויפ׳ן לייב, איז עס געלעגן אין א היץ!

רחמנות׳דיגע לייט האָבן דאָס קינד אויפגעהויבן און גע־טראָגן אין הקדש אריין... אויסגעהאַלטן האָט דאָס קינד א טיפוס, און אַרויס איז עס פון שפּיטאָל א בל נדע אויףביידע אויגן!

און אַצינד בעטלט דאָס אָרימע קינד. פון הויז צו הויז גייט עס, פון טיר צו טיר און בעטלט...

און כמעט זי רעדט נישט... זי קען מיט ווערטער נישט בעט־לען... זי שטעלט זיך ערגעץ אָפּ, און וואַרט; דערזעהט מען זי נישט, הויבט זי אָן זינגען איר ניגון מען זאָל זי דערהערן... און דער ניגון איז פון דער שאַרמאַנקע!

און וואָס זאָגט אַצינד דער ניגון?

רחמים בעט ער זיך! רחמנות פאַר אַן אומגליקלעך קינד...

„שלעכטע מענטשן האָבן מיך אַרויסגע׳גנב׳עט פון א גוטן טאַטן, פון א האַרציגער מאַמען, פון א וואַרימער און זאַטער היים!"

„מען האָט מיך אַרויסגעריסן פון אַלעם גוטן; אויסגענוצט און אַרויסגעוואָרפן ווי א שאָל פון אַן אויסגעגעסענער נוס!"

„רחמנות פאַר אַן אָרים, אָרים קינד!"

און נאָך בעט זיך דער ניגון:

„עס איז קאַלט און איך גיי נאַקעט; הונגעריג בין איך אויך... און דעם קאָפּ, וואו אַנידערצולייגן, האָב איך אויך נישט... און בלינד בין איך דערצו!"

אַזוי האָט דער ניגון געבעטן. און דאָס איז געווען זיין ער־שטע מדרגה אַרויף — מען האָט דורך אים צדקה געגעבן!

אין ראדזיוויל איז געווען א איד א למדן... ער איז אפילו קיין מתנגד ניט געוועזן, קיין חולק אודאי נישט, נאָר ער האָט פשוט קיין צייט נישט געהאַט צו פאָרן... ער האָט די גמרא נישט פארמאַכט!

פאַר ביטול תורה האָט ער מורא געהאַט!

מען זאָל אים אין בית־המדרש נישט מבטל זיין פון למוד, פלעגט ער זיצן און לערנען אינדערהיים; דאָס ווייב זיצט א גאַנצן טאָג אין קלייט, די קינדער—אין חדר.

עס פלעגט אים אמאָל דורכפליען אין קאָפּ א רעיון: אפשר פאָרן ערגעץ? דאָס האָט אים דער יצר־טוב, מן הסתם, אונטער־געזאָגט. וואָס טוט דער יצר־הרע? פארשטעלט ער זיך אין יצר־טוב און ענטפערט: מהיכה־תיתי, אודאי דאַרף מען אמאָל פאָרן! נאָר עס איז נאָך צייט: מען דאַרף פריער ענדיגן די מסכתא, יענע מסכתא!... און אזוי זיינען אוועק חדשים און יאָרן!

פון הימל האָט מען אָבער, אפנים, געוואָלט, ער זאָל קומען צו ר׳דוד׳לען!

מאַכט זיך אזאַ מעשה:

איינמאָל זיצט ער זיך, דער למדן, און לערנט, און דער־הערט א געזאַנג פאַר דער טיר; בייזערט ער זיך אויף זיך אליין:

אז מען זיצט און מען לערנט דאַרף מען נישט הערן, וואָס אין גאַס, וואָס פאַר דער טיר טוט זיך! מען דאַרף בטל ווערן אין דער תורה!

ער הערט דאָך אָבער פאָרט; נעמט ער און פארשטאָפּט זיך מיט די פינגער די אויערן. דער ניגון גנב׳עט זיך אָבער פאָרט אריין; אונטער די פינגער גנב׳עט ער זיך. ווערט ער נאָך מער בייז, כאַפּט ער מיט כעס די לאַנגע באָרד אין מויל אריין און, בייסנדיג די באָרד, לערנט ער ווייטער! מיט כוח לערנט ער!

דער ניגון לאָזט נישט אָפּ. ער הערט אים וואָס אמאָל שאַר־פער. אינמיטן דערפילט ער, אז עס איז קול באשה — א מיידל זינגט! גיט ער שוין א געשריי אַרויס אויף א קול: חצופה! אוועק פון מיין הויז! גייט דער ניגון אוועק... נאָר, א מעשה נורא—מען זינגט שוין נישט, און ער הערט ווייטער! דער ניגון זינגט

זיך אים אליין אין אויער, אין דער נשמה! מיט כוח קוקט ער אין ספר אריין, מיט כוח וויל ער זיך דורכנעמען מיט דער סוגיא, עס גייט נישט! דעם למדנ׳ס נשמה ווערט וואס אמאל פולער און פולער מיט׳ן ניגון...

פארמאכט ער די גמרא און שטעלט זיך דאוונען מנחה.—

ער קען אבער נישט, נישט לערנען, נישט דאוונען, גארנישט! ווי א זילבערן גלעקל קלינגט אין אים דער ניגון! דער מענטש האלט עס נישט אוים! ער גייט ממש אוים פאר צער! עס גייט אוועק א טאג, א צווייטער, א דריטער, — ער פאלט שיר נישט אין א מרה־שחורה אריין... ער פאסט תעניתים — עס העלפט נישט! ער קאן פון דעם ניגון נישט פטור ווערן! ער וועקט אים ביי־נאכט פון שלאף!

און דאס איז א מענטש, וואס האט, זייט ער לעבט, קיין מנחה פאר אן עמוד נישט געדאוונט; כמעט קיין קול נגינה פון זיך נישט ארויסגעגעבן! שבת פלעגט ער די זמירות אפזאגן און אויפ׳ן ארט פון זינגען—לערנען א בלאט גמרא!

פארשטייט ער דאך, אז עס איז נישט פשוט!

„מעשה שטן”! טראכט ער און פאלט ביי זיך אפ גאר אינ־גאנצן.

דאכט זיך, אז אצינד מוז מען שוין פארן?

פרעגט אבער דער יצר־הרע: יא, פארן, נאר וואוהין? צדיקים איז דא א סך, — וועלכער איז דער אמתיער צדיק, ביי וועמען קען מען באמת א פעולה האבן? הויבט אן דער למדן צו קלערן. באקומט ער נאך א וואונק פון אויבן.

מאכט זיך א מעשה און ר׳ דוד׳ל טאלנער מוז עוקר זיין און פארן איבער ראדזיוויל...

די מעשה פון דער מסירה ווייסט איר אודאי. און זאגן זאג איך אייך, אז עס איז אן עונש געוועזן! מען האט נישט גע־דארפט ארויס׳גנב׳ענען ר׳ דוד׳לען פון וואסילקאוו און פירן קיין טאלנע; מען האט נישט געדארפט מבייש זיין קיין שטאט! און חרב ונחרב איז דאך וואסילקאוו, נעבעך געווארן!

די גאסט־הייזער האט מען פארמאכט; ארום און ארום די

קרעטשמעס זיינען בטל געוואָרן! עד ככר לחם זיינען זיי, לא עליכם, געקומען...

נאַ דיר! מסר'ט מען און טאַלנע ווערט אויך חרוב!

ר' דוד'ל האָט געהאַט אַ גאָלדענע שטול, מיט אַן אויסגע־קריצטן פּסוק: דוד מלך ישראל חי וקים! מאַכן מוסרים דערפון אַ פּליאַטקע און עס שלאָגט אָן אין פּעטערבורג.

מילא, מיר ווייסן, אַז עס איז געווען בבחינת: מאַן מלכי רבנן... נאָר גיי פאַרטייטש עס די גענעראַלן אין פּעטערבורג!

הכלל, ר' דוד'ל מוז עוקר זיין, האַלט ער, דורכפאָרנדיג, שבת אין ראַדזיוויל, און אונזער ראַדזיווילער למדן גייט למזל צום שלש סעודות!

דער יצר־הרע גיט זיך אָבער נאָך נישט אונטער. ער קומט אַריין און זעט אַ קליין אידעלע, טאַקע אַ פּיצל אידעלע זיצט אויבנאָן ביים טיש, מען זעט נישט מער אַרויס נאָר אַ גרויס, גאָר אַ גרויס שטריימל מיט זילבערנע האָר, וואָס פאַלן אים אויפ'ן פּנים! מען זיצט שווייגנדיג, מען זאָגט קיין תורה נישט... אַנט־פאַלט אים טאַקע, דעם למדן, דאָס האַרץ...

דאָס איז עס און גאָר? טראַכט דער למדן.

נאָר ר' דוד'ל האָט אים שוין דערזען און גיט אַ זאָג: זעץ דיך, למדן.

און באותו הרגע איז ער שוין צו זיך געקומען. ער האָט שוין געכאַפּט ר' דוד'לס אַ בליק, עס האָט אים שוין אַ ברי געטאָן ביי דער נשמה!

איר האָט אודאי געהערט פון טאַלנער'ס אויגן! אין זיינס אַ בליק האָט געשטעקט אי שררות, אי קדושה, אי גבורה; וואָס איר ווילט האָט אין בליק געשטעקט!

און, אַז ר' דוד'ל זאָגט: זעץ דיך, מאַכט מען שוין דעם למדן אַן אָרט ביים טיש. זעצט ער זיך און וואַרט.

און אַז ר' דוד'ל זאָגט ווייטער:

— מען איז מכבד דעם למדן מיט אַ ניגון! — אַנטפאַלט אים די מוטער'ס מילך: ער—און אַ ניגון...

נאָר עמיץ דערלאַנגט אים שוין אין פּלייצע: אַז ר' דוד'ל

הייסט, זינגט מען! מילא, זינגט ער!

און ער הויבט, נעבעך, אָן מיט א ציטער; און ער שטאַמלט קוים אַרויס א התחלה פון א ניגון. און וואָס וויל ער זינגען, דער למדן? מן־הסתם דער יתומה'ס ניגון; קיין אַנדערן קען ער נישט! און ער ציטערט, און שטאַמלט, און זינגט. און דער ניגון ווערט שוין ווייטער אַן אַנדערער! ער האָט שוין א ריח תורה, א יניקה פון קדושת שבת, מיט א הרהור תשובה פון א איד א למדן... און זינגענדיג, דערפילט ער, דער למדן, דעם ניגון, און הויבט אָן וואָס א רגע בעסער און פרייער צו זינגען...

אינמיטן הויבט אָן ר' דוד'ל, ווי זיין שטיינער פּלעגט זיין, שטילערהייט אונטערצוברומען, דער עולם דערהערט און כאַפּט אונטער. מיט'ן עולם צוזאַמען צעהיצט זיך דער למדן אויך, ער קריגט א ברען! ער איז שוין גאַר אַרויס פון די כלים, — ער זינגט טאַקע!

און דער ניגון הויבט זיך אָן פּלוצים צו גיסן ווי א „נהר־די־נור" — א פייער־פלאַמענדיגער טייך... און די פּאַליעס שלאָגן אַלץ ברייטער און העכער, אַלץ פייערדיגער און פלאַמענדיגער!

און עס ווערט דעם ניגון שוין ענג אין שטוב, און ער רייסט זיך דורך די פענצטער אין גאַס אַריין! און עס גיסט זיך אין גאַס אַריין א ים פון קדושה, פון פייערדיגער קדושה; און נבהל ונשתומם רופט דער עולם אין גאַס:

— דער יתומה'ס ניגון! דער יתומה'ס ניגון!

דער ניגון האָט באַקומען תיקון און דער למדן אויך.

פאַר'ן אַוועקפאָרן האָט אים ר' דוד'ל אַוועקגענומען אין א זייט און געזאָגט א פּאָר ווערטער.

— למדן, — האָט ער אים געזאָגט — האָסט מבייש געווען א בת־ישראל! דו האָסט אויפ'ן שורש פון איר ניגון קיין מבין נישט געווען! האָסט זי גערופן חצופה! —

— גיט מיר, רבי, א תשובה דערויף — בעט זיך דער למדן.

— נישט נויטיג, — מאַכט דער רבי, זכרונו־לברכה, אויפ'ן אָרט פון תשובה טו בעסער א מצוה!

—וואָס פאַר אַ מצוה, רבי?

— מאַך דעם מיידל חתונה; הכנסת־כלה איז אַ גרויסע מצוה!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

און צינד הערט די צווייטע זייט פון דער מעשה:

אין עטלעכע יאָר שפּעטער, אַז דאָס מיידל האָט שוין לאַנג חתונה געהאַט מיט אַן אַלמן אַ סופר, איז מען ערשט געוואָר גע־וואָרן פון וואַנען זי קומט אַרויס!

עס האָט זיך אויסגעוויזן, אַז דאָס מיידל איז דעם אַלמן קאַצ־נער'ס אַן אייניקל! און די מעשה איז אַזוי געוועזן:

דער איידים זיינער, דער קיעווער, איז זיך אַמאָל געגאַנגען מיט'ן ווייב אין טעאַטער אַריין אויף אַ גאַנצן אָוונט. און טאַקע דעם אָוונט האָט מען ביי זיי אַוועקגע'גנב'עט דאָס איינציגע קינד...

נאָר אָפּגעבן זיי די טאָכטער האָט מען שוין נישט געקאָנט...

די מוטער האָט שוין לאַנג ניט געלעבט און דער פאָטער איז שוין לאַנג געוועזן אין אַמעריקע...

אויב נישט נאָך העכער

א חסידישע דערציילונג

און דער נעמיראָווער פלעגט סליחות־צייט יעדן פרימאָרגן נעלם ווערן, פאַרשווינדן!

מען פלעגט אים נישט זען אין ערגעץ: ניט אין שול, ניט אין ביידע בתי־מדרשים, נישט ביי א מנין, און אינדערהיים אודאי און אודאי נישט. די שטוב איז געשטאַנען אָפן. ווער עס האָט געוואָלט, איז אריין און ארויסגעגאַנגען; גע'גנב'עט ביים רבי'ן האָט מען נישט, אָבער קיין לעבעדיג באשעפעניש איז אין שטוב נישט געווען.

וואו קען זיין דער רבי?

וואו זאָל ער זיין? מן הסתם אין הימל! ווייניג געשעפטן האָט א רבי פאַר ימים־נוראים צו פאַרזאָרגן? אידעלעך, קיין עין־הרע, דאַרפן פרנסה, שלום, געזונט, גוטע שידוכים, ווילן גוט און פרום זיין, און די זינד זיינען דאָך גרויס, און דער שטן מיט זיינע טויזנט אויגן קוקט פון איין עק וועלט ביז דער צווייטער, און ער זעט, און פאַרקלאָגט, און מסר'ט... און — ווער זאָל העלפן, אז נישט דער רבי?

אזוי האָט דער עולם געטראַכט.

איינמאָל איז אָבער אָנגעקומען א ליטוואַק, לאַכט ער! איר קענט דאָך די ליטוואַקעס: פון מוסר־ספרים האַלטן זיי ווייניג, דערפאַר שטאָפּן זיי זיך אָן מיט ש"ס ופוסקים. ווייזט דער ליטוואַק א בפירוש'ע גמרא — די אויגן שטעכט ער אויס. אפילו משה רבינו, ווייזט ער, האָט ביים לעבן נישט געקאָנט ארויף אויפ'ן הימל, נאָר געהאַלטן זיך צען טפחים אונטערי'ן הימל! נו, גיי שפּאַר זיך מיט א ליטוואַק!

— וואו־דען קומט אהין דער רבי?

— מיין דאגה! — ענטפערט ער און ציט מיט די אקסל, און תוך כדי דבור (וואס א ליטוואק קען!) איז ער זיך מישב, צו דערגיין די זאך.

נאך דעמזעלבן פארנאכט, באלד נאך מעריב, גנב'עט זיך דער ליטוואק צום רבי'ן אין חדר אריין, לייגט זיך אונטער'ן רבי'נס בעט און ליגט. ער מוז אפווארטן די נאכט און זען, וואו דער רבי קומט אהין, וואס ער טוט סליחות־צייט.

אן אנדערער וואלט אפשר איינגעדרעמלט און פארשלאפן די צייט; א ליטוואק טוט זיך אן עצה: לערנט ער זיך אויסנווייניג א גאנצע מסכתא! איך געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים!

פארטאג הערט ער, ווי מען קלאפט צו סליחות.

דער רבי איז שוין נישט געשלאפן א צייט. ער הערט אים שוין א גאנצע שעה קרעכצן.

ווער עס האט געהערט דעם נעמיראווער קרעכצן, ווייס, וויפיל צער פאר כל ישראל, וויפיל יסורים עס האט געשטעקט אין זיין יעדן קרעכץ... די נשמה פלעגט אויסגיין, הערנדיג דאס קרעכצן! א ליטוואק האט דאך אבער אן אייזן הארץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווייטער! דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאל לעבן אויפ'ן בעט, דער ליטוואק אונטער'ן בעט.

דערנאך הערט דער ליטוואק, ווי די בעטן אין הויז הויבן אן סקריפען... ווי די בני־בית כאפן זיך ארויס פון די בעטן, ווי מען מורמלט א אידיש ווארט, מען גיסט וואסער אויף די נעגל, עס קלאפן אויף און צו די טירן... דערנאך איז דער עולם ארויס פון שטוב, עס ווערט ווייטער שטיל און פינצטער, דורכ'ן לאדן שיינט קוים אריין א קליין ביסל ליכט פון דער לבנה...

מודה האט ער געווען, דער ליטוואק, אז ווען ער איז געבליבן איינער אליין מיט'ן רבי'ן, איז אים באפאלן אן אימה. די הויט איז שוין אים אויפגעלאפן פאר שרעק, די ווארצלען פון די פאות האבן אים געשטאכן אין די שלייפן ווי די נאדלען.

א קליינינקייט: מיט'ן רבי'ן, און סליחות־צייט, פארטאג, אליין אין שטוב!...

א ליטוואק איז דאך אבער איינגעשפארט, ציטערט ער ווי א פיש אין וואסער און ליגט.—

ענדלעך, שטייט דער רבי, זאל לעבן, אויף...

פריער טוט ער, וואס א איד דארף טאן... דערנאך גייט ער צו צו דעם קליידער־אלמער און נעמט ארויס א פעקל... עס באווייזן זיך פויערשע קליידער: לייוונטענע פלודערן, גרויסע שטיוועל, א סיערמיענגע, א גרויס פוטערן היטל מיט א ברייטן לאנגן לעדערנעם פאס, אויסגעשלאגן מיט מעשענע נעגעלעך.

דער רבי טוט עס אן...

פון דער קעשענע, פון סיערמיענגע, שטארצט ארויס אן עק פון א גראבן שטריק... פון א פויערשן שטריק!

דער רבי גייט ארויס; דער ליטוואק—נאך!

דורכגייענדיג, טרעט אפ דער רבי אין קיך, בויגט זיך איין, פון אונטער א בעט נעמט ער ארויס א האק, פארלייגט זי אונטער'ן פאס און גייט ארויס פון שטוב.

דער ליטוואק ציטערט, נאר ער טרעט נישט אפ.

א שטילער, ימים־נוראים'דיגער פחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאסן. אפט רייסט זיך ארויס א געשריי פון סליחות פון ערגעץ א מנין, אדער א קראנקער קרעכץ פון ערגעץ א פענצטער... דער רבי האלט זיך אלץ אין די זייטן פון די גאסן, אין די שאטן פון די הייזער... פון איין הויז צום אנדערן שווימט ער ארויס און דער ליטוואק נאך אים...

און דער ליטוואק הערט, ווי זיין אייגן הארץ־קלאפן מישט זיך צוזאמען מיט'ן קול פון רבי'נס שווערע טריט; אבער גיין גייט ער, און קומט צוזאמען מיט'ן רבי'ן אויס דער שטאט ארויס.

הינטער דער שטאט שטייט א וועלדל.

דער רבי, זאל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אריין. ער מאכט

א דרייסיק־פערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ בײ'ן א בוימל און דער ליטוואַק ווערט נבהל ונשתומם, זעענדיק, ווי דער ריבי נעמט אַרויס פון פּאָס די האַק און שלאָגט אין בוימל אַריין.

ער זעט, ווי דער רבי האַקט און האַקט, ער הערט ווי דאָס בוימל קרעכצט און קנאַקט. און דאָס בוימל פאַלט, און דער רבי שפּאַלט עס אויף ליפּעס... די ליפּעס — אויף דינע שייטלעך; און ער מאַכט זיך א בינטל האָלץ, נעמט עס אַרום מיט'ן שטריק פון קעשענע, ער וואַרפט דאָס בינטל האָלץ איבער די פּלייצעס, שטעקט צוריק אַריין די האַק אינ'ם פּאָס, לאָזט זיך אַרויס פון וואַלד און גייט צוריק אין שטאָט אַריין.

אין א הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ בײ אן אָרים, האַלב איינגעבראָכן הײזל און קלאַפּט אָן אין פענצטערל.

— ווער איז?—פרעגט מען דערשראָקן פון שטוב אַרויס. דער ליטוואַק דערקענט, אַז עס איז א קול פון א אידענע, פון א קראַנקער אידענע.

— יאַ!—ענטפערט דער רבי אויף פּויעריש לשון.

— קטאָ יאַ?—פרעגט מען ווייטער פון שטוב.

און דער רבי ענטפערט ווייטער, אויף מאַלאָראָסיש לשון: וואַסיל!

— וואָס פאַר א וואַסיל און וואָס ווילסטו, וואַסיל?

— האָלץ, — זאָגט דער פאַרשטעלטער וואַסיל,—האָב איך צו פאַרקויפן! זייער ביליג... בחצי חנם האָלץ!

און ניט וואַרטנדיק אויף א תשובה, נעמט ער זיך אין שטוב אַריין.

דער ליטוואַק גנב'עט זיך אויך אַריין און, ביים גרויען ליכט פון פריען מאָרגן, זעט ער אן אָרימע שטוב, צעבראָכן, אָרים כלי־בית... אין בעט ליגט א קראַנקע אידענע, פאַרוויקלט מיט שמאַטעס, און זי זאָגט מיט א ביטער קול:

— קויפן? מיט וואָס זאָל איך קויפן? וואו האָב איך, אָרימע אלמנה, געלט?

— איך וועל דיר באָרגן! — ענטפערט דער פאַרשטעלטער וואַסיל, איינגאַנצן זעקס גראָשן!

— פון וואַנען וועל איך דיר באַצאָלן?—קרעכצט די אָרימע אידענע.

— נאַריש מענטש,—מוסר'ט זי דער רבי,—זע, דו ביזט אַן אָרימע קראַנקע אידענע און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האָלץ, איך בין בטוח, אַז דו וועסט באַצאָלן; און דו האָסט אַזאַ שטאַר־קען, גרויסן גאָט, און געטרויסט אים נישט... און האָסט אויף אים אויף נאַרישע זעקס גראָשן פאַר'ן בינטל האָלץ, קיין בטחון נישט!

— און ווער וועט מיר איינהייצן?—קרעכצט די אַלמנה,—איך האָב דען כוח אויפצושטיין? מיין זון איז אויף דער אַרבעט געבליבן.

— איך וועל דיר איינהייצן אויך,—זאָגט דער רבי.

און, אַריינלייגנדיג דאָס האָלץ אין אויוון, האָט דער רבי קרעכצנדיג, געזאָגט סליחות דעם ערשטן פזמון...

און, אַז ער האָט עס אונטערגעצונדן, און דאָס האָלץ האָט פריילעך געברענט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל לוסטיגער, פון די סליחות דעם צווייטן פזמון...

דעם דריטן פזמון האָט ער געזאָגט, ווען עס האָט זיך אויסגע־ברענט און ער האָט די בלעך פאַרמאַכט...

דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין געבליבן אַ נעמיראָווער חסיד.

און שפּעטער, אויב אַ חסיד האָט אַמאָל דערציילט, אַז דער נעמיראָווער הויבט זיך אויף, סליחות־צייט, יעדן פרימאָרגן, און פליט אַרויף אין הימל אַריין, פלעגט שוין דער ליטוואַק נישט לאַכן, נאָר צוגעבן שטילערהייט:

— אויב נישט נאָך העכער!

משנת חסידים

עס איז ידוע לכל — די גאַנצע וועלט ווייסט, אַז דער אדמו״ר פון נעמיראָוו האָט געדינט דעם רבונו של עולם מתוך שמחה.

וואויל איז דעם אויג, וואָס האָט זוכה געווען צו זען די פרייד, דאָס פייער, דעם ברען, טאַקע די שמחה אַליין, וואָס האָט פון אים, זכרונו־לברכה, אַרויסגעשטראַלט ווי פון אַ זון און האָט באַשיינט און באַגאָסן דעם גאַנצן עולם ווי מיט אַ גאָלדן, פייער־דיק ליכט! וואָס פאַר אַ תענוג דאָס איז געווען!

אַ איד האָט פאַרגעסן דאָס גלות, די צרות, די יסורים די גרעס־טע; מען האָט זיך אַליין פאַרגעסן; אַלע נשמות האָבן זיך צוזאַ־מענגענאָסן אין איין פלאַם מיט זיין, זכרונו־לברכה׳ס, נשמה! אַי, ווי מען האָט זיך געפרייט! ווי לעבעדיג, ווי ברענענדיג גע־פרייט! עס האָט ווי פון אַ קוואַל געשלאָגן!

פאַראַנען צדיקים, וואָס זיינען זוכה צו שמחת שבת ויום־טוב; דער וואָנוואָליצער, זכרונו־לברכה, האָט זיך גערימט, אַז אין זיין נשמה שטעקט אַ פונק פון דער שמחה פון מוצאי־יום־כפור! אַנ־דערע זיינען זוכה צו שמחה נאָר ביי׳ן אַ סעודת מצוה, אַ סיום, אַ ברית וכדומה...

אָבער אונזער אדמו״ר, זכרונו־לברכה, האָט געהאַט די שמחה פון „ברוך ה׳ יום יום!״ און ביז דער לעצטער מינוט, ביז צו דער פטירה, זכותו יגן עלינו!

און הײנט זיין זינגען, זיין טאַנצן! זיינע זמירות און זיינע ריקודים זיינען אויסגעזאַפּט געווען מיט רוח־הקודש.

— איך בין מגלה — האָט ער איינמאָל אויסגערופן, און די אויגן, האָט מען געזען, האָבן אים געשטראַלט טאַקע ממש מזיו השכינה — איך בין מגלה, אַז די גאַנצע וועלט איז נישט מער נאָר אַ זמר און אַ טאַנץ פאַר הקדוש ברוך הוא! אַלע זיינען משוררים

און זינגען זיין לויב! יעדער איד איז א משורר, און יעדער אות פון דער תורה הקדושה איז א קול־נגינה, און יעדע נשמה אין יעדן גוף איז אויך א קול־נגינה, ווארים יעדע נשמה איז אן אות פון דער תורה הקדושה, אלע נשמות צוזאמען זיינען די תורה הקדושה אינגאנצן און ביידע זיינען איין זמר לפני מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא!

און ווייטער האט ער געזאגט, אז אזוי ווי עס זיינען פאראנען אלערליי קולות פון נגינה, אזוי זיינען פאראנען אלערליי כלים פון נגינה און יעדער מין ניגון איז באהעפט צו דער כלי, וואס קאן אויסשפילן דעם ניגון, און יעדער כלי האט זיך איר ניגון; ווארים די כלי איז דער גוף און דער ניגון איז די נשמה פון דער כלי...

און יעדער מענטש איז אויך א כלי־נגינה, און דאס לעבן פון א מענטש איז א ניגון, א פריילעכער צי א טרויעריגער ניגון, און אז מען ענדיגט דעם ניגון, פליט ארויס די נשמה פון גוף און דער ניגון, די נשמה הייסט עס, באהעפט זיך צוריק מיט דער גרויסער נגינה פאר'ן כסא הכבוד...

און ווי, האט ער געזאגט, איז דעם מענטש, וואס לעבט אן זיין ניגון; דאס איז שוין א לעבן אן א נשמה, עס איז א געקריי־צעריי און א געקרעכצעריי — עס איז שוין קיין לעבן נישט...

און יעדער כלל איז א באזונדער ניגון, און דער צדיק, וואס שטייט איבער'ן כלל, איז דער קאפעלמייסטער צום ניגון פון כלל... און יעדערער פון כלל קען זיין חלק ניגון, און יעדערער מוז זיך אנרופן אזוי ווי מען דארף און ווען מען דארף, אנישט מאכט ער קאליע דעם ניגון, נאר דער קאפעלמייסטער מוז קענען דעם גאנצן ניגון און פאררירכטן, ווען מען דארף, און הייסן איבער'חזר'ן, ווען מען דארף... און הערט ער א פרעמד קול אין ניגון אריין, מוז ער אים ארויסטרייבן ווי א דיבוק, רחמנא לצלן, עס זאל חס ושלום, נישט איבערפירן דעם ניגון!

און וואויל, האט ער געזאגט, איז אייך, וואס עס איז אייך באשערט געווארן א פריילעכער ניגון...

און א סך האט ער, זכרונו־לברכה, גערעדט פון דעם ענין...

— די למדנים, — האט ער געזאגט, — וואס קענען נאר לערנען פון אויבן אויף, די זיינען ווי פרעמדע, וואס האבן הנאה קוקנדיג אין דרויסן אויף'ן מלכ'ס פאלאץ און קענען נישט אריינ־קומען. זיי האבן אפילו די עזה נישט אנצוקלאפן אין טויער, טאמער וועט מען זיי עפענען... זיי קענען נאר די ווענט זען, מיט די פענצטער, מיט די קוימענס, מיט די הויכע פאנען איבער'ן דאך פון מלכ'ס פאלאץ. טיילמאל זעען זיי דעם רויך, וואס גייט ארויס פון די קוימענס, און זייער אויער כאפט אמאל עטלעכע קולות פון די עבדים ושפחות, וואס דרייען זיך ארום אין די פאר־דערשטיבער פון מלכ'ס פאלאץ... אבער די, וואס פארטיפן זיך אין תוך פון דער תורה, וואס באהעפטן זיך מיט דער נשמה פון דער תורה, די קומען אינעווייניג אריין אין פאלאץ, די זעען דעם גאנצן כבוד פון מלך און הערן ווי מען לויבט און מען זינגט דעם מלכ'ס לויב און באהעפטן זיך מיט'ן געזאנג פאר'ן מלך...

— און יענע,—האט ער געזאגט,—וואס גייען ארום פאר'ן פאלאץ, זיינען טיילמאל נאך געגליכנט צו באלמעלאכעס, וואס מאכן כלים צו נגינה, און קענען א כלי־נגינה פארריכטן, אבער אליין אויף דער כלי שפילן קענען זיי נישט; טיילמאל האבן זיי פיינע געשיקטע הענט צו מאכן א כלי־נגינה, נאר זיי האבן פאר־שטאפטע אויערן, און אז מען שפילט אויף דער כלי, וואס זיי אליין האבן געמאכט, הערן זיי נישט, אדער זיי האבן א פאר־שטאפט הארץ און פארשטייען נישט, און פילן נישט. א גרויסער באלמעלאכע, וואס נעמט שוין די כלי צום מויל, קען ער זי נאר פרואוון אדער עמיצן עפעס נאכשפילן, נאר קאלט, אן א נשמה— אבער שפילן, פון זיך א שטייגער שפילן, — דאס קענען זיי נישט, אפילו גאר די גרויסע נישט.

— אבער איך, ברוך השם,—האט ער געזאגט, כאטש איך בין קיין למדן, דאס הייסט קיין באלמעלאכע נישט, און קען קיין כלי נישט מאכן, נישט פארריכטן, שפילן אויף אלע כלים—קען איך...

— זיי,—זאגט ער,—זיינען די כלים און מיר דער ניגון! זיי זיינען די מלבושים און מיר די מענטשן! זיי זיינען גופים און מיר—נשמות!

וואויל איז די אויערן, וואָס האָבן אזוינס געהערט!

וואויל איז די אויגן, וואָס האָבן זוכה געווען צו זען די שמחה ביים אדמו״ר אין הויף; נאָר דאָס אַלץ איז געווען כטיפה מן הים נעגן דער שמחה אויפ'ן טעכטערל'ס חתונה!

ווער עס האָט פייגעלע'ס חתונה נישט געזען, האָט קיין גוטס נישט געזען!

דעמאָלט האָט ממש די שכינה זיך אראָפּגעלאָזט און האָט אויף אַלע גערוט, א ליכטיגער רוח־הקודש האָט אַלע ארומגענומען... פון גרוים ביז קליין איז געהויבט און געקרוינט געוואָרן, מען האָט געזען בחוש, אפילו די קעבינס, די סארוועס, אפילו די באַלע־גאָלעס, וואָס האָבן געבראַכט די מחותנים... אפילו די פּויערים, האָט ער געזאָגט, הויבט ער אויף צו דער מדרגה פון חסידי אומות העולם!...

דער עלטסטער פון אַלע, ר' צץ, האָט מיר געזאָגט, און ר' צץ האָט ניט גערעדט אזוי, אבי צו רעדן, אז דאָס איז די ערשטע שמחה פון ששת ימי בראשית אָן...

און שטעלט אייך פאָר, וואָס פאר א רעש עס איז געוואָרן אין די עולמות העליונים, אז דער רבי איז נעגאַנגען כלה־טאַנץ!

— אוי,—האָב איך מיר געוואונטשן,—ווי נעמט מען אהער אַלע די אפּיקורס'לעך, די לצנים'לעך, די אַלע, וואָס קוועטשן און חכמה'ן זיך, — זאָלן זיי זען דעם תענוג, די גדולה, די שמחה! עולם הזה ווילן זיי דאָך, זאָלן זיי זען ווי פון עולם הבא איז עולם הזה געוואָרן, ווי די גאַנצע וועלט מיט שמחה איז אריין צו אונז אין שטוב און האָט געלייכט ווי די זון! די פּיס וואָלטן זיי גע־קושט, זיי וואָלטן ערשט זען, וואָס זייער עולם הזה איז ווערט!

וואָרים גלאַט, דעם רבי'נס א טענצל, אפילו נאָר א וואָכנדיג טענצל, אדורכלאָזן זיך איבער דער שטוב, איז דאָך אויך געווען אחד מששים בגן־עדן; דעמאָלט איז עס אודאי א דריטל און אפשר נאָר א גאַנצע העלפט געווען!

די קלעזמער האָבן דעמאָלט א „פריילעכס״ געשפּילט, דער עולם, ווי אויף א חתונה, איז געווען צעשפּרייט אין אַלע ־ ־

קעלעך, טייל האָבן געכאַפּט א טענצל אין א זייט, אין צווייען, אין דרייען, צי א קליין רעדל געמאַכט; אַנדערע האָבן געזונגען, געטרונקען, א שטיקל דור הפלגה, ווי אויף א חתונה.

פּלוצים האָט זיך דער רבי, זכרונו־לברכה, אויפגעהויבן, גע־גאַנגען אין מיט שטוב אַריין און האָט זיך אָפּגעשטעלט.

מיט א פינגער האָט ער א צייכן געגעבן די קלעזמער, און זיי האָבן אויפגעהערט צו שפּילן.

דער רבי איז געשטאַנען אין מיטן שטוב, דאָס פּנים האָט גע־פלאַמט מיט רוח־הקודש, די אויגן האָבן געלויכטן ווי די שטערן, דער אַטלאַסענער קאַפּטאַן האָט געשפּיגלט און געבליצט, דאָס שטריימל האָט געגאָסן מיט הונדערטער זילבערנע פיילן — עס האָט אָנגעכאַפּט דאָס האַרץ, עס האָט פאַרנומען די אויגן...

שטיל איז געוואָרן, אַלע אויגן האָבן זיך געצויגן צום רבי׳ן און באַהעפט אָן זיין געשטאַלט. מען האָט דעם אָטעם פאַרהאַלטן —מען האָט געהערט דעם אומרו פון זייגער פון דער זיבעטער שטוב, און אין דער זיסער שטילקייט האָט דער רבי אָנגעהויבן זיין שטילן ניגון.

אינמיטן האָט ער אָפּגעהאַקט דעם ניגון און האָט אָנגעהויבן אַרויסצולאָזן באַזונדערע, אָפּגעריסענע קולות — און דער עולם האָט באַלד פאַרשטאַנען, וואָס די אָפּגעריסענע קולות זיינען! דאָס זיינען געווען בשורות טובות, וואָס ער האָט אַרויסגעשיקט אין דער וועלט אַריין, מבשר און מודיע זיין, אז פייגעלע תחיה׳ס חופּה וועט זיין למזל־טוב, ובשעה מוצלחת... און מיר האָט זיך געדוכט, אַז איך זע בחוש, ווי ווייסע טויבן ווי שניי פליען פון רבי׳נס מויל אַרויס, און אין א צייט אַרום האָט ער, זכרונו־לברכה, אויך גע־מוזט מודה זיין, אַז די קולות זיינען געווען שמשים, שלוחים גע־שיקטע צו דער גאַנצער וועלט — צו אַלע חיות, צו אַלע בוימער און גראָזן, צו מדבריות, וועלדער, ימים און טייכן, צו הימל און ערד, צום גהינום, צום גן־עדן, צו די אָבות, צו דער פמליא של מעלה און האָט אַלע פאַרבעטן אויף דער חתונה...

און אַז דער עולם האָט דערפילט, אַז די היץ אין שטוב האָט זיך פּלוצלונג געשטאַרקט כפל־כפלים, און אַז ער, זכרונו־לברכה,

האָט געזען, אַז מען איז געקומען, האָט ער צוריקגעצויגן צום זיסן ניגון, און האָט אים אָנגעהויבן זינגען מיט ווערטער אמרים קדושים! און דערביי האָט ער אָנגעהויבן טאַנצן, און אַלע אויגן האָבן זיך ארױפגעלאָזט און באַהעפט אין די הייליגע פיס...

וואויל איז טאַקע דעם אויג, וואָס האָט עס געזען!

עס איז א ידוע לכל, אַז תיכף נאָך הסתלקות פון דעם האדמו״ר און עס האָט געטראָפן, וואָס עס האָט זיך נישט געזאָלט טרעפן, מיט׳ן איידים, טאַקע מיט פייגעלע׳ס, עליה השלום׳ס, מאַן און איך בין געבליבן כצאן בלי רועה, בין איך אויסגעפאָרן גאַנץ תפוצות ישראל און געזוכט... און וואָס איך האָב געוואָלט, צו וואָס מיין הארץ האָט געגלוסט, האָב איך אין ערגעץ נישט געפונען! איך האָב מיך אָנגעזען א סך זאַכן, הויכע זאַכן, מורא׳דיגע זאַכן—האָר און נעגל האָבן זיך קאַפּויר געשטעלט, נאָר קיין שמחה האָב איך אין ערגעץ נישט געזען!

עצבות, מרה־שחורה, צעבראָכענע הערצער... און טרעפט מען יאָ א ביסל שמחה, איז עס גלאַט „משנכנס אדר״־שמחה, סעודת־מצוה־שמחה, — כל זמן דאָס פלעשל שטייט! צו שלמות פון א ניגון איז נאָכ׳ן אדמו״ר קיינער נישט געקומען... אזוי, דער עולם בורטשעט... ווער שמועסט טאַנצן!...

עס זינגט זיך נישט — הילצערנע קולות; עס טאַנצט זיך נישט — די פיס ווילן זיך נישט פון דער ערד אָפּרייסן; אומגעלומפּערטע הענט, א פוילער גוף — קאַלט, געפרוירן... און אַז מען זינגט שוין און מען טאַנצט, — עס איז דאָך אמאָל אין א יאָר שמחת־תורה — רייסט זיך עס: די ווערטער גייען אין איין זייט, דער ניגון אין אַן אנדער זייט און די פיס טוען זיך זייערס באַזונדער; זיי האָבן צווישן זיך קיין שייכות נישט—דריי פרעמדע האָבן זיך צוזאַמענגעטראָפן און יעדער באַזונדער גייט זיך אויף און אָפּ אין שטוב...

מיט׳ן אדמו״ר צוזאַמען איז נסתלק געוואָרן די שמחה, די נשמה פון טאַנצן, פון ניגון, פון זמר, נאָר ער איינער האָט געוואוסט וועלכע תנועות הגוף עס געהערן צו דעם און וועלכע צו

יענעם ניגון, וועלכע קולות מען דארף צו די און וועלכע צו יענע ווערטער —

נאָר—נחזור לענינינו...

אדמו״ר שטייט אין דער מיט און זינגט און טאַנצט, און מיר שטייען אַרום עיגול בתוך עיגול, און זעען די קולות, און הערן די טענץ — און אַלע אַרום האָבן אָנגעהויבן זינגען און טאַנצן, אפילו די כלי־זמרים האָבן אַוועקגעוואָרפן די כלים — עס האָט זיי מיטגעריסן — און זינגען און טאַנצן, און איך האָב אפילו די זכיה געהאַט צו טאַנצן מיט אדמו״ר פּנים אל פּנים. אינמיטן דערזע איך, אַז דער חתן, איינער אַליין דער חתן שווייגט, זינגט נישט און טאַנצט נישט.

— רבי,—האָב איך אויסגעשריען נישט מיט מיין קול—אפילו די קלעזמער זינגען און טאַנצן און ער נישט.

און דער רבי האָט צוגעטאַנצט צו מיר און געזאָגט: שרעק זיך נישט, האָב במחון אין פייגעלע תחיה׳ס מזל...

און שפּעטער פאַר דער סעודה האָט ער מיר איינגערוימט:

— וועסט הערן, ווי ער וועט תורה זאָגן לויט מיין טאַנצן.

וכך הוה...

די תורה אַליין, וואָס דער חתן האָט גע׳דרש׳נט, געדענק איך נישט; איר ווייסט דאָך, קיין מופלג אין נגלה בין איך נישט, און נישט אַלץ האָב איך משיג געווען, בפרט, אַז ער האָט גערעדט טיף־ליטוויש און אַזוי געשווינד, אַז עס האָבן זיך פייערדיגע רעדער געדרייט פאַר די אויגן...

נאָר די סוגיא איז געווען עמוק עמוק—אַ טיפער ענין...

דער עולם אַרום, קיין עין־הרע עטלעכע מנינים מופלגי תורה, האָבן געגאַפט מיט אָפענע מיילער.

דער קאָוואַלער דין, זכרונו־לברכה, דער אייזערנער מוח, וואָס פלעגט קיינעם נישט אויסהערן, און שפּרינגען מיט די פינגער אין די אויגן אַריין און שרייען „עם הארץ!״ איז געזעסן שטיל און מיט אַ זיס שמייכעלע אויפ׳ן דראַבנעם פּנים האָט ער געהערט און צוגעשאָקלט מיט׳ן קאָפּ...

און דער גאַנצער עולם האָט געהערט, נאָר איך איינער האָב

געוואוסט דעם סוד, אַז ער זאָגט, וואָס דער רבי האָט געטאַנצט. זיי אַלע האָבן געהערט דאָס חיצוניות, איך איינער האָב געוואוסט דעם תּמצית פון דער זאַך... און אַז איך האָב פאַרמאַכט די אויגן, האָב איך געזען דעם רבי'ן טאַנצן!

און עס איז געווען פּונקט אַזוי, ווי ביים רבי'נס טאַנצן...

שטיל איז געווען, אַזוי שטיל, אַז מען האָט געהערט דעם אומרו פון רבי'נס זייגער אין דער זיבעטער שטוב... און אין דער מיט איז געווען דער חתן, און אַרום איז געשטאַנען דער עולם עיגול בתוך עיגול מיט פלאַמענדיגע פּנים'ער, ברענענדיגע אויגן און פאַרהאַלטענעם אָטעם.

כבוד התורה האָט אויף'ן חתן גערוט, און פון כבוד התורה האָט ווי פון אַ זון אַרויסגעשטראַלט די ליכט און אָנגעצונדן די נשמות — אַרום זיינען פלאַמענדיגע נשמות געשטאַנען!

און זיינע ליפּן האָבן געטאַנצט ווי דעם רבי'נס פּיס, און אַלע אויגן האָבן געהאַנגען אויף זיינע ליפּן ווי אויף'ן רבי'נס פּיס, און דער עולם אַרום איז פול געווען מיט תענוג, מיט מסירת־נפש.

דעמאָלט איז ער אויך אַן אדמו"ר געווען...

די נשמה פון כלל...

זיי האָבן זיך צו אים צוגעצויגן ווי אייזן־שטויב צו אַ מאַג־נעט... ווי מיט אַ כּישוף האָט ער זיי מיטגעשלעפּט מיט זיך, ווייט, ווייט, אין גאַס אַרויס, פון שטאָט אַרויס, איבער טאָל און איבער בערג, איבער ימים און מדבריות...

און די אויגן האָבן געלויכטן, ווי די אויגן ביים אדמו"ר און די הענט האָבן געאַרבעט ווי זיינע כּשר'ע פּיס...

איך זיץ ווי פאַר'חלומ'ט, פּלוצלונג רירט מיר עמיץ די פּליי־צעס.

איך קוק מיך אום — — דער אדמו"ר:

— זעסט! אַזוי האָב איך געטאַנצט; נאָר איין ניגון איז נישט אַריין, פאַר דער טיר שטיין געבליבן: דעם ווילנער גאון'ס תּלמיד... ע!

דער „ע"! איז מיר אריין אין הארץ ווי א מעסער.

פלוצלונג זאָגט ער:

— גיי, חיים, געבן די ערלים פון די פורן בראָנפן.

און וואָס דאָס האָט באַדייט, האָב איך שוין נישט אָנגעהויבן וויסן.—

א שמועס

עס איז א ווארימער, אמת־יום־טוב׳דיגער טאָג און ר׳ שכנא— א הויכער, דארער איד, א שריד ופליט פון די אַלטע קאָצקער — און ר׳ זרח, אויך א דארער, נאָר א קליין־געוואַקסענער איד, א נשאר פון די אַלטע בעלזער, — לאָזן זיך הינטער דער שטאָט, ארוים שפּאַצירן. יונגערהייט, זיינען זיי זיך שונאים געוועזן, שונאים אויף טויט און לעבן. ר׳ שכנא האָט געפירט די קאָצקער געגן די בעלזער און ר׳ זרח — די בעלזער געגן די קאָצקער! היינט, אויף דער עלטער, אז די קאָצקער זיינען געוואָרן „נישט דאָס וואָס אמאָל״, און די בעלזער האָבן פארלאָרן דעם ברען, האָבן זיי זיך ביידע אָפּגעטיילט פון די חברות, זיינען זיי ביידע ארוים פון די שטיבלעך, וואו שוואכערע חסידים, נאָר אינגערע און שטאַרקערע לייט האָבן איבערגענומען די הנהגה.

אין בית־המדרש, ווינטער ביים אויוון, האָבן זיי שלום געמאַכט; און ציינד, חול־המועד פסח, ביים ערשטן שיינעם טאָג, גייען זיי ביידע שפּאַצירן.

די זון שיינט אויף א ווייט בלויען הימל. פון דער ערד רייסן זיך ארוים די גרעזלעך; מען זעט ממש בחוש, ווי א מלאך שטייט ביי יעדן גרעזל און שלאָגט: וואַקס! וואַקס! מחנות פייגעלעך צעפליען זיך, זוכנדיג פאַראַיאָריגע נעסטן — — און ר׳ שכנא מאַכט צו ר׳ זרח׳ן:

— קאָצקער, פאַרשטייסט, — אמת׳ע קאָצקער, מיין איך, פון די היינטיגע איז נישט כדאַי צו ריידן, — נאָר אמת׳ע, אַלטע קאָצקער האַלטן גאָרנישט אזוי שטאַרק פון דער הגדה...

— נאָר פון די קניידלעך?—שמייכלט ר׳ זרח.

— אוים קניידלעך, — ענטפערט ר׳ שכנא ערנסט, — לאַך נישט! דו ווייסט דעם סוד פון „לא תסגיר עבד אל אדוניו״?

— פאַר מיר,—זאָגט דער בעלזער מיט א שטאָלצער עניוות,— איז גענוג צו וויסן די כונות פון דאַוונען.

ר' שכנא מאַכט זיך נישט הערנדיג און זאָגט ווייטער:

—מילא דער פּשט איז דאָך פּשוט: אז עס אנטלויפט א קנעכט א משרת, א פּויער, — טאָר מען אים על־פּי דין תורה נישט כאַפּן, נישט בינדן און נישט איבערגעבן צוריק צום פּריץ, צום באַלעבאָס; מן הסתם, אז א מענטש אנטלויפט, קאָן ער שוין נישט אויסהאַלטן... איז שוין סכנת נפשות! נאָר דער סוד איז אויך גאָר פּשוט: דער גוף איז בבחינת עבד, — — ער איז א קנעכט צו דער נשמה! דער גוף איז א בעל־תאוה, ער זעט א שטיק חזיר, אן אשת־איש, אן עבודה־זרה, וויים איך וואָס — שפּרינגט ער פון דער הויט ארויס; זאָגט אָבער די נשמה: לא תעשה! מוז ער שווייגן. און פאַרקערט — די נשמה וויל א מצוה טאָן — מוז דער גוף טאָן, מעג ער זיין מיד, גע'הרג'עט... מוזן די הענט ארבעטן, די פיס לויפן, דאָס מויל ריידן... פאַרוואָס? דער פּריץ, די נשמה הייסט! און פונדעסטוועגן: לא תסגיר! איינגאַנצן איבערגעבן דעם גוף צו דער נשמה טאָר מען אויך נישט. די פייערדיגע נשמה וואָלט אים פאַרברענט, אַש פון אים געמאַכט. און, ווען דער רבונו־של־עולם זאָל וועלן נשמות אָן גופים, וואָלט ער קיין וועלט נישט באַשאַפן! און דעריבער האָט דער גוף אויך זיינע זכיות'ן... „כל היושב בתענית נקרא חוטא" (דער וואָס פאַסט א סך הייסט א זינדיגער) — דער גוף דאַרף עסן! ווער עס וויל פאָרן, מוז שפּייזן דאָס פערד! קומט ווייטער א יום־טוב, א יומא דפּגרא — פריי דיך אויך! נעם א קאַפּ בראָנפן, פריי דיך, גוף, אויך! און די נשמה האָט הנאה, און דער גוף האָט הנאה: די נשמה — פון דער ברכה, דער גוף — פון קאַפּ! פּסח, זמן חרותנו — קום אהער, גוף, כאַפּ א קניידל! און ער ווערט דאדורך געהויבן, נתעלה! ער קומט צו שמחת מצוה! — אוים קניידלעך, ברודער, לאָך נישט!

ר' זרח איז מודה, אז דער ענין איז טיף און לאָזט זיך הערן; ער אָבער עסט נישט קיין שרויה!

— האָסטו הנאה פון מצות...

— ווער האָט מצות צו דער זעט? — שמייכלט ר׳ זרח, — און גלאַט — וואו נעמט מען ציין צו די מצות?

— ווי אַזוי דען ביזטו מקיים „ושמחת בחגך" בנוגע צום גוף?

— איך ווייס? אויב ראָזינקע־ווייַן שמעקט אים — מילא! איך אַליין האָב ווילד הנאה פון דער הגדה. איך זיץ און זאָג און צייל די מכות, און צייל, און טאָפּל זיי, און מאַך נאָכאַמאָל אַ כפל...

— מגושם!

— מגושם? פאַר אַזוי פיל צרות און עינויים קשים... פאַר אַזוי לאַנג גלות השכינה? — איך מיין, מען דאַרף מאַכן אַ מנהג, מען זאָל זאָגן זיבן מאָל די מכות, זיבן מאָל שפוך חמתך! דער עיקר — די מכות; מחיה בין איך מיך מיט זיי! איך וואָלט נאָך געוואָלט עפּעגען די טיר ביי די מכות... זאָלן זיי הערן! וואָס האָב איך מורא? — זיי פאַרשטייען דען לשון־הקודש?

ר׳ שכנא שווייַגט אַ ווייַלע, דערנאָך דערציילט ער כהאי לישנא:

— הערסט, ביי אונז האָט זיך געטראָפן אַזאַ מעשה! איך זאָל נישט זאָגן קיין גוזמא, אפשר אין צענטן הויז פון רבי׳ן, זכרונו־לברכה, האָט געוואוינט אַ קצב. איך זאָל נישט זינדיגן מיט די רייד, — ער איז שוין אויפ׳ן עולם האמת, — אַ מגושמ׳ער קצב, אַ קצב שבקצבים! אַ קאַרק ווי אַ שטיר־אָקס, ברעמען ווי די באַרשטן און הענט ווי די קלעצער! הײנט — אַ קול! אַז ער רעדט, דאַכט זיך, עס דונערט פון ווייטן, חייל שיסט! ער איז, דאַכט זיך, אַ בעלזער חסיד געוועזן.

— נו, נו, ברומט ר׳ זרח.

— כ׳לעבן! —ענטפערט ר׳ שכנא קאַלטבלוטיג,—ער פלעגט דאַוונען מיט משונה־ווילדע העויות, מיט אַלערליי איבער־קולות און אונטער־קולות. ביי זיין „תזכרו", האָט זיך געדאַכט, אַז מען שפּריצט מיט וואַסער אויף פייער!

— מוחל, מוחל!

— היינט, זיי דיך משער! וואָס פאַר אַ מהומה עס ווערט, אַז אַזאַ בחור זעצט זיך צו דער הגדה!... מען הערט יעדעס

וואָרט ביים רבי'ן אין שטוב! מילא — א קצב זעצט ער ווי א קצב; לאַכט מען אַרום טיש. דער רבי, זכרונו־לברכה,—קוים, קוים, וואָס ער רירט מיט די ליפּן; מען זעט דאָך בחוש, אַז ער שמייכלט... שפּעטער אָבער, אַז דער „חתן־דנן" האָט אָנגעהויבן ציילן די מכות, אַז זיי האָבן אים אָנגעהויבן אַרויספּליען פון מויל ווי די קוילן, און ער זעצט נאָך דערביי אין טיש אַריין ווי מיט א האַמער, אַז מען הערט, ווי די כוסות קלינגען, — איז דער רבי, זכרונו־לברכה, אַריינגעפאַלן אין אַן אומעט, אין עצבות...

— אין עצבות — יום־טוב — פּסח? וואָס רעדסטו?

— מען האָט טאַקע געפרעגט!

— און וואָס האָט ער געענטפערט?

— דער רבונו של עולם אַליין, — האָט ער געזאָגט, — איז ביי יציאת מצרים אַריינגעפאַלן אין עצבות!—

— וואו האָט ער עס גענומען?

— א מדרש! אַז די בני ישראל זיינען אַריבער איבער'ן ים, און דאָס וואַסער האָט פאַרדעקט און פאַרטרונקען פּרעה וכל חילו, האָבן די מלאכים אָנגעהויבן זאָגן שירה, שרפים ואופנים זיינען זיך צעפלויגן אין אַלע זיבן הימל מיט א זמר, מיט א בשורה טובה! אַלע כוכבים ומזלות האָבן אָנגעהויבן זינגען און טאַנצן! און די גלגלים, — קאָנסט דיר פאַרשטעלן, וואָס פאַר א שמחה עס איז געוועזן, די טומאה איז איינגעזונקען געוואָרן! נאָר דער רבונו של עולם האָט אַלע אָפּגעשטעלט, פון כסא הכבוד האָט זיך גע־הערט א קול: מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?— מיינע קינדער טרינקען אין ים, און איר פרייט אייך און זינגט! וואָרים פּרעה וכל חילו — דעם כוח הטומאה אַליין, האָט אויך גאָט באַשאַפן... ורחמיו על כל מעשיו, כתיב!

— מילא!—זיפצט ר' זרח.

ער שווייגט א ווילע און דערנאָך פרעגט ער:

— אויב עס איז ווייטער א מדרש, וואָס האָט ער אויפגעטאָן?

ר' שכנא שטעלט זיך אָפּ און זאָגט ערנסט:

— ערשטנס, בעלזער נאַר, איז קיינער נישט מחויב מחדש צו זיין: אין מוקדם ומאוחר בתורה... דאָס אַלטע איז ניי, דאָס

נייע איז אַלט... צווייטנס, האָט ער אונז מגלה געווען דעם סוד, פאַרוואָס מען לייענט די הגדה, אפילו די מכות פון דער הגדה, מיט א טרויעריגן סיני־ניגון, וואָס איז טאַקע איז דורכגענעצט מיט עצבות. און — דריטנס, האָט ער דערמיט פאַרטייטשט א פסוק. אל תשמח ישראל אל גיל כעמים. מגושם, גראָב פריי זיך נישט: דו ביזט נישט קיין פויער!... נקמה איז נישט קיין אידישע זאַך!

דער אויסלענדישער פויגל

פאבל פאר גרויסע

אין א זומפ, אויף א פארגעלטן מאך, איז אמאל א שטיין געלעגן. דאכט זיך: א שטיין, ווי אלע שטיינער.

נישט זיין זארג, ווי דער הימל זעט אויס, וואס וואלד און טייך, זיינע נאענטע שכנים, טוען.

זאל דער הימל אראפקוקן אויף דער זינדיגער ערד מיט טויזנטער לייטזעליג־בארמהערציגע אויגן; זאל ער, ברוגז, פארשטעלן זיך פאר אים מיט וואלקן־ און נעפל־שלייער, אדער אין גרימצארן זי שרעקן מיט דונער און בליץ! — —

זאל דער וואלד זיין פול מיט ליבע און געזאנג, אדער מיט געשרייען און כארכלען; אדער שטיין וויסט און אפגעשטארבן, איינגעהילט אין ווייסע תכריכים — — —

זאל דער טייך ריזלען קריסטאלן־קלאר, האבן זיין אייגענעם הימל און שטערן אין שוים, אדער רינצלען זיך, צערגען און שפייען מיט שוים צום הימל ארויף, וואס וויל אים דעם בייזן ווינטער שיקן, אין אייז פארקאווען!

שטיין בלייבט שטיין; און שטיל איז א שטיינערן הארץ אויך דעמאלט, ווען נאס־גליטשיגע פרעש שפרינגען פון זומפ ארויס, מאכען חתונה אויף זיין רוקן און זינגען זייערע לידער.

און דער שטיין מיט'ן שטיינערנעם הארץ, גראבט זיך, מיט זיין אייגענער פולער שווערקייט, אלץ טיפער און טיפער אריין אין מאך, אין דער ערד אריין — — —

— אבער א שטיין! —זאגן יונגע...

די אַלטע שמייכלען טרויעריג:

זיי געדענקען די צייט, ווען דער שטיין איז נאָך קיין שטיין נישט געווען...

און אַז מען פרעגט זיי:

— אַלטע, גרויע לייט, וואָס דען איז ער געווען?

האָט יעדערער זיין נוסח, זיין פאַבל צו דערציילן... — — — —

— עס איז אַ לייב געווען! — דערציילט איינער, גראָד אַ בלינ־דער, אַ ווילדער לייב אין וויסטן סטעפּ.

אין ראָזיגע זאַמד־נעפּל געהילט, פליט ער דורך דעם סטעפּ און קוקט פון נעפּל אַרויס מיט אויגן, ווי ברענענדיגע זונען; און ברילט ער, קאָלערט עס זיך איבער׳ן סטעפּ, ווי אַ דונער...

נאָר איינמאָל איז קראַנק געוואָרן דער לייב. ליגט ער פאַר־שמאַכט, און הערט, אַז דער אייזל איז אַרויסגעוואַנדערט פון שטאָט, ער גייט צו אים, און וועט קומען און שטעלן זיין פוס אויפ׳ן שטאָל־צען קעניגלעכן לייב, און אַ וואָרט מוסר זאָגן!

און פון שאָם און שרעק פאַר׳ן אייזל־פוס און זיין מוסר איז דער לייב פאַרשטאַרט געוואָרן, און מיט דער צייט — פאַרשטיינערט!

און גראָבט זיך, אַזוי פאַרשטיינערט, אַלץ טיפער און טיפער אַריין אין דער ערד.....

עפּעס ציטערט נאָך אין אים פאַר אייזל־מוסר און אייזל־פוס, און ווילט זיך אַלץ טיפער באַהאַלטן.

און מיט ציטערדיגע הענט גלעט ער, דער בלינדער, און טאַפּט דעם שטיין:

— זעט איר נישט גלידער פון אַ לייב? האָט איר קיין צייכן פון זיין שטאָלצער גריווע? איך פיל זיי!

אן אַנדערער זאָגט, און אויך מיט אַ זיכערער, כאָטש ציטע־ריגער שטימע, אַז עס איז קיין לייב נישט געווען!

— וואָס דען, אַלטער?

— אַ פעניקס!

און אַז די אור־אייניקלעך רינגלען אים אַרום און פרעגן:

— וואָס איז אַזוינס אַ פעניקס?

פאַרטײַטשט ער מיט אַ טרויעריגער שטימע:

— אַזאַ פױגל, קינדערלעך! דעם פױגל האָט גאָט דאָס אײביגע לעבן געשענקט, נאָר מיט אַ באַדינג! און אַ מתנה מיט אַ תנאַי איז אפשר קײן מתנה נישט... און אויסגענומען האָט ער מיט'ן פעניקס, אַז ער, אויב ער וויל אייביג לעבן, זאָל זיך פון צײַט צו צײַט רייניגן אין פײַער פון די לעבעדיגע זינד... און פון צײַט צו צײַט מוז ער זיך אַליין פאַרברענען, און אויפערשטיין פון אײגענעם אַש, אָדער פון לעצטן פונק אין אײגענעם אַש!

— און אײנמאָל — דערציילט דער אַלטער מיט אַ קוים אָנזעענדיגער טרער אין אַלטן אויג,—האָט דער פעניקס ניט געוואָלט אין פײַער אַרײַנגײן! צי איז אים דאָס זינדיגע לעבן געפעלן, צי האָט ער אַ רגע זיין תחית המתים נישט געגלויבט,—ווער ווייסט? און דער פון אויבן דאָרט, האָט אויף אים אַ צאָרנדיגן בליק געוואָרפן, און אונטער דעם בליק איז דער פעניקס פאַרשטיינערט געוואָרן!

— אויף טויט?

— ווער ווייסט... אַמאָל, זאָגט מען, ציטערט דער שטיין... ווען דער הימל שפּאַלט זיך—זאָגט מען—ציטערט ער!

אביסל אינגערע, נאָר גענוג אַלטע אויף געדענקען און דערציילן, גלויבן שוין נישט אין פעניקסן.

„אַליין אין פײַער גייט מען נישט, און ווען צען מאָל תחית המתים!"

— וואָס דען, אַן אײנפאַכער שטיין?

— דאָס נישט! אַמאָל ציטערט עפּעס פון אים אַרוים! נאָר אַן אָדלער אַן עזות פּנים איז ער געווען! און לאַנגע, ברײטע פליגל און שטאַרקע געהאַט! נעמט ער זיך אַמאָל צו דער זון, פליט אַרויף, זוכט אין איר פלעקן!... האָט זי אויף אים מיט פײַער געשאָסן, די פליגל פאַרברענט, און זײַער אַש האָט זיך אין דער לופט פאַרשפּרייט... פאַלט אַזוי אַן אַש'ל אימיצן אין די אויגן אַרײַן, רייסט ער זיי אויף געגן דער זון און געגן אַלעם אין און אי־

בער דער וועלט. ער אליין—איז אראפגעפאלן טויט, און מיט דער צייט פארשטיינערט געווארן...

— זעט איר נישט, ווי שווארץ ער איז?—פון פייער!

נאך איינגערע, און דאך גענוג אלטע, לאכן!

— אי... באבע מעשיות!

עס איז קיין לייב, קיין פעניקס און קיין אדלער געווען... זיי האבן אן אנדער נוסח: ער איז געווען א פויגל, ווי אלע פייגל... נאר—מיר געדענקען דאך—א פויגל מיט יצר־הרע טרעלן! אוה! א זיסער שווידער פלעגט דורכגיין דורכ'ן לייב... שטיל, פארנאכט, דער שיר־השירים'ניק טרויערט אין וועלדל און דעמאלט ווער קאן זיכער זיין פאר זיך, פאר טאכטער און ווייב?

האט אים אן אלטע מכשפה — א צנועה פארשאלטן: „פאר־שטומט און פארשטיינערט זאל ער ווערן!"—האט זי געזאגט, און דער הימל האט זיך דעמאלט גראד געשפאלטן! און דער פרייער פויגל איז מגולגל און פארשלאסן געווארן אין א שטיין!—

אבער ווי עס איז, געמוזט האט עפעס זיין... ווארום איינמאל איז אן אויסלענדישער פויגל דורכגעפלויגן...

נאך איידער ער האט זיך געוויזן, האט זיך א וואונדערלעך זיס גערויש דערהערט...

עס איז אין א שטילער זומער־נאכט געווען, און טייך און וואלד, און לבנה און שטערן האבן זיך פארוואונדערט אפגעשטעלט און איינגעהערט אין דער נייער, זיסער, שטילער מוזיק אין דער לופט... „ווי פריש, ווי פריי!"—האבן די בלעטלעך אויף די ביימער גע־ציטערט...

חיות אין וואלד, און פרעש אין זומפ, זיינען פארשטארט און פאר'כשופ'ט געבליבן... דער בער, אין מיטן שפרונג—אין דער לופט, דער פראש מיט'ן אפענעם מויל—אין זומפ...

און ער האט זיך באוויזן...

עס האט נאך קיינער אזוינע גרויסע, ברייטע, ווייסע און מעכ־טיגע פליגל נישט געזען...

און שטיל בליבט ער הענגען אין דער לופט, און וואלד און

טייך האַלטן דעם אָטעם איין...

און ער זינגט.

און זיס און שטאַרק איז זיין געזאַנג און פריש, פריי און הייליג זיין ליד...

און שטילער, טיפער און הייליגער ווערט די נאַכט! גרינער און בליענדער דער פאַר'חלומ'טער וואַלד; העלער פלאַמט אויף די רויז, און דאָס פאַר'כשופ'טע טייכל צעלאָזט זיך מיט א שטיל, טיף קלינגענדיג געזאַנג...

און זינגענדיג, קוקט ער זיך מיט שטראַלנדיגע אויגן אום, דערזעט, און שיסט אַראָפּ—צום שטיין... מיט א ניי ליד, פון אויפערשטיין...

און אין שטיין, האָט זיך עפּעס געוועקט—א שוידער איז אדורך דעם שטיין... א קלאַנג האָט זיך אין אים געוועקט...

ווער ווייסט?

דער פויגל, דער אָדלער, דער פעניקס, צי דער לייב?

ווער זיפצט?

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

לאַנג האָט עס נישט געדויערט;

דער פויגל איז אוועק...